

279579

BULETIN

GÂNDIREA

ANUL XV — Nr. 1

IANUARIE 1936

S U M A R U L:

DESPRE MAGLAVIT

NICHIFOR CRAINIC: Vizită la Maglavit	1
ION PILLAT: Poeme într'un vers	12
D. STĂNILĂ: Incercare despre teofanii	14
GH. TULEȘ: Șase sonete	30
VASILE BĂNCILĂ: Altare sucevene	33
ȘTEFAN ION GEORGE: Cantilena	45
MATEI ALEXANDRESCU: Maică bună, pace ție	44

IDEI, OAMENI, FAPTE

TUDOR VIANU: Umbra	45
PAN. M. VIZIRESCU: In amintirea lui Gib	46
NIȚA MIHAI: Despre moartea românească	48

CRONICA LITERARĂ

OVIDIU PAPADIMA: Ionel Teodoreanu: Lorelel	51
--	----

CRONICA SPECTACOLELOR

TOMA VLĂDESCU: Teatrele bucureștene	52
---	----

CRONICA MARUNTA

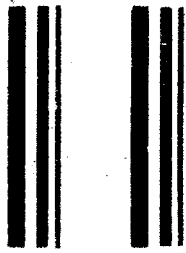
NICHIFOR CRAINIC: Vasile Munteanu — Voința de originalitate — Familia — Folklor din Râmnicul-Sărat — Revista teologică — Ramiro Ortíz.	54
--	----

DESENE IN INTERIOR: Demian și St. Dimitrescu.

din CLUJ.
 Nr. 207 / 1936
 EXEMPLAR LEGAL

EXEMPLARUL 20 LEI

Consumați produsele Societății

„PETROȘANI“

Încălzind sobele de fer, teracotă
și caloriferele cu

BRICHETE COROANA

7400 CALORII

ARDE FĂRĂ FUM ȘI MIROS
CENUȘE FOARTE PUȚINĂ

DE VÂNZARE:

BUCUREȘTI: CALEA VICTORIEI, 94

IAȘI: P. ȘMILOVICI, STRADA UZINEI, 9

precum și în toate centrele importante din țară

Economie și Confort

la calorifere numai cu aparatul
automat de ars cărbuni

Autocalor

Reglaj termostatic

Alimentație automată

Referințe și prospecte la:

Petroșani S. A. R.

București,
Calea Victoriei, 94

Telefon 4 02.02

GÂNDIREA

VIZITĂ LA MAGLAVIT

DE

NICHIFOR CRAINIC

Maglavitul nu mai e un sat oarecare, la marginea țării, pe malul doljan al Dunării. E un fenomen. El răscolește sufletul întregului popor, pune pe drumuri sute de mii de oameni, atrage curiozitatea tuturor straturilor sociale, aprinde imaginațiile și gustul minunilor, trezește dorul de mântuire, și umple milioane de pagini cu un senzațional mercantilizat până la nebunie de spiritul practic al evreilor. Un vâl se sfâșie depe fața României și o altă țară se ridică din adânc, cu o psihologie neobișnuită, urcată în sorburi înalte, dincolo de nivelul comun, într'o zonă de reverberații fantastice, extraordinare. Minunea stăpânește creerele. Un prestigiu supranatural adie. În totul e o atmosferă apocaliptică de sfârșit de veac, de început de veac; un climat mistic pe care mulți cărturari nici nu l-au bănuț la poporul nostru, deși sufletul care iese din nou la suprafață nu e altul decât acela al vechilor cărți populare religioase, din care viziunile eshatologice l-au cărmuit înfricoșate spre tărâmul altei vieți.

Fenomenul dela Maglavit e mult prea complex ca să poată fi captat în proporțiile rațiunii reci. Iar dacă am căuta să-l lămurim sociologic, aspectul lui social, deși de o vastitate considerabilă, e numai periferic. Desigur, e o mișcare colectivă, în care vibrează milioane de oameni, dar motorul care îi dă impuls, centrul focos, care iradiază o culoare specific religioasă peste această mișcare, e un cioban singuratec și agramat, ridicat brusc din anonimatul popular cu afirmația că el a văzut pe Dumnezeu. Ca un ocean a cărui compoziție chimică se rezumă într'un singur strop de apă, fenomenul acesta, oricât de covârșitoare i-ar fi proporțiile și oricât de complexe elementele alcătuitoare, se reduce în ultim termen la experiența lăuntrică și incontrollabilă a lui Petre Lupu. Sâmburele lui e, deci, mistic. Limitat astfel, nu poate fi vorba de o explicație psihologică și nici de o explicație religioasă obișnuită. Ne aflăm în fața unui ins cu care se petrece un fapt extraordinar. Faptele extraordinare, de natura acestuia, depășesc limitele psihologiei obișnuite, precum depășesc limitele evlaviei obișnuite. Un om religios în sens curent nu isbește prin nimic atenția semenilor săi. Și atunci, pentru lămurirea lui, pe cât e posibil, nu rămân decât două căi: sau fenomenul acesta de caracter subiectiv și extraordinar aparține domeniului psihologic anormal — și atunci nu poate avea decât o explicație psihopatologică, — sau aparține domeniului supranatural, — și atunci nu poate avea decât o explicație teologică mistică.

Cei dintâtu cari s'au rostit asupra lui au fost de altfel medicii. E Petre Lupu un om normal sau un om anormal? E sănătos sau e bolnav? Trebuie să constatăm dela în-

ceput că știința medicală ne-a lăsat într'o mare nedumerire: sânt medici cari s'au rostit că Petre Lupu e anormal și sânt medici cari s'au rostit că e sănătos. Aceasta — în numele aceleiași științe medicale — neurologică sau psihopatologică în speță — care, de altfel, ea însăși se găsește, ca știință, într'un stadiu de incertitudine, întrucât nu are norme definitive pentru explicarea tuturor cazurilor ce se ivesc. Această varietate contradictorie de păreri, vine la unii, — cum vom vedea mai jos — dintr'o regretabilă lipsă de respect pentru propria lor metodă științifică, iar, în genere, din lipsa însăși de certitudine științifică, în stadiul actual, a disciplinei în numele căreia vorbesc. Domeniul psihic are atâtea imponderabile și atâtea necunoscute încât un psihiatru conștiincios, adică obligat de propria-i metodă, e constrâns să pregete în darea verdictelor, cel puțin în unele cazuri cum e cel dela Maglavit. Verdictul negativ dat de unii dintre medici e de altfel în contradicție cu bunul simț și cu realitatea. Căci, pentru numele lui Dumnezeu și pentru bunul nume al științei medicale, e vorba de un om care trăiește de o jumătate de an, controlat zi și noapte de mii și milioane de ochi, cari nu vor fi toți atât de orbi sau de orbiți încât să nu vadă că ar avea aface cu un nebun, dacă ar fi cazul? Nebunii, — nu e nevoie să fii neapărat neurolog sau psihiatru pentru a-i identifica. Deobiceiu, nebunii sânt identificați mai întâiu de cei cari îi inconjoară și numai după aceea de medic. Dacă în cazul nostru, Petre Lupu ar fi nebun, cei dintâiu cari ar fi observat lucrul acesta ar fi oamenii din satul lui, cari totuși îi încredințează turmele să le pască; fiindcă Petre, când nu e profet, are smerita meserie de cioban al satului Maglavit.

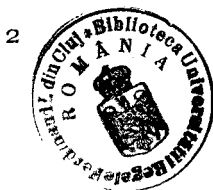
În condițiile schițate mai sus, medicina, care s'a rostit totuși din plin, aproape prin toți reprezentanții ei autorizați, dintre cari unii savanți de renume, ne-a dat un răspuns contradictoriu și deconcertant. Petre Lupu e după unii anormal iar după alții sănătos.

Credem că, în aceste împrejurări, e loc și pentru o explicație teologică a fenomenului dela Maglavit. Căci dacă psihopatologia nu ne-a dat un răspuns suficient, Petre Lupu poate fi obiectul unei încercări de a-l explica teologic. Dacă el e declarat anormal, adică ceva care fese din normal, nu este exclusă posibilitatea ca acest anormal să fie un supranormal. Dacă el e declarat sănătos, atunci iese cu totul din domeniul psihopatologic și nu rămâne posibilă decât o explicație teologică, sau, mai precis, mistică. Eu nu voi face deocamdată decât prezentarea descriptivă a omului care, umilit poate cu un excepțional privilegiu ceresc, s'a făcut vrednic de iubirea dar și de injuria semenilor săi.

Ciobanul Petre G. Lupu s'a învrednicit în deosebi de atenția d-lui dr. Demetru Em. Paulian, care i-a închinat foarte numeroase articole de ziar, bătaioase și smălțate de ocări. Din aceste articole am înțeles că nenorocosul cioban e „cretin, idiot, debil mintal, alienat și heredo-sifilitic“. Deși aceste calificative toate, la un loc, nu pot constitui în niciun caz ceea ce se numește un diagnostic, după buna regulă științifică, am plecat la Maglavit cu presupunerea prudentă că poate unul sau altul dintre ele s'ar potrivi pacientului acestuia, sortit să îndure cu nevinovăție atâtea tratamente aspre în numele nobilei științe medicale.

Cum pregătirea mea m'ar fi îmbrâncit poate, să-mi înfrâng simțul critic și să identic, entusiast și orb, cele ce știam din teorie cu cele ce aș fi văzut la Maglavit, m'am înarmat cu tovarășia a doi prieteni, a căror fire o cunosc destul de bine: d. Dragoș Protopopescu, profesor universitar și inteligență rece, și d. N. Crevedia, temperament epigramatic, care scrisese un reportaj foarte realist asupra lui Petre Lupu. Pe amândoi îi iau drept mărturie pentru exactitatea lucrurilor constatate împreună.

Miercuri, 23 Octombrie, pe o zi ploioasă, ne găsim la orele zece și jumătate, în fața casei ciobanului. El lipsia; era la „comitet“, — comitetul care administrează banii strănși

din ofrandele pelerinilor. Ne aruncăm ochii împrejur: lângă casă, la drum, oameni sapă o groapă adâncă — o fântână, după dorința unei credincioase care a donat suma necesară; în fund, alți oameni lucrează la un șopron lipit de casă. E un adevărat șantier aici. Afară, pe peretele dela drum, spânzură un tablou groaznic: Petre Lupu și „Moșul“ arătându-i-se în chip de magaoaie albă. Zugrăveala e atât de urită că îți taie orice pornire spre misticism. Vrem să intrăm înăuntru: odaia din stânga e transformată într'un fel de paraclis, cu felurite icoane și lumânări ce ard jos în lacuri de ceară topită. Pelerini se închină adânc. În prag, un țăran care pretinde că a fost orb și acuma vede; o femeie, care spune că a fost paralizată de toată partea dreaptă a corpului și acum se mișcă normal. Ei își strigă atât de tare „minunile“ de parcă ar fi tocniți innadins să facă atmosferă. Pe urmă amândoi îți cer câte un gologan că n'au cu ce să se întorcă în satele lor depărtate. La dreapta, e odaia familiei. Dar până să ajungem acolo, schilozi și schiloade, cu înfățișări oribile, se târăsc afară, în curte, și înăuntru, în tindă. Odaia e și ea plină de lume. În pat șade tolănită o femeie, zbârcită ca smochina; din sânul gol, alăptează un copil ca oricare altul. Intrarea noastră n'o stingherește întru nimic. Continuă să-și hrănească fătul și ne privește imobil și calm ca ființele expuse curiozității prin panoramele iarmaroacelor. Afară, sânt tarabe întinse, unde se vând broșuri cu minunile, fotografiile de scene maglavitene și cărți poștale cu reproducerea groaznicului tablou cu „Moșul“.

Intâia impresie e atât de deprimentă încât îmi exprim părerea să renunțăm la rest și să plecăm înapoi. Un domn necunoscut, care m'aude și care e aici de-o săptămână, se îndreaptă cu voce înfinit de blândă și de caldă:

— Nu vă grăbiți, domnule! Intâiu să vedeți totul și pe urmă să vă roștiți, ca să nu vă pară rău!

O rumoare: vine Petre Lupu! El apare din fundul uliței și, sprinten, își face loc printre căruțe, trăsuri și automobile. Il recunosc după miile de fotografii tipărite. E serios și preocupat. Nu privește nici în dreapta, nici în stânga. Inspectează repede lucrările din față și din curte. Dă ordine scurte și precise. Il urmăresc și nu-mi face nicio impresie deosebită, decât aceea că are trăsături foarte fine și ochi negri strălucitori, iar pentru faima de care se bucură e prea puțintel la trup și încă prea tânăr.

N. Crevedia s'apropie și-i vorbește. Il recunoaște, deși sânt două luni decând a fost aici intâia oară. Il poștește să meargă cu noi cu mașina la stână, unde-l așteaptă mulțimea să predice. Ciobanul primește bucuros, și iată-ne cu el în automobil, către locul minunilor. Plecăm înspre apus. Coborim pe drumul cotit și, dintr'odată, un lac imens ne surprinde cu largă lui perspectivă. Incepi să respiri eliberat de primele impresii grele. Terenul e nisipos; automobilul innaintează anevoie.

— Dacă-i e greu mașinii, ne dăm jos, zice Petre Lupu, întorcând spre noi o față de-o adorabilă naivitate. Pronunția lui e aproape normală. Se roștește ca un peltic. În orice caz, e clar în toate vorbele și n'are nimic din exagerările pe care ți le-ai închipuit din transcrierile aproximative ale reportagiilor. Până acum cinci luni, adică până la vedenie, ciobanul acesta, dulce ca un copil, era gângav și surd, cu „otită medie supurată, bilaterală, cu perforația timpanelor și ușoară idiotie“, precum sună diagnosticul medicului militar, care l-a dispensat de armată la 9 Martie, 1931.

Nu știu intrucât peisagiul pe care îl străbatem e „biblic“ cum i s'a zis. Eu n'am văzut încă Orientul. Valurile de nisip sânt prinse în loc de sălcii, plute și salcâmi, golași de frunză în toamna acestei zile ploioase. Ariditate — n'aș putea zice. Totul e în linii moi, simplu și dezolant.

Am ajuns „la Buturugi“, locul celor trei vedenii. Aspectul e al unui bălciu de țară; de jur împrejur, căruțe, trăsuri, mașini, mulțime variată de oameni; la mijloc se ridică

straniu spre cer paravane încărcate de icoane și candelă. Când coborim din automobil, lumea dă năvală. Glasul lui Petre Lupu s'aude scurt și poruncitor: „Stați așa! Nu vă mișcați!” Și lumea rămâne pe loc. Cuvântul lui e autoritar și pare în primul moment al unui om fără îndurare. Dar nu e adevărat: ciobanului acestuia îi place să decurgă totul în ordine. Fiecare lucru la timpul său. El inspectează întâi icoanele, îndreaptă pe cele strâmbate, reazăază feștilele candelor, îngrijește lumânările aprinse, cu rezeziune și îndemănare uimitoare. Sare apoi elastic ca o pisică, și e acum în partea opusă, unde se construște un pavilion de scândură pentru adăpostirea nenorociților, cari se îngrămădesc aici după tămăduire și mântuire. Pavilionul e aproape gata. Lucrarea o conduce un domn din „comitet”.

— „Cum are să fie pe jos?” îl întreabă Petre, arătând ștremeleagurile încă nescoase din rădăcină.

— „Le vom scoate, vom netezi pământul și vom fixa bănci de scândură, paralele, deacurmezișul”.

— „Dar lumea cum are să doarmă noaptea?”.

— „Unii pe scânduri, alții jos între scânduri”, răspunse domnul din comitet, cam incurcat.

Petre izbucni într'un hohot de râs: „Cum o să doarmă așa, că scândura e îngustă și cei cari s'ar culca pe ea cad în somn peste cei culcați jos! Nu, continuă ciobanul serios, nu puneți în sală nicio bancă pentruca să fie loc cât mai mult de dormit. Puneți bănci numai așa de jur împrejur, dealungul pereților, pentruca lumea, culcându-se, să aibă unde să-și așeze hainele și trăistile”.

Soluția lui Petre Lupu era singura practică. El o dete pe negândite, repede și cu o siguranță desăvârșită. Mi se lua o piatră de pe inimă. Va să zică omul acesta, declarat cretin, idiot, alienat, e capabil de o remarcabilă judecată sănătoasă în raport cu nerozia spusă adineauri de un domn din comitet, grav și în toate mințile! Astfel de surprize aveau să vină una după alta. La orice întrebare, ciobanul din Maglavit răspunde cu o vioiciune uimitoare, cu un bun simț fără greș și totdeauna cu aceeași siguranță desăvârșită. L-am văzut în alte împrejurări unde era vorba de nepriceperea oamenilor în chestiuni elementare. Chiar când îl contrariază această neînțelegere, el nu se supără, ci râde, râde cu un râs inteligent, copilăros și iertător pentru neînțelegerea oamenilor. El prinde imediat sensul întrebărilor, cu condiția să i le rostestă în graiul lui; răspunsurile îi sunt judicioase, iar memoria îi funcționează foarte bine. S'a remarcat, de atâtea ori că predica lui e aproape invariabilă. Aflând de unde suntem, el ne-a povestit cu voioșie vizita la Maglavit „a doctorului aluia mare, Marinescu, dela voi dela București”. Nume proprii, amănunte caracteristice, nimic nu-i scăpa. Ne-a amintit și de doctorul Paulian, „al de nu crede în minuni”. El îi zice Iulian, dar știe că nu-l chiamă așa și-ți cere să-i spui numele adevărat. Aceasta nu înseamnă însă debilitate mintală. Orice țaran pocește numele străine de obișnuința lui. Incepusem să-i povestim de atitudinea d-lui N. Iorga în congresul național-bisericesc. Conversația s'a intrerupt. După un ceas și jumătate, Petre Lupu o reia cu un interes aprins:

— „Și cum zici că a fost cu Iorga?”

Pe el nu-l interesează însă ce zice lumea despre el, despre persoana lui, ci despre minune; dacă crede sau nu în ea. Am căutat să-l lămurim că sunt două partide: una pentru, alta împotriva. Ascultând, ochii lui frumoși se aprindeau de o sfântă curiozitate. A căzut o clipă pe gânduri, apoi hotărât a rostit această frază:

— „Eu nu sunt cu niciun partid. Eu sânt cu *El* și pentru toată lumea!”

Astfel, după trei ceasuri și jumătate de conversație, ciobanul dela Maglavit ne-a apărut

intr'o lumină, cu totul alta decum l-au înfățișat anumiți medici, *cari nici măcar nu l-au văzut*. Noi am descoperit o inteligență vie, capabilă de judecăți sănătoase, neofensând niciodată bunul simț, și o memorie care funcționează admirabil. Idioția e, dimpotrivă, absență de inteligență, iar debilitatea mintală e cel puțin neputința de a formula judecăți și de a-ți aduce aminte.

Cum se explică atunci „ușoara idioție“ din diagnosticul medicului militar? Foarte simplu. Atunci Petre Lupu era surd și prin urmare gângav. El suferea de „otită medie supurată, bilaterală, cu perforația timpanelor“. Ușoara idioție nu era decât o aparență. Ea nu însemna lipsă de inteligență, ci *inteligență care nu se poate exprima*. Petre Lupu ne-a mărturisit că a fost bătut bine atunci la recrutare, fiindcă, neauzind întrebările ce i se puneau, nu putea răspunde. El își amintește perfect această scenă și o povestește fără nici o supărare și răsând, probabil, de comicul situației în care se găsea. Dela vedenie încoace s'a întâmplat în el o mare transformare: *aude și, deci, poate vorbi*. Inteligența lui, care e foarte vie, își are mijloacele prin care se poate exprima. Lucrul acesta extrem de însemnat, scapă acelor medici ușuratici cari, fără să examineze cazul și să-l cugete, înjosesc nobila știință a medicinei angajând-o în verdicte abstracte și ridicule.

D. dr. Demetru Em. Paulian e cel dintâiu dintre aceștia. Dânsul n'a fost la Maglavit și n'a examinat „pacientul“. Dar e posibil ca un doctor să dea verdicte în abstract, călcând în picioare, cu brutalitate, regula examinării persoanelor, care în știința experimentală a medicinei este elementară și obligatorie? Asemenea procedee neoneste descalifică definitiv.

Din fericire, conștiinciositatea științifică a^e obligat pe alți medici, cum e d. dr. I. Popescu-Sîbiu și savantul dr. G. Marinescu să examineze pe cioban, la Maglavit, înainte de a se rosti. Cel dintâiu a întârziat acolo o săptămână, iar rezultatul cercetărilor sale e cu totul altul decât verdictele aiuristice ale d-lui dr. Paulian. Insușindu-și acest rezultat, d. dr. G. Marinescu spune că d. Popescu-Sîbiu „examinând în repetate rânduri pe Petre Lupu, n'a constatat cu teste de inteligență semne neîndoioase de debilitate mintală“. Am citit și noi referatul d-lui dr. I. Popescu-Sîbiu, care e convins că se află în fața unui caz de misticism religios adevărat, iar nu de natură psihopatologică. Și dacă în acel referat e vorba de o infimă reticență în ce privește normalitatea inteligenței lui Petre Lupu, aceasta vine, cred, din următoarea împrejurare:

Ciobanul dela Maglavit posedă într'adevăr un număr redus de cuvinte. Și lucrul nu e lipsit de explicație. Sânt, după părerea noastră, trei cauze care au pus bariere între inteligența lui și lumea noțiunilor: surzenia, agramatismul și meseria de cioban, care l-au izolat de contactul cu oamenii și de contactul cu cartea. Am constatat, bunăoară, că Petre Lupu știe că există o mare autoritate peste județul Dolj, dar această autoritate se numește în limbajul lui „ăi mai mare din Craiova“, fiindcă el nu cunoaște cuvântul de perfect. El știa până mai deunăzi că există o autoritate supremă în stat — „ăi mai mare din România“ — dar astăzi îi cunoaște numele: „Regele Carol al II-lea“, căruia are să-i comunice o taină din partea „Moșului“. Am constatat deasemenea că el nu cunoaște deosebirea dintre un preot și un călugăr. A rămas foarte mirat că acesta din urmă poate trăi fără „mujere“, adică fără cineva „care să-l spele și să-i facă demâncare“. Această sărăcie de noțiuni însă nu însemnează o deficiență în inteligența lui Petre Lupu. Din însăși primele două exemple citate se vede limpede că *el știe mai mult decât poate să exprime*. Dar lipsa cuvintelor dă unora impresia că însăși inteligența lui ar fi problematică. Cei cari îl cunosc însă cum era mai înainte de vedenie mărturisesc cu uimire progresele pe care le face de când are auzul și limba slobode. S'ar putea zice că inteligența ciobanului din Maglavit a fost captivă în surzenie și în gângăvire. Fulgerul vedeniei miraculoase a surprins-o într'un stadiu de virginitate nativă.

În chip admirabil ne-a explicat el avantajile acestei situații în legătură cu misiunea ce i-a căzut din cer povară pe umerii umiliți :

— „Dacă moșul s'ar fi arătat unui om cu învățătură, cum sânteți voi, zicea el, și acel om ar fi spus la lume ce spun eu, lumea nu l-ar fi crezut. Că lumea ar fi zis: Astea le spune dela el, nu le spune dela Dumnezeu. Dar așa, Moșul s'a arătat unui cioban prost ca mine. Lumea știe că eu sânt un cioban prost. Și lumea știe că ce spun eu nu spun dela mine, ci dela Dumnezeu ; și lumea crede“.

Dela „Buturugi“ am plecat cu el mai departe, în mașină, spre târla de unde predică mulțimii. Dar abia porniți, ne-am oprit din nou. Sântem la pluta bătrână din care picură apă printr'un ciot uscat. Aceasta nu-i nicio minune. Cine s'a familiarizat cu pădurea, acela a văzut de multe ori sevă picurând din crengi uscate. Dar la Maglavit lumea e atât de dornică de minuni încât le descopere pretutindeni. Altceva se vede aici, care zguduie sufletul omului, oricât de tare ar fi el. E un norod așezat pe două rânduri lungi, în genunchi. Sânt orbi, sânt surdo-muți, sânt ciungii și ologii, sânt schilozii, sânt deșuchiați la minte, sânt unii cu plăgi roșii cât cărpătorul. E omul din care răutatea de pe pământ a făcut o zdreanță. E un iad mut, rezumat aci din toate durerile și suferințele lumii. Mare și frumoasă e făptura lui Dumnezeu în sănătate și armonie ; îngrozitoare e însă când a căzut din demnitate, pocită de puterile nimicitoare ale răului ! Iți trebuie voință, nu glumă, să poți îndura această priveliște de groază. Și totuși, nenorociții aceștia din zdrențele trupului și ale minții, din strimbăturile membrilor și viermii plăgilor, tot mai nădăjduiesc în viață, în sănătate, în mântuire.

Ei așteaptă pe două rânduri, în genunchi, binecuvântarea omului lui Dumnezeu.

Petre Lupu trece printre ei, și-l atinge cu mâinile pe fiecare, dar absolut pe fiecare în parte. Mă uit pe fața lui și nu citesc nicio spaimă și nicio scârbă. Am impresia că se simte intim cu durerea fiecăruia. Când s'au terminat atingerile, el ridică o rugăciune către cer :

„Dă-le, Doamne, ochi ; dă-le, Domne, urechi ; dă-le, Doamne, mâini ; dă-le Doamne picioare ; iartă-i, Doamne ; te rog și eu, Doamne ; dă-le Doamne, sănătate !“

Un murmur intens și înfrigurat repetă în ecou cuvintele ciobanului.

Rugăciunea lui e simplă și sobră. E făcută de el. Din rugăciunile Bisericii, Petre Lupu nu știe măcar nici *Tatăl nostru*. Aproape toată țărâna vechiului Regat se găsește în această ignoranță din lipsă de educație religioasă. În Ardeal, unde fiecare slujbă bisericească se încheie cu *Tatăl nostru*, rostit de preot și repetat de popor, nu e țaran să nu știe rugăciunea domnească. Dincoace, în vechiul Regat, țaranii, în ignoranța celor consacrate, își alcătuiesc singuri rugăciunile de care sufletul lor are nevoie... Petre Lupu se roagă, deci, după chipul tradițional al lipsei de educație religioasă, alcătuindu-și singur cuvintele cererii către Dumnezeu. Dar aceste cuvinte, simple și sobre, sânt rostite cu atâta sinceritate, cu atâta putere pătrunzătoare, încât îți se toarnă în inimă ca niște flăcări. Iar când zice el : „Te rog și eu, Doamne“ în glasul lui e atâta familiaritate copilărească și atâta intimitate cu puterea nevăzută, încât îți e cu neputință să nu crezi că omul acesta a stat aproape de taina vieții și a lumii.

Dela plută, mai departe, la stână. Stâna e în mijlocul unei poieni nisipoase, aproape circulară, jumătatea dinspre Răsărit mărginită de crângul de salcâmi, cealaltă jumătate dinspre Apus deschisă spre Dunăre, care e aici, aproape, sub malul înalt. Dincolo se vede un sat bulgăresc cu turla bisericii ridicată în ziua aceasta înnorată cenușiu și egal. Stâna e acoperită de icoane. Câteva cruci uriașe închină cu brațele lor văzduhul. Aceiași pri-

velește de bălciiu rural, cu căruțe, trăsuri și automobile, cu mii de oameni, cari se strâng tot mai mult în jurul pătuiașului de unde va predica Petre. Pătuiașul e așezat la Nord de stână și lângă el se ridică pe o cruce foarte înaltă Hristos Răstignitul.

Ciobanul apare sus, murmurele mulțimii tac. Tăcere înfrigurată și reculegere. Ciobanul tace și el și așteaptă să se adune toată lumea. Dar această așteptare tăcută durează mult. Il am în față și-l urmăresc dela marginea mulțimii. Ne-am retras aici inadins, ca să nu fim influențați cumva de fluidul colectiv, ci să ne putem păstra autonomi în impresiile culese. Știu dinainte ce va spune ciobanul și mărturisesc că n'am nicio curiositate în această privință. Mă interesează să-l urmăresc fizionomia în timpul predicii. Ciobanul tace încă și așteaptă sus în pătuiaș, deasupra mulțimii. El își schimbă atitudinile cu gesturile cele mai firești din lume. Odată își sprijine piciorul de balustrada pătuiașului, altă dată bărbia în cot. Are aierul unui copil răsfățat, care nu se sinchisește de miile de ochi ce-l ținesc cu ardoare, și nici nu se preocupă de ceea ce va să vorbească.

Deodată se ridică drept și începe. Își povestește a mia oară vedeniile. Le știu pe dinafară. Mă interesează gesturile lui, ochii, fața, expresia care însoțește povestirea. Dar în clipa aceea, în spatele lui Petre Lupu și mult mai înaltă decât statura lui, apare pe cerul cenușu o fantomă luminoasă cu siluetă omenească. La orice m'aș fi așteptat în clipa aceea, afară de apariții miraculoase. Nu eram preocupat să le văd fiindcă nu credeam că se ivesc. Oamenii destul de serioși îmi spusese că le-au văzut. Și totuși nu i-am crezut. Nu fiindcă n'aș crede în genere posibile aparițiile supranaturale, dar pentru că îmi închipuiam că oamenii cari vin la Maglavit se sugestionează din pricina marelui prestigiu religios al locului și au halucinații. M'am frecat la ochi imediat, m'am scuturat din umeri înadins ca să mă sesizez conștient pe mine insumi, — și m'am uitat din nou: fantoma de lumină era tot acolo. Dar la câteva clipe *după* ce eu o văzusem și mă controlasem, glasuri din mulțime se auziră: „Uitați-vă! Iat'o!" Repet: asta s'a întâmplat *după* ce eu o văzusem. Lângă mine era un domn de vreo 60 de ani, alături un student în drept. Amândoi au văzut-o în aceeași formă ca și mine. Nu eram deloc înfierbântat sufletește. Am continuat să privesc: Petre Lupu își continua predica, gesticula și se îndoia cu trupul spre dreapta sau spre stânga. Fantoma luminoasă rămânea însă în spatele lui, mult mai înaltă decât statura lui, dreaptă și imobilă. Nicio legătură nu puteai stabili între mișcările predicatorului și imobilitatea apariției luminoase. Nu era, deci, o proiecție de lumină a fapturii lui, căci atunci aceasta s'ar fi mișcat ritmic, la dreapta și la stânga, simultan cu mișcările lui Petre Lupu, așa cum umbra noastră imită gesturile noastre. La un moment dat, ciobanul se oprește din cuvânt și își scoate cojoaca fără mâneci. „E foarte cald!" zise el ca o scuză că se desbracă. Apoi, numai în vestă, își continuă predica. Ziua era însă răcoroasă și umedă. Fantoma dispăruse. Până la sfârșitul predicii nu s'a mai arătat.

M'am controlat cu tovarășii mei cari, în momentul apariției, se găseau împrăștiați ici și colo. D. Dragoș Protopopescu, care era peste vreo șapte persoane dela mine, mi-a mărturisit că a văzut-o și dânsul și că a semnalat-o, ca și mine, *mai înainte* de strigătul mulțimii. D. N. Crevedia n'a văzut nimic, nici înainte nici după semnalarea generală.

Sânt un om care știu ce însemnează iluziile, fiindcă le-am avut de atâtea ori când luam siluietele lucrurilor din zare drept altceva decât erau în realitate. Știu deasemenea ce sânt coșmarele cu nălucile lor văskoase, fiindcă le-am trăit de atâtea ori în nopțile târzii de insomnie, când conștiința obosită se află jumătate muiată în somn, iar jumătate în stare de veghe torturată. Tot astfel, știu perfect, din proprie experiență, ce sânt fenomenele de dublă personalitate și ce sânt halucinațiile bolnave. Și pe unele și pe altele le-am trăit 14 zile și nopți, în timpul războiului, când, bolnav de tifos exantematic, aiuram la o temperatură aproape constantă de 40 de grade, mă despicam în doi inși cari pole-

mizau la infinit asupra numărului paturilor din camera de spital, unul susținând că sânt trei, (câte erau!), cellalt susținând că sânt cinci (câte nu erau!), în timp ce în fața mea, pe peretele din fund, curgea neconținut în jos o cascadă de figuri omenesci, ceva asemănător cu *Căderea Ingerilor* de Michelangelo, deși peretele era alb și n'avea niciun tablou pe el.

Ei bine, nimic din toate acestea nu are vreo legătură cu apariția luminoasă dela Maglavit. De iluzie nu poate fi vorba, fiindcă atunci când a dispărut fantoma, nici un obiect nu persista în văzduh, pe care l-am fi putut lua drept apariție luminoasă. De coșmar nici atâta, căci era în miezul zilei, iar peste noapte dormisem bine. De halucinații morbide cu atât mai puțin, fiindcă eram perfect sănătoși, iar pe deasupra preveniți împotriva oricărei înșelări. Să nu ni se spună iarăși că a fost o sugestie de masă, fiindcă noi ne așezasem innadins la marginea mulțimii și, fiecare din altă parte, am semnalat apariția luminoasă innainte ca gloata să strige. Eu am pretenția că sânt o natură tare și echilibrată. M'am supus odată unui puternic hipnotizator. Pe cei cari erau de față i-a adormit. Pe mine nu. Am deci convingerea că fantoma luminoasă era o existență în sine, obiectivă, în afară de noi, iar nu proiecțiunea exterioară a minții noastre momentan desalterate. O repet încăodată: tot timpul am fost perfect stăpâni pe noi înșine.

Afară de aceasta, ce interes ar avea un om în toată firea să se expună ridiculului pretinzând că a văzut stele verzi în văzduh? Pentru a impresiona, din tactică, pe sceptici și pe necredincioși? Dar eu știu foarte bine că adevărul religios n'are nevoie de apariții miraculoase pentru a-și demonstra puterea mântuitoare. Eu știu tot așa de bine că dacă o parte din sfinții bisericii noastre s'au bucurat de viziuni, altă parte n'au avut niciun fel de vedenii și totuși continuă să fie venerați pe planul întâiu al sfințeniei. Și tot astfel știu că cea mai pură și mai innaltă formă de religiuine, aceea pe care o intrupează geniile spirituale ale creștinismului, e despuiată de frunzișul vedeniilor și de florile miracolelor. Suprema formă religioasă a misticei creștine e spirit pur în spirit pur.

Dar încăodată, fantoma luminoasă sânt convins că avea o existență obiectivă și că, pentru motivele arătate, ea nu putea fi o *aură* sau un *corp astral* al lui Petre Lupu, cum ar încerca s'o explice ocultistii.

Și atunci, după această evidență, controlată în atâtea rânduri de atâția oameni în toată firea, ce ne împiedică să-l credem pe ciobanul Petre Lupu când susține cu ultima energie că viziunea lui, care s'a dovedit focarul unei mari mișcări mistice, nu e un vis, nu e o iluzie, nu e o halucinație, ci „om adevărat“, — cum zice el?

Intorcându-ne dela stână spre sat, pe drum i-am spus că noi am văzut apariția luminoasă în timpul predicei lui. Se bucura ca un copil. „Va să zică, și voi ați văzut?“ Ceace însemna pentru el încă o dovadă că nu e mincinos cum l-au socotit unii. Apoi, cu un ton foarte natural: „Eu îi văd mereu în jurul meu, când vorbesc. Li văd așa cum vă văd pe voi acum!“

— „Ce vezi, Petre? Ingeri?“

— „Nu, unsprezece bărbați și o muere. Ea e Maica Domnului!“

Pe urmă, schimbând infățișarea emoționată, pe care o avea acum, în expresia lui obișnuită de copil voios, ciobănașul trecu la volan și conduse singur mașina, cu o desăvârșită siguranță, strecurând-o printre căruțe, până în sat. Se amuza nevoie mare claxonând, ținând volanul numai cu stânga și privind înlături, ca să sperie pe N. Crevedia, care ședea lângă el și simula frică și neîncredere în arta de a conduce a lui Petre Lupu. Șoferul nostru, un craiovean deștept, rămăsese înmărmurit de virtuositatea automobilistică a ciobanului. Unde și când a învățat el să conducă mașina asta despre care, totuș, crede

că poate obosi ca o ființă când e împovărată? Socotind că ne temem de vreun accident, Petre se întoarse spre noi voios, mereu voios :

— „Nu vă fie teamă. Cu mine nu vi se întâmplă nimic!”

El are o încredere nemărginită în Cel care i s'a arătat, fiindcă Acela i-a spus : „Nu-ți fie frică; am eu grijă de tine!” Și într'adevăr, dacă te gândești, una din cele mai inexplicabile minuni, care se întâmplă cu omul acesta, e că, trăind zi și noapte în infernul dela Maglavit, nu s'a molipsit de nicio boală deși pune mâna pe toți nenorociții și toți nenorociții se șterg pe față și pe răni cu hainele lui și i le sărută. Petre e cu totul străin de măsurile igienice de apărare, ale medicilor. Ar putea să ne explice dânsii — adică cei cari nu cred — această minune?

În sat, am prânzit împreună, la hanul lui Tomescu. Petre, Dragoș, Crevedia. Petre nu mănâncă mai nimic. Toată hrana lui din ziua aceea a fost un strugure, o jumătate de ceapă cu pâine și două pahare de must.

— „Eu am burtă mică, nu pot mânca mult”, — lămuri el la îndemnul nostru de a se hrăni, că e slab și trebuie să reziste. Iar în timpul predicei, el, care doarme numai câteva ceasuri pe noapte, spusese mulțimii :

— „Ulitați-vă la mine că sânt numai piele și os. Ce mă ține pe mine, fraților, e sufletul tare, *sufletul tare!*”

Mulți dintre cei cari văd jertfa de fiecare zi „pentru lume” a lui Petre Lupu, sânt convinși că nu va dura. Dacă vrea Dumnezeu însă, el poate dura până la adânci bătrânețe, așa slab și uscat cum e. Haghiografia creștină ne vorbește de pustnici cari lipsindu-se aproape cu totul de hrană, au atins vârste metusalemice. Nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul ce iese din gura lui Dumnezeu. Asta e ceea ce Petre Lupu numește „sufletul tare”.

În tot timpul prânzului, luat după dorința lui, într'o odaie unde eram numai noi, el a fost grav fiindcă ne-a vorbit numai despre lucrurile cele de peste fire trăite de el. El face o deosebire categorică între lucrurile miraculoase și cele de toate zilele. Când e vorba de acestea din urmă, Petre e vesel ca un copil, glumește și râde de parcă n'ar trăi, ci s'ar juca de-a viața. Indată însă ce trece în planul cellalt, o gravitate profundă s'așează pe figura lui, fină cum n'am mai văzut chip de bărbat.

— „Petre Lupu, i-am zis, noi avem încă îndoieli grele și am venit la tine să ne lămurești. Știm că ești cinstit și nu-ți facem ocară să credem că minți. Dar oameni sântem, iar vedenia ta e prea înfricoșată, prea mare... Spune-ne din adâncul inimii tale : *tu visezi ?*”

— „Visam ca tot omul, — răspunde el cu aceeași precisiune simplă și cu aceeași siguranță care nu-l părăsește o clipă; — dar de când cu întâmplarea dela „Buturugi” nu mai visez. Eu mă culc la 12 noaptea și mă scol în zori. Că și noaptea trec odată pe la Crucii să văd ce face lumea. Când mă culc, dorm buștean. A, să nu credeți voi că eu L-am văzut în vis, — continuă el imediat, fiindcă înțelesese uimitor de repede sensul întrebării noastre. — Eu L-am văzut om adevărat, om adevărat. Eu îi văd oameni adevărați, așa ca pe voi acum!”

Petre apăsa fiecare cuvânt și gesturile ce-i însoțeau vorbirea erau tot așa de categorice ca ea. Ochii lui flăcărau, trupul vibra tot de o emoție sfântă. Și astfel ne-a povestit încăodată întâia apariție a lui Dumnezeu însuș... Cuvintele le cunoașteți. Ele sunt simple și precise ca niște versete biblice. Dar, Doamne, mișcarea care le însoțea, însuflețirea aceea intensă, concentrarea extraordinară a întregii lui ființe, lumina suprapământescă ce-i juca pe față, cum s'ar putea reproduce toate acestea în bietele noastre cuvinte! Dacă am putea să redăm aici forța care vibra în el în momentul acela, nimeni n'ar mai

sta la indoială asupra realității văzute de Petre Lupu... Il ascultam și parcă timpul și spațiul dispăruseră o clipă. Plutiam cu el, suspendați la marginea altei lumi.

— „Uitați-vă! Are fața ca un arhanghel,” zise Dragoș Protopopescu.

Intr'adevăr, noi n'am văzut arhangheli, dar ei nu pot să fie mai frumoși decât fața lui Petre când ne vorbea despre Dumnezeu văzut de el. Am tăcut cu toții. O emoție negrăită plutea peste noi. Dece mi-or fi venit atunci în minte aceste cuvinte pe care nu le-am rostit, dar care cântau în mine ca o melodie cerească: Fericit.. fericit.. fericit. Petre... muritor fericit...

Reluând conversația, l-am întrebat:

— „Spune-ne, Petre, ce plan ai tu pentru viitor?” Dar cum el nu înțelegea cuvântul *viitor*, m'am explicat: „Ce plan ai tu pentru toamna asta, pentru la iarnă, la primăvară?”

Asculta întrebarea cu ochi nesfârșit de duioși, și, parcă cu o nuanță de milă pentru puțină înțelegere a celui care întreba, răspunse:

— „Plan? Ce plan să am eu? Eu nu pot face niciun plan. *Eu fac ce-mi poruncește El*. Că dacă ar fi după mine, la primăvară m'aș întoarce la oi. Mi-e așa de dor de oi! Și am două fluere. Dacă veniți la mine-acasă, vi le arăt. N'am mai cântat *deatunci*. Dar dacă nu se poate“...

Acest „dacă nu se poate”, rostit de el cu adâncă umilință amestecată cu nu știu ce omenească părere de rău, ne lumina parcă dintr'odată soarta lui Petre Lupu.

El e un om care nu-și mai aparține. El e predat unei puteri nevăzute, care-l conduce și-i poartă de grijă. El e o unealtă și, ceea ce trebuie subliniat, e că el singur are conștiința clară că nu e decât o simplă și smerită unealtă. Ne spuneau niște oameni de acolo din sat: „Să-l vedeți când se întâmplă câteo minune. El rămâne cu gura căscată, și zice: „Mare minune! Mare minune!” fiindcă știe bine că nu le face el, ci Dumnezeu le face“. Conștiința că un altul lucrează prin el, sentimentul că el e în raport de subordonare față de ființa supremă sânt la Petre Lupu certitudini neclintite. El face o distincție categorică între ceea ce i s'a poruncit să spună și ceea ce spune sau face dela el. La sfârșitul predicii pe care am ascultat-o, cineva l-a întrebat pe ce stil să țină oamenii sărbătorile, iar el răspunzând cu acea admirabilă soluție: „Oamenii să meargă la biserică atunci când trage popa clopotul“, a adăugat: „Fraților, mie nu mi-a spus Moșul nimic despre lucrul acesta; dar dacă mă întrebați, eu răspund așa, dela mine.“ Tot astfel mergând cu noi pe teren și arătându-ne unde se vor clădi biserica și spitalul din ofrandele pelerinilor, el a ținut să ne lămurească: „Moșul nu mi-a poruncit să facem biserică și spital; dar lumea dă bani fără ca nimeni să ceară. Și atunci ce putem să facem noi mai de folos pentru ei decât biserică și spital? Că banii sânt adunați dela oamenii săraci“. El stăruie atât de mult asupra acestei distincțiuni încât ai impresia unei bare de cremene pe care o pune între dumnezeesc și omenească. Voios ca un copil nevinovat între lucrurile mărunte ale vieții cotidiene, firea lui întreagă capătă imediat formă dură și impresionantă, după tiparul unei voințe supraomenești, atunci când e vorba de lucrurile pe care le-a trăit sau i s'au descoperit în chip miraculos.

Dacă el nu este un alienat, — și medici ca d. I. Popescu-Sibiu și d. G. Marinescu ne asigură că nu e — atunci cazul lui înfățișează o serie de trăsături caracteristice pentru a fi apt de o explicație teologică. Psihologia lui religioasă intră în cadrul misticeii. Astfel, rezistența lui la întâia și la a doua viziune, teama lui de a nu fi pradă unei năluciri, conștiința nemerniciei lui în raport cu sarcina ce i se pune pe umeri și groaza de a nu se face de râsul oamenilor, sânt lucruri pe care le cunoaștem din psihologia profeților și a tuturor celor „trimiși“ să îndeplinească o misiune de sus, ce-i depășește. Apoi curajul în care se schimbă imediat frica și sfiala lui, siguranța și tenacitatea acestui curaj, con-

vingerea neclintită, că nu el, ci Dumnezeu vorbește și lucrează prin el, interesul aprins de a ralia pe toată lumea la credința în minune, indiferența față de cum e judecată persoana lui, complectă dăruire de sine pentru binele moral al lumii, sânt iarăș caracteristicele unei înalte psihologii religioase, concentrată în ideea unei misiuni. Transformarea lui din surd și găngav în omul sănătos de azi; din „idiotul“ de ieri în spiritul cu uimitoare judecăți de acuma, — lucruri pe care le-au trecut cu vederea toți căți s'au ocupat de cazul lui, — sânt dovezile palpabile și inexplicabile ale unei întâmplări extraordinare, petrecute în sufletul lui.

Și în sfârșit, rezultatul moral al acestei întâmplări miraculoase: conștiința păcatului în care zace lumea și voința de a o ridica la mântuire, încăpățănarea lui de fier de a nu primi niciun ban și de a nu îngădui traficarea cu lucrurile sfinte, încăpățănare care merge până acolo că, cineva dăruind pentru copilul lui câteva mii de lei, el a luat banii, revoltat și i-a vărsat imediat comitetului pentru construcția bisericii și a spitalului.

N'am pomenit nimic despre numeroasele și variatele vindecări minunate ce iradiază zilnic din sămburele de lumină cerească dela Maglavit, vindecări pe care în felul său, nu le contestă nici d. dr. G. Marinescu.

Am voit să prezentăm numai omul prin umilința căruia s'a ridicat acest val imens de credință mistică și să-i conturăm pe cât se poate noua personalitate religioasă, desfăcută peste noapte din închircirea în care zăcea până ieri, ca o floare de crin din bobocul verde care a plesnit. A fost un spirit captiv în propria-i mizerie trupească și e acuma un spirit înflorit, a cărui candoare o fecundează albinele nevăzute ale harului. Cazul lui necesită largi contribuții teologice pentru a apărea în lumina adevărată. Noi am făcut aici o simplă prezentare descriptivă, fără altă pretenție decât aceea a unui cinstit proces-verbal. Dacă ne-am înșelat cumva, — ceea ce e foarte posibil — timpul ne va verifica. Numai perspectiva lui ne va putea da o certitudine pozitivă sau negativă. Aceasta e de altfel metoda Bisericii noastre, care nu se grăbește să consacre sfinți decât atunci când aparențele au devenit certitudini.

Astăzi însă, judecând cu înșelătoarele noastre impresii omenești, ne-am întors cu convingerea că dela Maglavit s'a ridicat un profet popular, care toarnă substanța luminoasă a Evangheliei în besna oarbă a veacului. Ceea ce e uimitor e că Petre Lupu nu știe încă măsura în care predica lui concordă cu Evanghelia lui Hristos.

POEME INTR'UN VERS

DE

ION PILLAT

NAIUL

Un singur nai, dar câte ecouri în păduri.

PĂSTORUL MĂRII

Copilul gol mai cântă din fluer la delfini.

ÎMBRĂȚIȘARE

Sua o viță aur pe negrul chiparos.

PAN

Prin frunza rară țapul privește, faun trist.

SVON

È roiul de albine sau doar de amintiri?

GROAPĂ NOUĂ

Pășește lin, drumețe, pe moartă să n'o scoli.

TRUP DE FATĂ

O salcie mlădie cum e tulpina ta.

DORINȚĂ

Iubire, nu fii veșnic al inimii tăun.

COLORI

Zambilele, nori vineți, și cerul flori purta.

INTĂLNIRI

O piersică pufoasă și fraged un obraz.

VEGHE

La gura sobei gândul, tovarăș călător

ARTĂ POETICĂ (I)

Nu vorba, ci tăcerea umbrire dă cântării.

PORTRET

Durere cu ochi negri sub părul azi mai alb.

AMURG

Iubirea ta m'ajunge cu umbre tot mai lungi.

FOȘNET

Foșniră impușcate lungi aripi. Dor târziu.

SINGURĂTATE

Pe mai un singur paltin, pe ape doar o stea.

IARNĂ

In zare zurgălăii de săni... Suflet nins.

FUMUL

Viața-i fum — dar fumul căminului ți-e drag.

armatahila

anco

INCERCARE DESPRE TEOFANII

INTERPRETAREA VEDENILOR LUI PETRACHE LUPU

DE

D. STĂNILOAE

În toată discuțiile ce s'au iscat în jurul arătatilor ce declară Petrache Lupu că le-a avut, s'a auzit din partea multora afirmația că Dumnezeu nu se poate arăta, deoarece în evanghelie se spune că „pe Dumnezeu nimenea nu l-a văzut niciodată“ (Ion 1,18).

Mi se pare, de aceea, foarte oportun să vădese eroarea unei asemenea păreri, încercând să schițez și o explicație teologică a modului în care se arată Dumnezeu oamenilor.

Că Dumnezeu s'a arătat oamenilor de multe ori, ne mărturisește însăși Sf. Scriptură. Ajunge să amintesc despre arătarea lui Dumnezeu la stejarul Mamvre, de care s'a împărtășit Avraam (Fac. 18) și de cea de care s'a împărtășit Daniil (Cap. 10,5).

Acei cari se înșepenesc lângă citatul ev. Ioan 1, 18, n, au observat poate așa numitul graiu antinomic al Scripturilor și în general al oricărui mistic. Sfânta Scriptură mai puțin sistematic, dar cei mai mulți mistici foarte sistematic, vorbesc despre Dumnezeu în termeni direct contrazicători.

Așa de pildă Sf. Scriptură ne spune pe deoparte că pe „Dumnezeu nimenea nu l-a văzut niciodată“, că : „locuește într'o lumină neapropiată (inaccesibilă)“ (1 Tim. 6, 16), că „cele ale lui Dumnezeu nimeni nu le știe fără numai Duhul lui Dumnezeu“ (1 Cor, 2, 11). Pe de altă parte locurile mai sus amintite, ca și toată Sf. Scriptură, este o continuă descoperire a adâncurilor lui Dumnezeu, pe tot felul de căi : prin arătări în chip de om, prin diferite alte semne și mai ales prin comunicări deadreptul în inima omului.

Cum avem să împăcăm aceste expresiuni contradictorii referitoare la accesibilitatea, respectiv inaccesibilitatea lui Dumnezeu ?

Răspunsul cel mai satisfăcător la această întrebare l-a dat mistică ortodoxă în vâltoarea discuțiilor isichaste din veacul 14. Iată acel răspuns : cu ființa Dumnezeu este inaccesibil, cu puterile și lucrările Sale El coboară până la noi. Prea departe n'au putut ajunge însă teologii de atunci în explicarea și aprofundarea acestui răspuns.

Material prețios pentru dezvoltarea doctrinei se află în teologia rusă mai nouă (Bulgakov-Berdiaev) și la misticii germani din evul mediu. Această doctrină ar putea avea în rezumat forma următoare :

Ființa lucrurilor și în deosebi a subiectelor personale rămâne inaccesibilă oricărei sforțări de-a intra în contact nemijlocit cu ea. Suportul ultim al unei persoane cu care

sunt în strânse legături imi rămâne ascuns sub șapte peceți. Există mai adânc de stările de conștiință și de manifestările unei persoane o realitate indeterminabilă. Chiar adâncul nostru ne rămâne nouă ascuns și indeterminabil. Cunoaștem manifestările, lucrările, puterile aceluși ascuns, dar el însuși nu e identic cu nici una din aceste lucrări și nici cu ele în totalitate. Ascunsul acesta nu e suma tuturor manifestărilor sale, chiar dacă acestea s'ar realiza în număr infinit. Nu numai cantitativ le depășește, ci ca să spunem așa, oarecum chiar calitativ, deși ființial sunt identice. El e incolor, neactualizat, nedeterminat, dar din el țâsnesc toate culorile conștiinței, toate manifestările determinate. El nu e nici cugetare, nici voință, nici putere activă, nici ideea din acest moment, nici deciziunea din momentul următor, nici sentimentul acesta, nici gestul sau mișcarea cutare, nici toate la un loc. Și totuși toate acestea sunt din el; el e și cugetare, și simțire și lucrare etc. Propriu zis, pentru orice mijloc de investigație omenească, el nu este, nu poate fi aflat, constatat. El e abisul pustiu pentru privirea noastră, golul fecund, creator la infinit. Am văzut că despre el nu putem vorbi decât antinomic, determinându-l prin manifestările (măștile) lui, dar, nemulțumiți cu această determinare imperfectă, aruncând peste bord orice adjectiv și rămânând la constatarea inexistenței lui pentru mijloacele noastre de a-l cunoaște.

Acest ascuns e altceva decât ceea ce numim „persoană“, deși face parte integrantă din persoană. „Eul“ este, factorul voluntar și luminător care trece prin vama sa aproape toate tășnirile din acel câmp gol și fecund. Eul este nu numai o strungă pasivă prin care sunt silite să treacă, determinându-se și luminându-se astfel, toate valurile plecate din adâncul indeterminat, ci are și un rol de inițiativă, oarecum de constrângere a „ascunsului“. Mișcându-se „eul“, mișcă prin aceasta și ascunsul, silindu-l să emită din sânul lui o anumită manifestare. Totuși puterea aceasta de constrângere a „eului“ își are limitele ei. Sunt manifestări ale „ascunsului“ care nu trec prin vama „eului“ pentru a se realiza și de multe ori „eul“ nu poate obține din sânul „ascunsului“ ceea ce dorește.

Să numim acel ascuns „ființă sau substanță“, pentru că este de fapt ceea ce stă mai dedesubtul lucrurilor, este esența lor. Se înțelege că la lucruri ființa nu-și trece țâsnirile prin vama unui factor regulator, conștient și voluntar.

La Dumnezeu „adâncul“, „ascunsul“ sau „ființa“ e infinit mai plin de posibilități. Și Dumnezeu fiind persoană, toate manifestările „ființei“ trec prin sfera ei de inițiativă. Trebuie să ne închipuim totuși că „abisul“ ființei divine nu e față de factorul personal divin în aceeași stare de obscuritate și oarecum de libertate, ca la om. Dumnezeu are o viziune clară în „adâncul“ Său și acesta îi stă cu desăvârșire la dispoziție. Eventuala obiecțiune că admitând la Dumnezeu un „adânc fără fund“ pe de o parte, pe de alta lucrări, sau manifestări deosebite de el, îl facem pe Dumnezeu compus, e cu totul ne-serioasă. „Adâncul“, „ființa“ divină e cu totul simplă, indeterminabilă, unitară, dar plină de posibilitățile infinite. Posibilitățile acestea realizate, nu sunt „ființial“ deosebite de adâncul din care au ieșit. Totuși nu le putem identifica nici pe câte una în parte, nici toate la un loc cu „adâncul“, cu „ființa“.

Ceea ce ne e accesibil nouă dela Dumnezeu sunt numai iradierile, manifestările, lucrările „ființei“ divine. Toate numirile ce le dăm lui Dumnezeu, chiar numele de „ființă“ le luăm dela aceste lucrări. Ii zicem lui Dumnezeu „viață“ dela lucrarea lui de viață făcătoare, „înțelepciune“ dela lucrarea de ființă ziditoare. Insuși „adâncul“, „ființa“ Lui, rămâne mai presus de orice nume, de orice apropiere, fie cu gândul, cu simțirea, cu experiența inimii etc. Acel „adânc“ „nu este“ pentru noi, sau „încă nu este“ (μή ον); el e „tăcerea“, „ascunsul“. Numai imperfect îi dăm numirile lucrărilor ce izvorăsc din el. Când vrem să fim mai adecvați, nu-i dăm nici o numire. Spunem că Dumnezeu e

„viață“, dar ne grăbim să spunem că totuși El nu e „viață“, ca unul ce e mai presus de viață. De aci graiul antinomic când vorbim de Dumnezeu.

Nouă ne sunt accesibile și împărtășibile lucrările lui Dumnezeu, ființa lui rămâne inaccesibilă și neîmpărtășibilă (Vasile cel Mare, citat de Palama de multe ori; Dionisie Areopagitul în diferite locuri). În lumea relativă nu vin decât lucrările divine. Aceasta nu însemnează că „ființa“ lui Dumnezeu nu e pretutindeni. Dar precum adâncul nostru rămâne neîmpărtășibil, chiar dacă e prezent în acelaș loc unde apar și manifestările noastre cu atât mai mult adâncul divin rămâne inaccesibil, metafizic ontologic inaccesibil, nu spațial. E o categorie de existență ce nu se împărtășește, la care nu e nici un fel de acces. Trebuie să operăm aci cu categoria „adâncului“ spiritual, nu cu a spațiului.

Lucrările lui Dumnezeu ni se împărtășesc și le putem lua într'o măsură oarecare (după om) la cunoștință în două forme: întâi avem rezultatele lor, toate cele create și al doilea ele însăși în acțiunea lor prezentă. Lumea creată, rezultatele lucrărilor dumnezeiești (τὰ ἀποτελέσματα), ne spune că aci a fost activă odată puterea dumnezeiască. Lucrurile poartă în ele impregnat semnul fostei lucrări dumnezeiești, așa cum roșafa cărămizii e semnul rămas al focului ce a fost odată prezent în cărămidă. Unii oameni nu văd decât atâta din Dumnezeu. Aceștia sunt cei cu argumentele cosmologice, raționaliști deiști, sau chiar teiști!

Dar lucrările lui Dumnezeu sunt în fiecare moment active și prezente. Nu toți le sesizează însă în actualitatea lor vie. Nu toți le pot primi, se pot împărtăși de ele.

Și aci vine al doilea motiv pentru care Sf. Scriptură spune că Dumnezeu este inaccesibil omului. Atâta timp cât omul rămâne singur cu puterile sale, nu poate sesiza Divinitatea și nu se poate împărtăși cu ea. Cum explică foarte frumos Sf. Scriptură Palama, omul nu poate cunoaște și vedea cele ale lui Dumnezeu. Numai Duhul lui Dumnezeu le poate cunoaște. Deci e de lipsă ca duhul lui Dumnezeu să se sălășluiască într'un om ca acela să poată cunoaște cele ale lui Dumnezeu. Așa încât nu mai e omul care cunoaște cele ale lui Dumnezeu, ci însuși duhul lui. Omul care lapădă duhul lumii „primește înlăuntrul său duhul dela Dumnezeu, care cunoaște cele ce sunt ale lui Dumnezeu, precum duhul omului cunoaște cele ce sunt ale omului. Cum nu va vedea acela prin duhul primit lumina nevăzută?... Doar nu-și este Sieși nevizibil Dumnezeu, ci celor ce-l privesc și-l cugetă cu ochi și cugetări create și naturale. Celor în care se inarticulează Dumnezeu ca organ conducător nu le va oferi, prin Sine, într'un chip manifest și vederea darului Său? Căci precum raza din ochi numai unindu-se cu razele soarelui devine lumină activă și vede cele sensibile, în acelaș chip mintea numai devenind un duh cu Domnul, vede clar cele duhovnicești: (Din Sftul Grigorie Palama, trad. de subsemnatul în Anuarul Academiei Teologice Andreiâne 1932—33, pag. 39—40).

Dar o treaptă și mai înaltă în apropierea de Dumnezeu este simțirea Lui lângă și în tine ca persoană. Desigur și persoanele Dumnezeiești ca și persoanele omenești ancorează și acționează prin manifestările lor, dar cea care dirijează și susține lucrarea este persoana care e tot atât de prezentă ca și lucrarea. Nouă ni se întâmplă adeseori să sesizăm vre-o acțiune, vre-o influență, vre-o presiune exercitată asupra noastră, dar nu ne dăm seama că această acțiune e intenționată, se leagă de o persoană. Simțim că ne turbură o influență din afară, nu din înăuntrul nostru, dar nu ne dăm seama că această tulburare se datorește desnădejzii, năcazului, suferinței în care se află un apropiat al nostru la depărtare de noi. Dela el vin lucrări, manifestări până la noi, dar fie că nu suntem legați prea mult sufletește de el, fie din altă cauză, nu sesizăm în acea lucrare ce ajunge la noi persoana proprietară a ei. Simțim o neliniște în spate. Nu ne dăm seama, decât după ce ne întoarcem că acțiunea ce o suferim vine dela o persoană și anume dela cutare

persoană. Cunoașterea persoanei care conduce o acțiune asupra noastră e o treaptă superioară cunoașterii acțiunii ei. Până cunoaștem numai lucrarea, acțiunea, înclinăm să luăm aceasta drept o acțiune a naturii, a cine știe cărei forțe din natură. În orice caz foarte puțin suntem înclinați să o derivăm dintr-o persoană.

Așa și cu lucrările exercitate de Dumnezeu asupra noastră: le sesizăm, una sau alta, dar până nu am progresat la sesizarea Lui ca persoană, le luăm drept lucrări ale unei forțe impersonale. Sunt foarte mulți cei ce prind în antenele conștiinței lor suflarea unor puteri mai presus de ei și de natură, dar sunt foarte puțini cei care văd, nu teoretic ci concret, persoana dumnezeiască manifestându-se în cutare lucrare sau cutare, în sufletul lor. De aci frecvența panteismului și greutatea de-a ne raporta practic față de Dumnezeu ca față de o persoană ce stă în preajma mea ca ori care casnic, cu singura diferență că e invizibil ochilor trupești. Cugetăm pe Dumnezeu deistic — din efectele fostelor Lui lucrări — și-L simțim panteistic — ca lucrări suspendate sau emanate din cine știe ce forță impersonală — dar nu-L simțim personalistic. Aceasta e realitatea de cele mai multe ori. Cât de greu și de rar ajungem să ne facem din rugăciunea noastră chiar, o convorbire cu vecinul nostru Dumnezeu. De cele mai multe ori rugăciunea ne este un fel de meditație (adecă o gândire la ceva departe de noi), o stare de vorbă cu noi înșine, o rostire de cereri fără conștiință actuală că ele merg la o persoană, ci undeva în vid.

Dar dacă trebuie să simțim vecinătatea lui Dumnezeu ca persoană, nu urmează că trebuie să-I simțim lucrând în noi multe lucrări, că trebuie să-I simțim aproape cu o mulțime de atribute. Precum putem constata prezența unei persoane omenești în vecinătatea noastră, chiar dacă aceea persoană ni se manifestă printr-o singură intenție sau atribut, tot așa putem constata persoana sau persoanele dumnezeiești în jurul nostru, chiar dacă ni se revelează în acel moment cu o singură însușire sau intenție. Putem avea astfel într'un moment conștiința că Dumnezeu ne privește cu severitate, și numai cu severitate, altădată că ne ușurează de o grijă, altădată că ne face să înțelegem cutare idee. Cu alte cuvinte chiar dacă ne revelează Dumnezeu într'un moment dat un singur atribut, un singur act de voință, acel atribut sau act de voință nu se prezintă suspendat, detașat de persoana dumnezeiască, ci însăși persoana dumnezeiască se arată în acel atribut, concretizată în el. De aci multiplicitatea chipurilor în cari ni se pot revela nu numai persoanele omenești, ci și cele dumnezeiești. Privirea cu care simțim că ne privește într'un moment dat persoana dumnezeiască, cuvintele ce ni le spune, gesturile ce le face, chiar îmbrăcămintea în care se arată sunt concretizarea acelui act de voință prin care ni se revelează atunci persoana dumnezeiască.

* * *

Dar acum să abordăm însuși miezul chestiunii. Cum e posibil să se arate Dumnezeu oamenilor sub o formă sensorială?

Mai întâi să vedem, forma aceasta sensorială este într'adevăr externă nouă din punct de vedere spațial, ocupă ea un loc în spațiu și prin urmare e întinsă și oarecum materială? Își face Dumnezeu ad-hoc o formă spațială sau obiectiv-sonoră? Lucrul se pare posibil. Dar aci cercetăm modul mai frecvent de apariție a lui Dumnezeu, acela în care nu se servește de ceva spațial. Câteva exemple: Vedeniile sfântului Ioan din Apocalipsă s'au petrecut „în Duh“ (1,10). Lumina de pe Tabor, și în ea Moise și Ilie, deși „strălucirea ca soarele“ (Mt. 17, 2), n'a fost văzută de cei dela poalele Taborului. Arhid. Ștefan fiind plin de Duh Sfânt căutând la cer, a văzut slava lui Dumnezeu și pe Isus stând deadreapta lui Dumnezeu, fără ca cei din jurul lui să vadă ceva (Fapte, 7, 55). Daniil (cap. 10), spune că cei din jurul său n'au perceput vedenia lui. Ingerii și cântările

lor din noaptea Nașterii Mântuitorului n'au fost văzuți și auziți de altă lume afară de păstori. Și, ca să vedem intrucât corespund condițiilor teofaniilor vedeniile lui Petru Lupu, ele n'au fost văzute de ciobanii de lângă el sau de preot deși îl auziau vorbind cu cineva. Toți aceștia au privit cu ochii deschiși, dar și lumea din jurul lor avea ochii deschiși, și totuși nu vedea.

Aceasta-i dovadă că nu prin puterea naturală a ochilor au văzut toți aceștia și prin urmare ceea ce au văzut nu era ceva întins în spațiu, un obiect între celelalte. Imaginii văzute de aceștia nu-i corăspundea deci ceva spațial, material, sensibil. Ceea ce spune sfântul Grigorie Palama despre lumina de pe Tabor, se poate aplica tuturor vedeniilor înșirate de noi. El zice: „Dacă deci nu prin puterea sensorială au văzut acea lumină, căci atunci ar fi văzut-o și necuvântătoarele, ci prin puterea mintală care percepe prin simțuri, sau, mai bine zis, nici prin puterea mintală căci atunci orice ochiu ar fi văzut-o și mai ales cei apropiați, strălucirea ei fiind mai presus de soare — dacă deci nici prin aceasta propriu zis n'au văzut acea lumină, atunci nici lumina aceea n'a fost propriu zis sensibilă“ (op. c. 49).

Nu sunt atunci cumva toate aceste vedenii, închipuiri, produsele imaginației, sau halucinații, cum cred așa de mulți? Aceasta e întrebarea capitală.

Ce sunt produsele imaginației, ce sunt produsele halucinației? Și unele și altele sunt imagini și sunete, adecă date sensoriale, fără obiect extern, spațial. Intocmai ca și vedeniile sfinte. Există totuși mari deosebiri între aceste genuri.

Imaginația este o facultate a spiritului nostru cu o sferă de activitate mult mai largă decât i se atribue de obicei. Ea nu este numai facultatea prin care croim imagini pentru lucruri cari știm că există dar nu le cunoaștem de aproape, sau tot felul de imagini neraportate numai decât la vre-o realitate, nu este așadar numai o substituție a percepției și un joc al spiritului, ci este calea unică pe care vin să se prezinte în fața conștiinței toate conținuturile ce se desprind din adâncurile noastre sufletești. Și când zic adâncuri sufletești nu înțeleg prin aceasta nici numai imagini percepute în trecut și depozitate acolo și nici numai un subconștient redus la vre-o unică sau mai multe potențe biologice, în sensul școlii lui Freud sau a celor apropiate. Adâncul sufletesc e cu mult mai mult decât depozit de imagini trecute — fie chiar din moși strămoși — și impulsuri biologice. El este izvorul nesecat al vieții integrale omenești, de acolo crește înțelegerea lumii, virtuțile omului, sentimentele, acolo e desemnat drumul fiecărui om. Adâncul sufletesc este puterea creatoare a omului. Toată viața lui manifestată, iese de acolo.

Iar imaginația este calea pe care vine în fața conștiinței tot ce pleacă din adâncul nostru sufletesc, sau prin care smulgem câte ceva pentru conștiință din întunerecul acela nesecat. Intr'adevăr, orice idee, orice simțire, orice tensiune din moment ce începe a-și spori prezența în conștiință începe a se îmbrăca într'o imagine mai mult sau mai puțin precizată. Fenomenul e mai evident în legătură cu ideile. Să urmărească oricine în sine procesul nașterii unei idei. Indată ce-a apărut primul colțișor al ei sub obiectivul atenției, așa dar indată ce a început să existe, ea are o oarecare haină care e un început de imagine. Nu vorbesc numai de noțiunile generale ale lucrurilor văzute, ci și de ideile referitoare la date imateriale. Și de legăturile dintre diferitele idei. Anumite legături dintre ele și se prezintă ca un fir, altele ca niște suprapuneri etc. Se observă mai ales la orice idee un început de imagine sonoră, ca să numesc astfel cuvântul în care se îmbracă ideea. Un fel de tensiune de a-și preciza haina sonoră.

Cu cât insiști mai mult asupra ideii, cu atât se precizează, se înviorează, se umple de detalii ca imagine. Cu cât se apropie spre punctul de a fi comunicată, așa dar cu cât sporește pe calea manifestării, cu atât se plasticizează mai mult ca imagine. Par'că auzi cuvântul pe care nu l-ai rostit încă, dar stai gata să-l roștești. E drept că în uzul

zilnic, mai ales oral, dar și în scris, ideile vin și trec fără să le mai imaginăm. Dar aceasta însemnează că nu insistăm asupra lor, asupra cuprinsului deplin al lor. Acum insistăm mai mult asupra legăturilor dintre ele. Și poate nici la aceasta. Dar odată și odată tot am insistat asupra lor și imaginea lor care am văzut-o, deci și înțelesul lor deplin, rămâne neutilizat acum, intrând în scenă numai un rudiment de imagine, un simbol. Cine n'a insistat niciodată asupra ideilor pe cari le întrebuițează, cine n'a avut o imagine cât mai vie a lor, face uz prost de ele. E un superficial sau un erou caragelian. Se poate observa că îndată ce convorbirea dintre doi inși devine mai plină de sens, ei încep să insiste asupra a câte unei idei, asupra detaliilor ei. În acele momente intră în funcțiune vederea ideii. La artiști cari nu inzistă mult asupra legăturilor dintre idei, ci asupra lor luate de sine stătătoare, ideile au un maximum de vizibilitate și sonoritate, de imagine adecă. La cugetători, cari inzistă mai mult asupra legăturilor dintre idei, au mai mult caracter imaginativ legăturile, și mai puțin ideile.

Adâncurile noastre sufletești ni se manifestă prin imagini. Lipsa totală de imagine echivalează cu lipsa de sens, de înțelegere, de conștiință. Inteligibil este tot una cu imaginabil.

Două concluzii țâșnesc din cele anterioare. Prima: între spirit și imagine nu poate fi numai o legătură incidentală, laxă, ci una foarte intimă, organică, dacă realitățile spirituale devin imagini îndată ce încep a exista pentru conștiință.

Asupra acestei legături intime între spirit și imagine vom inzista mai încolo.

A doua concluzie, strâns legată de prima: Imaginația nu are numai un caracter reproductiv, readucând în conștiință și aplicând la noile idei imaginile percepute în trecut ci este prin excelență o funcțiune de sinteză, o funcțiune creatoare de imagini noi. Din material sensorial cu totul nou? La această întrebare n'am putea răspunde pozitiv. Dar chestiunea n'are aproape nici o importanță odată ce din aceleași câteva elemente sensoriale sunt formate în natură și se pot forma în spirit imagini la infinit. În orice caz imaginile formate prin imaginație nu sunt numai aranjări variate ale unuia și aceluiaș material sensorial perceput în trecut. Fețele de om pe cari le formăm cu imaginația nu sunt numai niște agregate din părțile dela niscai fețe văzute. Ele ni se prezintă ca niște individualități unitare în trăsăturile și în senzul ce-l exprimă aceste trăsături. În special marii artiști crează în pictură și în literatură fețe noi, cari se prezintă ca dintr'o bucată.

În procesul de formare al acestor imagini, încă nu se observă o lucrare de cârpeală ci imaginea izvoarește unitară, deși încă nu destul de clară.

Imaginația nu fabrică cum fabrică croitorul, pantofarul sau zidarul, ci naște. Materialul percepțiilor e utilizat, dar nu printr'o operație de adunare ci după o asimilare, o topire a lui. Chiar dacă a putut face cineva numai puțin timp uz de simțurile capitale, câștigându-și un număr minim de date sensoriale, el totuși poate forma după aceea imagini la infinit. Sunt chiar orbi din naștere cari-și imaginează culorile, surdo-muți cari-și imaginează sunetele. Sunt cazuri când anumite persoane văd cu zile înainte fețe de oameni pe cari nu i-au mai văzut și pe cari îi întâlnesc după câțva timp. Cu drept cuvânt se ivește aci întrebarea: nu cumva e capabilă imaginația să producă imagini, fără a utiliza câtuși de puțin un material perceput pe care eventual să nu-l aibă? Oare nu cumva țin anumite forme, anumite conturări de idei, de senzații lăuntrice, deadreptul de conștiință, de inteligență? Orbul care trăește numai în întunerec, nu-și poate oare închîpui prin contrast cu întunerecul culoarea albă, luminoasă? Ține de cugetare, nu de simțuri, să individualizezi ideile ce se ridică din tine, să le dai contururi, să le simți că fiecare stă deosebit și e altfel decât celelalte. Însăși această individualizare a lor e o imaginare. La urma urmelor nu e numai decât necesar un material de percepții venite din exterior

pentruca să se poată contura cugetarea noastră, pentru a individualiza totuși în oarecari imagini (în senzul cât de impropriu al cuvântului) ideile, simțirile lăuntrice.

* * *

Dacă voim să caracterizăm din altă latură produsele imaginației, din cea opusă produselor halucinatorii, observăm că cele dintâi implică o asistență cât mai activă a conștiinței personale. În crearea de imagini subiectul face eforturi. Uneori mai mari, alte ori mai mici. Chiar când eforturile sunt foarte mici, când deci „inspirația“ e mai pronunțată, conștiința e totuși perfect de trează. Alta e situația la produsele halucinatorii. Aici conștiința personală nu se mai păstrează în toată integritatea ei. Ea intră într-o destrămare, care poate fi de diferite grade. S'ar putea stabili trei categorii de produse halucinatorii, după gradul de destrămare al conștiinței personale: iluzie, coșmar, delir, alienație.

Iluzia are loc când ieși un obiect drept altul. Are deci în mare măsură drept cauză ceva exterior, interpretat greșit din cine știe ce înclinații sau motive interioare. Iai seara un stâlp drept un hoț care te așteaptă. Ea nu este propriu zis halucinație decât dela un anumit grad înainte. De când începi a crede foarte serios în realitatea imaginii care n'are un suport real exterior, afectându-ți întreaga ființă. Ea poate ajunge atunci până la delir. Dar chiar până n'ajunge la nivelul delirului subiectul nu mai e cu totul stăpân pe sine. El intră într-o stare de pasivitate cu mult mai accentuată decât în jocurile imaginației. Nu se mai poate elibera de imaginile cari s'au produs involuntar. Ele devin un chin. Subiectul cade pradă obsesiei și chiar panice. Face gesturi, nestăpânite, automate. Manifestările instinctive nu mai pot fi stăvălite de conștiință. Sunt momente în cari subiectul respectiv își uită chiar de sine, cuprins cu totul de vârtejul obsesiei sale. Totuși conștiința nu se eclipsează total. E numai un început de destrămare al ei, continuă să existe un cât de mic rest din ea ca un martor neputincios și zăpăcit. Paralel sau alternativ cu credința în realitatea imaginilor-iluzii, subiectul respectiv are și conștiința că e prada unei iluzii — dacă nu în fiecare clipă dar măcar alternativ cu credința în realitatea imaginii închipuite. D. dr. I. Stănescu, psihiatru legist din Paris, care a făcut eroice și repetate eforturi prin ziarul „Zorile“ să explice vedeniile lui Petrache Lupu cu elemente de psihopatologie, a crezut că-l poate înghesuși pe Petrache Lupu și în această rubrică. Domnia sa, reținând mărturisirea lui Petrache Lupu că nu s'a dus în primele două rânduri să spună la lume porunca arătării, a luat acest fapt drept argument că Petrache Lupu nu credea serios că imaginii aceleia i-ar corespunde ceva real. Și astfel Domnia sa a identificat cazul lui Petrache Lupu cu acela al unei femei, descrisă de Brière de Boismont. Această femeie vedea că un hoț îi intra în cameră și se ascundea sub pat; pacienta devenea anxioasă și oarecum agitată, cunoștea însă falsitatea percepțiilor sale și făcea eforturi ca să-și risipească temerile, pe cari viziunea le năștea în sufletul ei („Zorile“ din 11 Oct. 1935). Domnul dr. I. Stănescu a neglijat însă un amănunt care deosebește total cele două cazuri: Petrache Lupu mărturisește că nu s'a dus în primele două rânduri să spună lumii ce a văzut, și auzit, nu pentru că își dădea seama de falsitatea imaginii, ci pentru că îi era teamă de oameni că-l vor lua în râs. („Nu m'am dus să spun la lume ca să nu rădă lumea de mine.. La urmă Moșule degeaba mă trimiți că nu crede lumea, va râde lumea de mine“).

Pe când în iluziile halucinatorii, numite halucinoze, perzistă alături sau alternativ cu credința în realitatea obiectivă a imaginii și conștiința falsității ei, Petrache Lupu n'are nici o urmă de îndoială că ceva obiectiv i s'a arătat, însă nu știe ce a fost aceea. Cel puțin dela a doua arătare convingerea lui e deplină. Deci n'avem aci nici un element psihologic din categoria halucinozelor. De sinceritatea lui Petrache Lupu nu ne putem

îndoi. În orice caz ar trebui să-i atribuim o prea mare istețime ca să credem că intenționat și-a modificat în expunere acest amănunt.

Coșmarul e un fel de halucinație în stare de semi-somn. Când nu poți dormi cazi uneori într'o toropeală ce vine dintr'o mare oboseală nervoasă. În astfel de stări se încheagă în fața ta fel de fel de întâmplări și scene bizare și fără o logică potrivită cu realitatea cunoscută în starea de trezvie. Tu dispari aproape cu totul din aceste asocieri ciudate de scene. Numai din când în când te trezești par'că și revezi cu o neplăcută uimire, oarecum retroactiv, aceste înlănțuiri halucinatorii. Ai fost și n'ai fost prezent cu conștiința la desfășurarea lor — : n'ai fost pentru că ești surprins în momentele de trezvie; ai fost pentru că ești în stare să rememorezi aceea deșirare de halucinații. Pasivitatea atinge un grad și mai mare ca la halucinoze. În momentele luminoase ale deplinei trezvilii ai vrea să nu mai cazi pradă acestei toropeli halucinatorii. Dar eforturile îți sunt zadarnice.

Nici în această rubrică nu poate fi așezată vedenia lui Petrache Lupu. În coșmar lipsește logica. Înlănțuirea dintre acele imagini involuntare este, ce-i drept, provocată de anumite înrudiri între ele, dar de înrudiri bizare, cu totul secundare, accidentale, periferice, de dispoziția afectivă în care îmbraci tu, subiectul cutare, percepții cu totul streine între ele, de împrejurările identice în cari ai perceput lucruri foarte deosebite între ele. Nu e în coșmar o logică intrinsecă, determinată de senzurile principale esențiale ale imaginilor, o logică cu ajutorul căreia să poți găsi o utilitate practică sau teoretică acelei înlănțuiri. Lipsește conștiința și puterea ei care să impună această logică și să selecteze numai imaginile cari se pot încadra în ea. În vedenia lui Petrache Lupu este însă o logică perfectă, între arătare și poruncile ei și între porunci e cea mai firească înlănțuire. Petrache Lupu este în tot timpul în posesiunea conștiinței depline, perfect de treaz. Dovadă e faptul că e conștient până în amănunte de peisagiul fizic în care se petrece faptul. Toată ordinea fizică exterioară lui, și cea mintală, interioară, rămân în limpezimea lor, fără a se produce răsturnări și confuzii. Nimic din acestea n'are loc în coșmar când subiectul pierde conștiința spațiului în care se găsește, iar mîntea lui încetează să mai activeze.

Delirul ar putea fi socotit ca halucinația în sensul cel mai strict al cuvântului. Imaginea are, în acest fenomen, pentru conștiința subiectului, un caracter deplin detașat de el, o perfectă aparență de consistență extrasubiectivă. Imaginea cu caracter de obiect exterior subiectului, apare din nimic, din senin, în fața ochilor lui deschiși. Nu mai e aici numai o greșită interpretare a vre-unei percepții exterioare. Astfel delirul e la polul opus al imaginației, subiectul nemai făcând nici o sforțare pentru producerea acestor imagini halucinatorii, iar ele prezentându-se cu totul detașate de subiect, independente de el. Conștiința personală, din punct de vedere al producerii acestor imagini, e redusă la cea mai complectă pasivitate. Dar din punctul de vedere al judecării acestor imagini, al orânduiri lor, e activă conștiința și e trează? Când am numit delir acest fel de halucinație, am anticipat răspunsul la întrebarea pusă. Am înțeles că acest fel de halucinație nu se produce decât în stare de boală și prin urmare de întunecare a conștiinței. Să vedem dacă am avut dreptate.

Acest fel de halucinații se întâlnește la bolnavii cu temperatură foarte urcată. Cu ochii deschiși ei văd în odaie persoane și obiecte cari nu sunt de față. Dar conștiința lor nu funcționează normal nici măcar în ce privește judecarea și orânduirea acestor imagini halucinatorii. Imaginile nu perzistă, nu-și dau rîndul într'o ordine logică, ci se amestecă, se incalcă, se leagă bizar una de alta, încât îl zăpăcesc, îl chinuesc pe bolnav. El nu poate înțelege ceva sistematic, ci numai frânturi. Ba foarte des conștiința i se cufundă cu totul, încât se miră când îi spun cei din jur după câțva timp despre vorbele ce le-a

spus și despre imaginile ce le-a remarcat. Dar sunt indivizi cari au astfel de halucinații și fără temperatură urcată. Un delir fără febră. Astfel unii ucigași văd adesea victima lor apărându-le ca din pământ. Sunt acești indivizi sănătoși? Conștiința lor se menține lucidă? De sănătate nu poate fi vorba. Dar la ei nu e o boală de plămâni sau de intestine, ci una de nervi. Și boala se manifestă chiar înainte de a ajunge acel ins în fața halucinațiilor. Neliniște, remușcare, melancolie, temere, obsesia ideii ce i se va concretiza în imaginea halucinatorie, sunt tot atâtea indicii ale boalei ce progresează. Observăm aci apoi că toate halucinațiile de acest fel au un senz defavorabil subiectului; aproape totdeauna, dacă nu totdeauna, ele sunt concretizarea unei pedepse pentru cine știe ce faptă rea. De mai puține ori sunt realizarea vre-unor temeri provenite din caracterul fricos sau din vre-o spaimă mare trecută a individului. De aceea cu intrarea în faza halucinațiilor starea individului respectiv nu se îmbunătățește, ci se agravează în așa fel că fără intervenție medicală, el ajunge sigur la alienație. În momentele de halucinație însăși, starea sufletească a subiectului e turburată până la paroxism, el face gesturi reflexe dezordonate, își pierde puterea de judecată și chiar conștiința de sine se diminuează uneori până la dispariție. Bolnavul, după trecerea crizei, știe să-ți spună despre momentul inițial al halucinației, dar de cele mai multe ori, nu știe să-ți mai spună nimic despre ce a urmat după aceea.

Cazul lui Petrache Lupu nu se poate identifica, dacă nu forțăm lucrurile, nici cu delirul din categoria din urmă. Bolnav de nervi n'a fost nici înainte de ce a avut vedeniile, nici după aceea. Calmul lui, veșnica lui egalitate cu sine însuși o dovedește cu prisosință. Nimic ilogic, nimic bizar, în purtarea lui, în cugetările lui, nimic sinistru, speriat, în privirea lui. Dimpotrivă, o foarte pozitivă logică și o foarte sănătoasă „lege comună“ în ce spune și face. Înainte de a avea vedenia, pe drum spre stână, el nu se gândea la imaginea lui Dumnezeu, cum mărturisește însuși și cum dovedește mirarea lui. „Ce vorbă a fost asta, ce Moș a fost ăla?“ Dacă ar fi fost obsedat de imaginea lui Dumnezeu și de vorbele ce i le-a spus, s'ar fi manifestat în purtarea lui instinctivă în acele clipe o imediată înțelegere a vedeniei și a cuvintelor ei. În momentele cât a durat vedenia, Petrache Lupu își păstrează judecata în toată luciditatea ei. Nu numai că vede precis peisagiul fizic și ține minte toate cuvintele ce i le spune arătarea, dar se gândește și la greutatea situației lui de aci înainte: va trebui să spună la lume, căci cu această arătare nu e de glumit, dar cum va putea face aceasta căci va râde lumea de el. Simțul realității pozitive prin care vede importanța lumii concrete, nu se lasă bagatelizat, neglijat, ori cât de minunată și de superioară „lunii“ apare vedenia. Precum vedem o judecată rece, neinfluențată, nedeviată întru nimic de caracterul excepțional al momentului.

Deosebirea între vedenia lui Petrache Lupu și halucinațiile deliricilor se poate observa și din durata vedeniei. Halucinațiile deliricilor țin scurt și e imposibil să nu se producă ceva dezordonat, ilogic în perindarea scenelor din cursul lor; vedenia lui Petrache Lupu durează a treia oară, timp îndelungat: se duc împreună la stână parcurgând un drum de vre-o 800 metri, stau împreună până ce Petrache Lupu mulge, pleacă dela stână înapoi tot împreună. A durat cel puțin un sfert de oră. Și în perindarea scenelor cea mai logică înlănțuire, iar la Petrache Lupu o încăpăținată rezistență pe lângă gândul la „lume“, un refuz de a se inflăcăra, manifestat în încetineala cu care îndeplinește lucrurile, diversele lui zăboviri. Unde se vede aci vre-o ieșire din logică, din bun simț, din realism? El dă o luptă cu arătarea, înarmat cu toate armele de bun simț și de realism, de critică. El nu se lasă luat de aripile vre-unui sentiment, el nu se lasă orbit, scos din conștiința de sine. Este în comportarea lui Petrache Lupu în aceste momente un realism cum numai la poporul românesc se poate întâlni și cum nu cred să se mai poată

găsi un caz asemănător în toată istoria arătarilor sfinte. (Moise refuză numai odată când îl trimite Dumnezeu la Faraon; Iona și profetul Irimie tot numai odată).

Despre alienație nu e necesar să spunem prea multe, căci e cu totul exclusă vre-o apropiere între acest fel de fenomene și cazul lui Petrache Lupu. Ceea ce caracterizează aceste fenomene este amnezia, sau cel puțin ecmnezia, adică dispariția conștiinței personale total sau numai cea care se referă la o perioadă de viață (o persoană uită viața sa din ultimii 20 ani și se socotește tânăr de 10 ani d. ex., dacă în realitate are 30 de ani). Conștiința personală poate fi înlocuită cu o altă conștiință personală. Cutare persoană de ex. uită cine este și se socotește drept împăratul Chinei sau altceva. La alienați dispăre factorul conștiință care selectează, ordonează și sistematizează imaginile și rămâne suveran laboratorul acela subconștient de imagini care face între ele legăturile cele mai bizare. După ce bolnavul trece peste stările de amnezie sau revine la conștiința eului propriu, el nu-și mai aduce aminte de halucinațiile sale din faza de boală.

* * *

Petrache Lupu este un om sănătos din punct de vedere mintal, sănătos în sensul clarificat în rândurile anterioare. Aceasta au stabilit-o și psihiatrii prof. Dr. G. Marinescu și Dr. I. Popescu-Sibiu. Dânsii au precizat că la Petrache Lupu n'avem de-aface cu o halucinație, ci cu o viziune, nu cu ceva morbid și promovator de boală, ci cu un fenomen superior, promovator de sănătate și de putere sufletească. „Halucinațiile sunt proiecțiuni cu efect distinctiv atât pentru individ a cărui personalitate o destramă, cât și pentru societate. Viziunile apar ca forțe constructive de o valoare socială, aducând totodată și o consolidare a eului ce le are. Personalitatea ciobanului Petrache Lupu n'a suferit nici o deformare prin viziunea ce-a avut-o“ (Dr. I. Popescu-Sibiu în „Curentul“ din 23 Oct. 1935). Acelaș medic citează și următoarele rânduri ale celebrului psihiatru Laignel-Lavastine: „Eul profund al misticilor este un eu profund normal, însă cu o creștere a energiei psihice; al psihonevrozaților, un eu maladiv cu o diminuată energie sufletească“. Iar dl. prof. Dr. G. Marinescu spune: „Este vorba dar de o ridicare a potențialului psihic al individului, dându-i puterea de a face lucruri mari („Universul“ din 6 Nov. 1935).

Dar dacă Petrache Lupu e sănătos și vedenia lui nu e ceva morbid, putem ajunge la concluzii și mai înaintate. La oamenii sănătoși mintal nu poate avea loc o trecere a produselor imaginației în produse halucinatorii. Detașarea unei imagini de funcția imaginației și transformarea ei în imagine în perfectă aparență de conzistență exterioară, nu poate fi înțeleasă decât în două feluri: prin boală sau prin intervenția unei forțe extra-subiective. Cu elemente pur subiective, adică, fenomenul acesta nu se poate explica decât la indivizii cu nervii bolnavi. Când nu e cazul de astfel de boală, explicația pur subiectivă nu mai e suficientă. În unele cuvinte ale domnilor psihiatri mai sus pomeniți încă se poate citi o asemenea recunoaștere, deși într'o formă mai învăluită. „Fenomenul Bernadettei ca și al lui Petrache Lupu se explică prin activitatea inconștientului dinamic, creator. Sufletul lor avea intuiția divinității, căci prin simpatie și credință vedea pe sf. Fecioară și pe Dumnezeu în care inima lor credea, fiindcă îi iubea. Intuiția religioasă purcede din inconștientul dinamic și din intuiție... Trebuie să spun că e o greșală dacă credem că religia ar fi rezultatul unei fantezii morbide, sau ar avea o origine ireală“. Iar Dl. Dr. Popescu-Sibiu spune: „Intrucât nu se cunosc încă toate cutele sufletului omenesc — această intensitate interioară — considerațiile științifice nu pot epuiza total fenomenul Maglavitului; se pot face doar apropieri științifice, dar nu explicații efective. Încât credem că nu s'ar putea impune exclusiv valoarea punctului de vedere

științific; trebuie să se țină seamă și de realitatea și de forța unei alte valori: credința, ce-și are și ea o lumină a ei“.

Astfel încât socotesc că rămân aproape de linia ideilor Domniilor lor, deși sunt preocupat mai mult de factorul „de dincolo“ al viziunii mistice și nu atât de cel „de dincoace“, în dezvoltările ulterioare. Nu voi vorbi deci atât de mult de antena în care se prind semnalele divinității, adecă de inconștientul dinamic, ci mai mult de dovezile că divinitatea este aceea care e prinsă de inconștientul dinamic (sau de altceva din suflet!) în viziuni. La transformarea imaginilor imaginative în imagini halucinatorii are loc o afectare a nervilor perceptivi; a celui optic și auditiv cu deosebire. După neurologie mecanismul halucinației constă în coborîrea unor sentimente spre organele simțurilor, pe calea dela centrul imaginativ la centrul perceptiv. (Psihiatrul P. Ouerçy, *L'Hallucination, Philosophes et mystiques*, 1930, pg. 179). Dar afectarea aceasta când se datorește unor cauze interne, e morbidă. Dacă nu se face prin boală, însemnează că trebuie să căutăm o cauză care nu face parte din organismul omenesc. Din cauze pur subiective se pot face imaginile mai vii, de par'că acuma le vezi, pot deveni imagini așa-numite pseudo-halucinatorii (câtva timp după ce ai văzut un mort care te-a impresionat, par'că-l vezi meru înaintea ochilor), dar nu pot deveni, în stare de sănătate mintală, chiar halucinații, adecă vedenii de a căror realitate extrasubiectivă să nu te îndoiești. Intre pseudohalucinație și halucinație e totuși o prăpastie. (Asupra pseudohalucinațiilor, studiate acum vre-o 40 de ani de psihiatrul rus Kandinski, insistă mult filosoful rus N. Loski în studiul „Vedeniile sfinților și misticilor“ publicat în *Revista Puty*, Nr. 43, 1934 și tradus în „Telegraful Român“ Nr. 45 și urm. 1935, încercând să explice cu ajutorul lor vedeniile sfinților).

* * *

Dar să facem plauzibilă și prin alte considerațiuni intervenția unei cauze extra-subiective, pe care a trebuit să o postulăm pentru explicarea vedeniilor sfinte ce le au oamenii sănătoși, rămânând să le analizăm la urmă mecanismul formării sau mai bine zis, modul în care le produce acea cauză nesubiectivă.

Imaginile ce se perindează prin conștiință nu sunt toate scoase la iveală de amintire sau de forța creatoare a imaginației conștiente sau inconștiente. Sunt destul de dese cazurile când ele sunt trezite sau produse în noi de o cauză depărtată de noi, nesubiectivă. Intr'o noapte recentă eu am fost obsedat, într'o lungă toropeală, de imaginea preotului dintr'o localitate depărtată pe care nu-l văzusem decât de două ori foarte fugitiv, în viață. Dimineața, prima persoană cu care m'am întâlnit pe stradă a fost preotul respectiv, venit cu treburi în orașul în care mă găsesc. Cine n'a trăit adeseori cazuri identice? Sunt foarte frecvente cazurile când te gândești sau vorbești de o persoană, și îndată acea persoană apare fără să fie așteptată. Voi da două exemple și mai ciudate din cele observate și adunate de F. Maxwel în opera „*Les phénomènes psychiques*“, (Paris, 1920). Sunt fenomene de previziune, realizate prin privirea într'un glob de cristal, sau într'o oglindă, sau în corpuri cu suprafețe poleite. Astfel o doamnă a văzut odată în oglinda dulapului ei, așezată în fața ferestrei ca să nu reflecteze nici un obiect din cameră, ci numai o culoare uniformă, în cazul acesta cea a cerului albastru, un om șezând pe trotuarul unei strade determinate; omul acesta avea în frunte o rană de o formă iarăși determinată; între alte detalii ale costumului el avea un sac înfășurat în jurul gâtului, iar pe sac erau imprimate două inițiale: V. L. Doamna se văzu, în viziunea ei, abordând pe rănit, conducându-l la spital și cerând acolo să fie pansat. A doua zi ieșind din cameră de dimineața ea întâlni pe rănit exact la locul unde îl văzuse în ajun și viziunea se realizează integral până la inițialele de pe sac. Exemplul care urmează e și mai intere-

sant căci viziunea a fost povestită lui F. Maxwel înainte cu 8 zile de a se realiza și a povestit-o și el mai departe înainte de realizare. Un senzitiv a văzut într'un glob de cristal scena următoare: un mare vapor având un pavilion din trei fășii orizontale, una neagră, alta albă și a treia roșie și purtând numele Leutschland naviga în plină mare; vaporul fu deodată inconjurat de fum, marinari, pasageri și oameni în uniformă alergară în număr mare pe punte și el văzu vaporul scufundându-se. Opt zile mai târziu ziarele anunțau accidentul vaporului Deutschland, căruia i se spărsese un cazan, obligându-l să-și întrerupă lucrul. F. Maxwel relevă la această premonițiune faptul curios că ea nu s'a îndeplinit întocmai: vaporul nu s'a scufundat. Dar încolo s'au realizat toate detaliile. Detaliul că senzitivul a cetit în loc de Deutschland, Leutschland n'are mare importanță, cuvintele străine fiind de multe ori citite greșit. Și adaugă F. Maxwel: „Insfârșit, un fapt demn de observat este absența completă a vre-unui interes ce l-ar fi putut prezenta această previziune senzitivului, care n'a avut niciodată vre-o relație cu Germania și ignora, cel puțin conștient, existența acestui vapor“. Exemplele de premonițiune, zice mai departe F. Maxwel, pe care le-am observat și controlat și din cari am dat câteva aci n'ar putea fi, îmi pare, pure coincidențe. Care poate fi cauza acestor previziuni? Ce semnificație au în raport cu realitatea timpului? Dece se adresează aceste viziuni unor oameni cari n'au, adeseori, nici un fel de interes să le aibă? Iată tot atâtea chestiuni pe cari le pun fără a-mi permite să indic soluția?“ F. Maxwel prezintă în aceeaș carte și câteva visuri premonitorii, prin cari anumite persoane au aflat cu anticipație ce se va întâmpla cu alte persoane sau chiar cu ele înșile, și telepatice, prin cari anumite persoane află ce se petrece în aceeaș clipă cu alte persoane la distanță. — Recunoscând că visurile telepatice sunt „impresiuni primite într'un fel pe care simțurile ordinare nu le explică“ F. Maxwel propune pentru explicarea simțurilor și imaginilor telepatice, așa numitelor clar-viziuni, fenomenul exteriorizării sensibilității. La anumite persoane sfera sensibilității, deosebit de pronunțată, se extinde pe o zonă destul de depărtată de trup. Un medium simțea în piele împunsăturile ce se făceau în căptușala hainei sale pe care și-o scosese, fără să fie prevenit. (Toate aceste cazuri și comentarii se află în op. c. pg. 181—194).

Fenomenul exteriorizării sensibilității mi se pare că nu poate explica singur senzațiile și imaginile telepatice. E plauzibil că imaginea unei anumite persoane ce mi se trezește în conștiință să fie efectul ajungerii vre-unui simț al meu până la ea. Dar ce determină acel simț al meu să se lanseze tocmai spre acea persoană și de ce alteori când aș vrea să-mi trimit puterea vre-unui simț la vre-o persoană nu reușesc să prind nimic dela ea? Dece se lansează uneori apoi puterea perceptivă a unui astfel de simț spre o persoană necunoscută, ca într'unul din cazurile citate înainte? Nici perzistența cu care se gândește la tine o persoană dela distanță, nu te face totdeauna să simți ceva dela ea sau să-ți vezi imaginea. Și dacă voința unei persoane de a se gândi la tine ar fi ultima cauză a exteriorizării sensibilității tale în direcția ei, am face sensibilitatea noastră și a oricărei persoane, dependentă în această activitate a ei de un factor spiritual de dinafară: de voința altei persoane; îi percepem imaginea pentrucă ne poruncește. Că nu totdeauna ne vin imagini dela distanță pe cale fizică, arată și faptul că adeseori numai simțim în suflet, în gândire, ceva dela altă persoană, dar nu-i avem imaginea. Lucrurile se pot întâmpla de multe ori așa și acest fapt ne ușurează avansarea spre concluziile ce le dorim. Dar se pare că de multe ori nici persoana a cărei imagine ne apare în conștiință dela distanță, ca o încunoștiințare a stării în care se află, nu se prea gândește la noi. În aceste cazuri ce a determinat sensibilitatea noastră să se deplaseze chiar la ea? Cum are să se explice, îndeosebi, imaginile unor realități de viitor, cari nu sunt, așadar, în momentul viziunii constituite exterior? Aci nu poate fi vorba în nici un caz de simpla lansare a sensibili-

tății cuiva până la o realitate situată la distanță, nici de alunecarea imaginii acelei realități până la persoana perceptivă. Aci imaginea se arată constituită înainte de realitate. Poate culege persoana previzionară cu antenele subconștientului, din forma prezentă a unei realități, forma ei viitoare? În cazul acesta imaginea acelei realități de viitor n'ar putea veni în câmpul simțurilor persoanei perceptive pe o cale fizică, ci ea s'ar constitui în acea persoană în urma unei lucrări, fie și subconștiente, în psihicul ei. Sau poate că persoana perceptivă depășește în aceste viziuni timpul, deplasându-se din momentul actual cu realitățile lui, într'unul viitor? De o venire pe cale fizică a imaginii la acea persoană tot par'că nu poate fi vorba nici în acest caz.

Reținem din aceste considerațiuni atâta: între imaginile ce ne apar în conștiință nu toate sunt efectul memoriei, al imaginației creatoare subiective și al percepției obiectelor din fața noastră. Unele sunt produse de influența vre-unui factor exterior nouă, pe o cale, dacă nu totdeauna, cel puțin uneori nefizică, de voința și gândirea aceluia în simțirea și gândirea și abia după aceea în viziunea noastră. Nu totdeauna voința noastră, sau interesul nostru, este ceea ce ne pune în legătură cu acel factor. Știința nu este încă în situația să poată fixa în mod definitiv și general criteriile în baza cărora să știm cu precizie care dintre imaginile ce apar în conștiința noastră sunt avizuri dela realități actuale sau viitoare — abstrăgând se înțelege de percepțiile prezente.

* * *

Dar chiar dacă știința n'a fixat încă într'un mod definitiv criteriile de cari vorbim — dată fiind încă marea obscuritate a acestui teren — totuși la anumite cazuri în parte se pot vedea destul de clar indiciile nesubiectivității imaginii. Iar imaginea ce a avut-o Petrache Lupu este, cum am văzut înainte, una din acestea. Și întrucât toate imaginile din categoria aceasta se prezintă ca știri cât mai adecvate despre o realitate efectivă, n'avem nici un motiv să nu mai credem că și imaginea avută de Petrache Lupu e o știre cât mai adecvată despre realitatea a cărei expresie se prezintă: Dumnezeu.

Dar indiciul cel mai puternic despre originea nesubiectivă a acestei imagini, este perfectă ei aparență de consistență extrasubiectivă. Pe ce cale și-a luat însă un astfel de caracter imaginea aceasta? Iar în legătură cu acest răspuns trebuie să dăm unul și la întrebarea: pe ce cale și-a format Dumnezeu, ca mod de arătare lui Petrache Lupu, imaginea sub care i s'a arătat? Se înțelege că un răspuns sigur nu se poate da la aceste întrebări. Sau s'ar putea da mai multe răspunsuri.

Unul din ele ar putea fi următorul: Persoana dumnezească și-a adăos lucrarea Sa la funcțiunea subconștientă creatoare de imagini a lui Petrache Lupu influențând-o pe aceea să formeze, folosindu-se de materialul de percepții și de imagini din subconștientul lui Petrache Lupu, o imagine vizuală și auditivă — și prin aceasta inteligibilă — cât mai potrivită cu ceea ce voia să-i descopere Dumnezeu. Astfel s'ar confirma ceea ce spune d. prof. Dr. G. Marinescu în cuvintele citate mai înainte despre o intuiție, o vedere a divinității prin inconștientul dinamic. Dar trebuie să accentuăm că în această întâlnire a inconștientului dinamic cu Dumnezeu, inițiativa o are Dumnezeu, atât prin aceea că se coboară de se face sesizabil de sufletul omenească cât și prin aceea că se adaogea imaginației creatoare, adecă puterii de sesizare a sufletului, stimulând-o și ajutând-o să prindă obiectul acestei cunoașteri într'o imagine cât poate mai adecvată cu el. Ba suntem înclinați să spunem că în aceste momente puterea imaginativă a omului e suspendată cu totul, substituindu-i-se lucrarea dumnezească ca organ de percepere, cu ajutorul materialului imaginativ din om, a lui Dumnezeu. Numai așa s'ar putea explica suficient sentimentul de totală neparticipare a puterilor totale omenești la formarea vedeniei, un

sentiment mai accentuat cu mult ca la apariția în conștiință a altor imagini telepatice, pe cari e sigur că nu le formăm noi. E mai accentuat acest sentiment de neparticipare chiar și ca la produsele delirante, întrucât suntem conștii că la ideile fixe anterioare, prin care se pregătesc vedeniile halucinatorii, contribuim și noi cu ceva. Petrache Lupu însă n'a anticipat prin vre-o imagine obsedantă, vedenia ce a avut-o. Aceasta am dovedit-o la locul său. La el s'a întâmplat această arătare cu totul surprinzător, dintr'o dată și chiar împotriva voii lui. Admițând această totală substituție a imaginației omenești — funcțiune de cunoaștere a domeniului intelectual și spiritual — prin lucrarea dumnezească, confirmăm și luminăm cuvintele sf. Grigorie Palama citate mai la începutul acestui articol, că nu omul este cel care vede pe Dumnezeu în experiențele mistice, ci Dumnezeu se vede pe sine însuși, vede omul prin Duhul lui Dumnezeu. În modul acesta am avea să înțelegem dintr'o latură nouă ceea ce cer toți misticii drept condiție pentru vederea lui Dumnezeu: încetarea oricărei activități intelectuale, imaginative, precum și încetarea oricărei pasiuni. „Căci această unire a celor îndumnezeiți cu lumina de sus se întâmplă în vreme ce încetează orice activitate intelectuală, cum zice marele Dionisie. (Aci Sf. Grigorie Palama citează din marele teoretician al misticei ortodoxe, Pseudo-Dionisie Areopagitul, Patrologia Graeca, t. III, col. 1001). Ea nu e o aflare a lui Dumnezeu cu ajutorul cauzalității, sau al analogiei, căci atunci am avea de a face cu o lucrare a minții; ea se întâmplă după suspendarea (*κατ' ἀπαλειψιν*) oricărei idei, fără ca ea însăși să conștie în această suspendare. Dacă această unire ar fi numai o astfel de suspendare, atunci ar sta în puterea noastră. Nu e deci numai înlăturare, suspendare și negație privirea aceasta, ci unire și îndumnezeire, produsă prin harul lui Dumnezeu în chip tainic și ascuns, după înlăturarea impresiunilor de jos, sau mai bine zis după încetarea activității minții“ (Op. c. 40).

Dumnezeu, străbătând cu lucrarea Sa în sufletul lui Petrache Lupu, și-a constituit din materialul găsit în el o imagine cât mai potrivită, în cadrul aceluși material, cu atitudinea în care a voit să se descopere oamenilor. Imaginea este, cum am dezvoltat mai la începutul studiului, forma necesară în care apar în conștiință realitățile spirituale. Dacă ideile trebuie să devină imagini când intră în conștiință, cu atât mai mult mi se pare că au să ni se reveleze ca atare, într'un mod mai manifest și mai plauzibil, persoanele lumii spirituale, pentru că o persoană are prin natura ei un caracter ipostatic, de independență, vie și detașată existență chiar și atunci când pătrunde în spiritul nostru. Detașarea aceasta de spiritul nostru, în cadrul lui, precum și viața aceasta independentă mi se pare că însemnează deja, pentru conștiința celui ce o sesizează, o imagine. Iar persoanele lumii spirituale fiind după puterea, după influența lor, de grade, constituind o ierarhie, mi se pare că această deosebire dintre ele, această ierarhie a lor, ar putea-o experia acela în al cărui câmp de conștiință ar pătrunde în același timp mai multe persoane de acelea, așa cum experiem în conștiință varietatea de persoane omenești ce ne înconjoară. Deosebirile acestea ce le-ar face între diferitele persoane ale lumii spirituale cel ce le experiază, este încă un fel de precizare a lor, un fel de prindere a lor în imagini. Intenția cu care pătrund ele în conștiința noastră, misiunea ce o au către noi, sunt iarăși elemente cari intră în constituirea imaginilor lor.

Între persoanele lumii spirituale și imaginile prin care ni se revelează — mai ales imagini de persoană omenească — este o aderență intrinsecă, nu o legătură accidentală. La fel între persoanele dumnezeiești și imaginile de om. Dacă spiritul omenească, străbătând în lumea materială și atașându-și-o, o polarizează pe aceasta în mod necesar în forma trupului omenească, oare spiritul dumnezeiesc care e modelul celui omenească, n'are și El în Sine, ca un fel de virtualitate, tenziunea spre imaginea de om, atunci când vrea

să-și facă mai plauzibilă prezența? Dacă diferitele funcțiuni ale spiritului omenesc îndată ce vor să se sădească în materie, clădesc această materie în organele cunoscute, pentru a se manifesta prin ele în lumea văzută, imaginea aceasta văzută nu e cuprinsă entelechial în spiritul omenesc și, în oarecare senz, și în cel dumnezeesc, al cărui chip e cel omenesc? Ceeace face în urma înclinației sale firești în curs de câțiva zeci de ani, nu ar putea face, cu o deosebită preferință, când vrea să-și facă evidentă prezența, Spiritul dumnezeesc într'o clipă? E doar o deosebire de durată. Cred că putem spune că Dumnezeu, atunci când vrea să se reveleze într'un mod care să nu mai lase îndoieli despre arătarea Sa, se arată mai firesc ca om. Înaintând în sufletul omenesc, în acest magazin și laborator de imagini, să zicem în această „materie“, Dumnezeu aprinde acolo o lumină: își sintetizează o imagine, actualizând o înclinație a ființii Sale. Imaginea de persoană omenească în general este forma oarecum firească în care apare Dumnezeu. Detaliile în cari se îmbracă această imagine omenească generală, într'o revelație sau alta, depind apoi atât de intenția cu care se revelează de fiecare dată Dumnezeu, cât și de „materia“ de imagini în care străbate și din care își formează, transfigurând-o, o imagine Sieși. Detaliul de om bătrân apare adeseori, întrucât în materialul de imagini lansează calitatea și deci, lucrarea de Părinte al tuturor. „Moșul“ văzut de Petrache Lupu are privirea aspră, deoarece Dumnezeu a vrut să-și manifeste nemulțumirea Sa cu viața actuală a oamenilor, anticipând în această severitate, asprimea cu care va întâmpina pe cei răi la Judecata din urmă. Părul alb, luminos, în care a apărut acoperit până jos și care a format pentru atâția un pretext de ironii este hlamida majestoasă de împărat (majestosul nu apare în haină scurtă, care arată o fire zglobie sau ușuratecă), pe care Petrache Lupu a exprimat-o cum a putut. Ce ar zice cei ce se scandalizează de imaginea atât de plină de senz cu care s'a arătat Dumnezeu lui Petrache Lupu, dacă ar cunoaște imaginile cu mult mai stranii sub care s'a arătat Dumnezeu adeseori în Sfânta Scriptură? Afară de aceea, ca toți cari s'au învrednicit de asemenea vederi, Petrache Lupu nu pretinde că poate reda exact ceea ce a văzut, ci numai aproximativ și folosește, de aceea, adeseori particula „ca“. „De aceea se atârnă de cele mai multe ori la aceste descrieri particula ca, prin care se caută o asemănare, fiindcă vederea e negrăită și mai presus de orice nume“ (Sf. Grig. Palama, op. c. 28).

Imaginea ce a avut-o Petrache Lupu a apărut ca exterioară lui și plasată într'un peisagiu fizic. Acest caracter a putut fi dat de Dumnezeu imaginii Sale prin aceea că lucrarea Sa, adaosă ca un plus de forță spiritului lui Petrache Lupu, a străbătut până la nervul optic și auditiv influențându-le în așa fel ca să vadă mai vie, mai concretă imaginea și să o audă nu numai mintal, cum ni se întâmplă adeseori să auzim voci dinăuntru, ci sonor. Noi ne dăm seama că există o mare deosebire între imaginile sau reprezentările din noi și intuițiile sau percepțiile actuale ale obiectelor externe. Ce ajută conștiinței noastre să constate această deosebire? că unele sunt derivate de noi, altele independente de noi, exterioare? „Intenzitatea și ordinea diferitelor reacțiuni care se însiră între aparatul senzitiv extern și pătura cerebrală“ spune d. Rădulescu-Motru (Psihologie, 1923, pag. 123). Plusul acesta de intenzitate în nervii perceptivi trebuie să se datorească unui stimulent mai energic pe care-l exercită imaginea care vine din exterior, prin aceea că e mai vie, mai palpabilă, cu o realitate mai mare. Acest stimulent mai energic l-a putut exercita și imaginea divină ce a văzut-o Petrache Lupu, în urma marelui ei realități și vioiciuni. Imaginea aceasta, atingând nervii din el s'a descărcat în aceștia o energie nouă care i-a făcut să reacționeze așa cum reacționează în fața imaginilor exterioare, văzând o imagine independentă și auzind cuvinte dela ea. Că din spirit vin impulsuri și adaosuri de energie în organele trupului e un fapt asupra căruia nu mai

trebuie să insistăm. Energia aceasta nouă poate confirma ceea ce spune Sf. Grigorie Palama într'un citat dela începutul acestui studiu, că nu prin puterea naturală a ochilor privesc sfinții vedeniile cerești, căci atunci le-ar vedea orice om, ci printr'o putere nouă ce vine dela Duhul Sfânt.

Și imaginile halucinației morbide se produc poate printr'o extraordinară stimulare a nervilor perceptivi, dar încordarea aceasta la ei e ceva bolnăvicios, așa cum toată vioiciunea mișcărilor din trupul bolnavului nu e un fenomen de sănătate, ci de morbiditate, încordarea disperatului înainte de prăbușire. Pe când la cel ce se învrednicește de vedenii sfinte acest surplus de forțe în nervii săi nu e ceva morbid, obositor, ci ceva natural, liniștit, având ca urmare nu o scădere ci o înmulțire fără sforțări a energiilor sale psihice. Energia aceasta nouă, prin care nervii perceptivi fac pe cineva să dea imaginilor fără obiect material ceea ce ori ce om dă numai imaginilor cu suport material, e ceva atât de important încât ea nu poate proveni din cadrul ființei omenești decât ca un simptom al unei boale grave, urmând după ea deslănțuirea boalei. Când însă nu se manifestă în legătură cu acest fenomen nici un semn de boală, e dovadă că avem de a face cu o forță din afară de cadrele ființei omenești.

Dar dacă am numit caracterul exterior al imaginii divine ceva aparent, prin aceasta nu am înțeles că în exterior nu e nimic din ceea ce reprezintă ea ca realitate, ci numai că nu e în afară un obiect material de tipul acesta. Puterile spiritului străbat prin trup în lumea exterioară. Gândurile unei persoane, chiar nerostite, străbat uneori la persoanele din jur. Sentimentele cuiva la fel. Voința unei persoane se impune prin concentrare asupra vietăților și obiectelor înconjurătoare. Oarecum în jurul unei persoane plutește rețeaua forțelor sale spirituale. Marele plus de putere spirituală, care e puterea dumnezeiască, a străbătut cu siguranță prin trupul lui Petrache Lupu în exterior, umplând locul din jurul lui. Spiritul nostru este imaterial, dar puterile lui, lucrările lui, izbucnesc la suprafață în și asupra celor materiale. La fel și Spiritul dumnezeiesc. Întru cât puterea dumnezeiască a străbătut în magazinul și laboratorul de imagini din sufletul lui Petrache Lupu, a sintetizat acolo o imagine. Dar puterea aceasta, care-și dovedea mai convingător și mai clar prezența în imagine, a umplut toată ființa și toată împrejurimea lui Petrache Lupu. Imaginea însăși nu-am putea-o plasa într'un punct fix căci nu putem face acest lucru nici cu imaginile noastre. Dar cu siguranță că ea a fost și dealungul nervilor perceptivi, până la punctul lor exterior, reprezentând până acolo puterea dumnezeiască. Puterea divină putea lucra astfel asupra lui Petrache Lupu nu numai din interior, ci și din exterior. În orice caz e absurd să izolezi spiritul de materie, închizându-l într'o celulă din lăuntru cum face protestantismul cu sectele lui.

Precum se vede, nu există nimic care să ne împiedece de-a crede că Petrache Lupu a văzut pe Dumnezeu. Vedenia lui întrunește toate criteriile teofaniei.

ȘASE SONETE

DE

G. H. TULEȘ

ISPĂȘIRE

Bunicul, tata tatei, a murit
La ocnă. Tălhăria la drumul mare.
Spărgea sîpete și golia șerpăre,
Cu pumnul strâns năprasnic pe cuțit.

Dar potera l-a prins și s'a sfârșit.
Bătut de paznici, încuiat în fiare,
A coborît în ocnă la spart sare,
Cu alți tâlhari de-o seamă înfrățit.

A stat la Ocna Mare zece ani.
Cu fiarele de mâini și de picioare,
Cu degetele roase de guzgani.

Și zece ani n'a mai ieșit la soare.
Când a bolit întins pe bolovani,
S'a bucurat și el simțind că moare,

AȘEZARE

Ne tragem din pălmași și din pribegi.
Nu-s pomeniți ai noștri prin urice.
Ne risiprăm oasele de-aice
Și până prin Bugeac și prin Bucegi.

Cu umărul urnirăm zări întregi,
Croiți de vânturi aspre ca de bice
Și-am poposit la gâră cu caice,
Umblând cu oile, la un cășlegi.

Văzând noi schelele gemând de grâne,
In miriștea vecină ne-am întors,
La satele veghiate de fântâne.

Nevestele ghiliră in și-au tors.
Noi am trudit cu pluguri și borâne
Și treerarăm aur: grâu și orz.

CIMITIR

Trecutul tot s'a tras spre cimitir,
Pierzând pe drumuri troițe și cruci,
Intre cireșii negri și 'ntre nuci,
Sub busuioace, pădăii și știr.

Ici, zace-un neam din vechi, pe nume-Arghir
Și ici, sub crucea grea din doi butuci,
Bunica Voica doarme somn de tuci,
Alături de fecioru-i Dragomir.

In fiecare colț găsesc un neam,
Pe fiecare cruce aflu scris
Un nume aspru, ce ne stă de hram.

Prin vremi, securea morții ne-a ucis
Să facă loc urmașilor și ne-am
Plecat blajini grumazul, cum ne-a zis.

Ș A T R A

A poposit o șatră de lăeți
Pe vatra satului, trăgând la troace.
Pe loc, pletosii s'au zorit să joace
O ursărească iute prin scaeți.

Iși fluturau șalvarii verzi și creți,
Băteau mărunt din cisme 'ncolo 'ncoace.
Țigăncile cu lefți și cu ghioace
Rotiau și ele fuste prin corneți.

Urziți in drumuri lungi de funigel,
Țiganiii țupăiau prin bălărie
Și satul se crucia privind la ei

Cum sloboziau mari chiote 'n chindie
Și zornăiau pafiale și cercei,
Zvârlind in lături câte-o pălărie.

MOARTEA MARIEI LUI MARIN ROȘIORU

Muri Maria, fata lui Marin
Roșioru. Ani avea doar douăzeci.
I-au pus în cruce mâinele ei reci
Și-au învelit-o 'n pânze moi de in.

Și cică i se trage moartea din
O vraje rea, suflată'n vânturi seci.
S'a veștejit și ruja din ghiveci,
Atinsă'n foi de vântul rău, pușin.

Vecinii vin cu lumânări și flori
Și lelea Mira se bocește greu
Că nu mai are fete și feciori.

S'o ierte pe Maria Dumnezeu.
Avea ochi mari și vineți, de cicori,
Cosițe negre și râdea mereu.

CIOARA DOICEȘTI

Prieten neștiut, ce mă citești:
Dela Brăila cale de trei poști
E-un sat sărac, pe care nu-l cunoști,
E satul nostru, Cioara Doicești.

De el, în cărți, nu afli scrise vești
Și-s oameni și deștepți și sunt și proști,
Beau vinul din ulcele și din ploști
Și, ca oriunde, bunii spun povești.

Un sat inconjurat de porumbiști,
De lanuri oable de ovăz și mei,
De vechi pârloage, țepene miriști,

Dar satul mi-este drag. Mi-s dragi și ei,
Cioranii dârji, când veseli și când triști,
Căci cimitiru-i plin de morții mei.

ALTARE SUCEVENE

DE

VASILE BĂNCILĂ

Orașelul Suceava e o așezare de legendă și istorie. Înainte de a-l vedea, te îndoiști oarecum de existența lui. El e ca o baladă plină de lumină sau ca un cristal cu irizări de aur spiritual, care a rămas în suflet din copilăria cu basme și eroi. Dar când îl vezi, legenda devine realitate, iar istoria actualitate. Natura însăși parcă își ia sarcina să-l vestească: apropiindu-te de el, orizontul se lărgeste, alcătuiind un golf de spațiu, ca un omagiu adus fostei capitale din epoca celor mai mari voievozi ai Moldovei. Iar când apare în fața ochilor, nu e nevoie să-l numească nimeni: cu turlile sale pe coamă de deal, înfipte în masa orașului ca într-o acuarelă pe cer, Suceava, chiar când o privești întâia oară, nu e o cunoaștere, ci o recunoaștere. Mergând spre ea, sufletul se ritmează după tactul unei eroici neprețuite, imagini de plăieși, zimbri, călugări aspri și căpitani de oaste intră în scenă. Pătrunzând în incinta orașului, ești prins de păianjenul străzilor ca într'un farmec de istorie: pline de pitoresc, foarte sucite și niciuna la fel cu cealaltă curbându-se atât pe plan orizontal cât și pe plan vertical, între case dintre cari unele cu pridvor, șindrilă ori cu piatră veche. La șes, orașele aproape că n'au decât două dimensiuni. Aci însă străzile formează un complex precizat de trei dimensiuni, alcătuiind un golf de viață. Pietrișul de râu, risipit în toate părțile, dă aer de familiaritate. Apoi străzile sunt foarte variate și ca lărgime. Unele se transformă în drumuri, apoi în drumaguri și chiar, apoi, în cărării între zaplazuri rustice și arbuști, ce închid curți, din cari seara vine miros de iarbă, ori grădini cu runete felurite.

Dacă pitorescul caselor și străzilor continuă impresia și nostalgia de istoricitate, populația însă le contrazice. Firme și vorbe nemțești, caftane și zulufi: un muzeu locuit de străini. E straniu să vezi Evrei locuind într'o casă românească cu pridvor. Suceava oferă această imperechere ciudată de cosmopolitism și stil istoric. Costume sportive la tineret, pantaloni scurți, lipsa surtucului, capul gol, ciorapi până la glesne la fete, o feminitate germano-iudee fără multă proporție în trăsături, și în culori deschise, dar cu forme pline, instincte de viață stăruitoare și știind să-și valorifice dinamismele sexului. Românele au focuri blânde în ochii de culori vii, se resemnează ușor, au grații de plantă sau de sălbătăciune agilă și au linie în trăsături. Au discreție și mult vag în suflet. Alțițe de bo-rangic și de coline s'au topit în făptura feminității românești.

Locuitorii sunt Evrei, Români, Nemți, Armeni... Ba se aude și vorbă rutenească și maghiară. Sunt unii, cari știu mai toate limbile acestor nații. Pe Români îi vezi mai ales în zilele de târg. În piața de alimente, vezi dimineața țărani și mai mult țărance, aducând bunețurile țarinii și livezilor moldovenești. Cu ei poți vorbi și te înțelegi repede: simți numaidecât, împreună cu ei, pojarul acesta de seminții străine, care stă încăpățânat peste noi. În fiecare dimineață, am luat fragi mulți, într'un „cuștiuc“, adică o pungă de hârtie, am cumpărat chiar și un val de pânză de cânepă și ștergare înflorate, nu numai fiindcă sunt lucruri bune, dar și pentru a putea sta mai mult printre acești oameni și ca un omagiu pentru pământul românesc, în care e atâta trudă nerăsplătită. Țăranca îmi spunea că „o să mă mănânce purecii“ în lucrurile de cânepă, fiindcă e prea groasă pentru o piele boierească... Pe uliți, ți-e mai mare dragul să vezi băiețandri de țară — unii servesc prin restaurante — subțiri ca o nuelușă, în alb și cu brâu de velință înflorată, cu ochi deștepți și cumiști, ori femei, suple și arse de soare, uneori aprige, de cele mai multe ori cu ceva absent în privire, având în dosul ochilor obsesia satului și a casei, sau gospodari în vârstă cu cămașa până la genunchi, de cânepă tare ca un polog cu chimir, cu bundă de oae în mijlocul verii, cu pălărie țuguată ca un stog de fân. Am văzut chear și bătrâni cu plete de plăieși, cu pălăria cu borurile scurte și sucite în sus: întocmai ca în vremurile vechi. Unul stătea de vorbă, într'o curte, pe aceeaș laviță, cu un Evreu vrâstnic: aceeaș după amiază clementă îi cuprindea pe amândoi într'o unitate bizară. Toți acești țărani, cu sufletul lor aparte, de poezie și de preistorie, de subțirimi filosofice și estetice, de vitejii uitate, de doruri liniștite... trec prin lumea aceasta orășenească de străini, se amestecă fizicește în toate, dar nu-și tulbură sufletul cu nimic, ca o melodie ce străbate prin lucruri, dar ajunge curată la capăt... Așa trebuie că umblau și Dacii, Geții, Sciții... cu Grecii de prin porturi. Căci pământul nostru a fost pururi loc de culcușuri și neguțătorie pentru străini, dinainte de istorie și până astăzi. Dar autohtonii s'au păstrat cu mândria lor tăcută și blândă: când vezi acești țărani români descurecându-se filosofic și purtând prin lume armonia și complexitatea lor neinventariabilă, nu poți să nu ai, alături de regrete, și o mare nădejde...

Ce e mai de preț în Suceava, e trecutul. Viața și așezările de azi s'au prins pe corpul trecutului ca vegetația pe coasta unui munte, ca mușchiul pe un copac bătrân. Nicăieri în România nu e o mai mare densitate istorică decât aici. După cum s'a observat, în Suceava e maximum de istorie pe minimum de spațiu și e, pe de altă parte, în lucrurile rămase din trecut, o incomparabilă continuitate istorică, așa încât se poate vedea viața noastră în secole ca pe o scară a timpului — și chiar ceva din viața preromânească. Capitală a Moldovei a fost două sute de ani, sub Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Petru Rareș... Faptul că era loc de scaun și că era un centru de negoț începând cu țările apropiate și terminând cu cele aburite de legendă și de irealul depărtării, i-au dat o mare înflorire. Casele de piatră, cu două rânduri, având la etaj locuința negustorului și la parter prăvălii, având pîmnițe adânci și antrepozite, erau foarte multe. Cantemir însuș spune că orașul era întins: „afară de casele Domnitorului și ale boierilor mari, se numărau aici patruzeci de biserici de piatră, mai multe de lemn, 16 mii de case particulare...“. Orașul se întindea pe dealurile și văile înconjurătoare, unde, necurmat, țărani au găsit, și mai găsesc, în urma plugului, vase, unelte, monezi... Bogăția economică atrăsese mulți străini și mai ales Armeni. Atât de mult se înmulțiseră, încât un Domn a trebuit să ia măsuri contra lor. Viața, care pulsa aici, permitea orașului să se refacă mereu de pe urma numeroaselor jefuiri și arderi, la cari a fost supus de armatele tuturor neprietenilor și jindușilor. În mijlocul orașului, trona semipatriarhal, cu nuanțe monahale, curtea domnească mare cât un orașel ea singură, așa încât orașul de azi se află în mare parte, cele mai

adesea fără s'o gândească, chiar fără s'o știe, pe locul fostei Curți... Câte o bisericuță ori câte un șipot cu apă multă și bună, arată locuri, cari se găseau atunci în curtea Domnului, beizadelelor, slujitorilor... Vechimea orașului se vede nu numai din forma și mulțimea străzilor — toate localitățile vechi au un număr covârșitor de străzi — ci și din numele pe cari le poartă: strada Armașului, Curții Domnești, Vornicului, Ștefăniță Vodă, Alexandru Lăpușneanu, Părcălabului, Șipotului, Elena Doamna, Cojocarilor, Covaci, Plăcintarilor, Olari, Croitorilor, Luca Arbore, Mitropolitul Dosoftei... Apoi o străduță de margine, care se cheamă *Șeptelici*, fiindcă se găsește spre cetatea nedesgropată cu acelaș nume, și care ne amintește de legenda nevestei de boier, ce a născut șapte copii gemeni, pe cari, ca să nu afle soțul, i-a dat unei femei străine de i-a crescut în taină și i-a adus într'o zi pe toți la curte, când erau mari... Sunt și străzi, cari se cheamă Ion Grămadă, Lascar Luțea, 6 Noembrie, Studenților, Vasile Bumbac, Gherasim Buliga, Simion Florea Marian, căeză-șuind despre eroismul nostru cultural sau altfel. Numele lui Simion Florea Marian, mai ales, e chemător ca o luncă însoțită și face singur cât o vale de legende. El a trăit în Suceava, aproape de granița vechii României, culegând nestematele literaturii populare și visând să dea o mare monografie a Sucevei, pe care moartea nu i-a îngăduit s'o dea. Casa bătrânească, în care a locuit el, dormitează, pe o stradă mai ferită, în pervaz incert de blânde incantații vechi.

Dar ce e mai de preț în trecutul Sucevei sunt bisericile. Astăzi mai sunt vreo douăsprezece și, afară de cea catolică, au toate sute de ani în urmă, unele solidarizând cu ființa lor chear începutul voivodatului Moldovei. Ele amintesc stilul bisericilor lui Ștefan cel Mare și al urmașilor săi apropiați. Cele mai adesea, subțiri ca o corabie duhovnicească, cu turlle sprintene ca niște catarguri dumnezeiești, cu armonie de proporții ca și când ar continua natura, cu puritate de linii ca și când ar imita cerul, cu ceva bucolic, și de geografie cerească în ele, cu grație de munte, plantă și fum de smirnă în acelaș timp. Cu proptele de piatră în jurul pereților, cari formează ca niște aripioare de zid ce dau o grație mai mult, și cu brăuri de firide, de ocnițe de diferite mărimi, ori cu brăuri de armonică. Iar pe lângă toate acestea, simți în ele ceva autohton, fiindcă sunt făcute din piatra munților și râurilor țării înconjurătoare, aceeaș piatră care e pe străzi și în case. Și, mai ales, simți plutitoare împrejur toată lumea de umbre a istoriei, toate luminile stinse pentru simțuri dar trăitoare în esența și melancolia lucrurilor, tot ce a fost și nu mai poate vorbi, dar de care poate nu ne desparte decât o perdea fermecată..

Inseși numele bisericilor și mănăstirilor din această parte de țară au o mireasmă istorică și regională plină de poezie, de ademenitoare evocare și de dulce ispită arhaică: Mirăuți, Dragomirna, Moldovița, Voroneț, Sucevița... Doar „Putna“ are o notă de bubuitor. Celelalte nu sugerează decât gingășie, simplitate și aromă istorică. Numai în orașul Suceava, se găsesc bisericile Mirăuți, Sf. Dumitru, „mănăstirea Sf. Ioan“, Sf. Neculai, apoi cele armenesti, cele ale creștinilor de rit apusean, precum și câteva bisericuțe ortodoxe, de un frumos boiu arhitectural, risipite și uitate, ca niște petale rămase dintr'o veche coroană divină.

Mirăuți, care e azi mai grăitoare prin numele și istoria ei și prin locul unde se găsește, reprezintă un paradox: e cea mai nouă și totodată cea mai veche biserică din oraș. E cea mai nouă, fiindcă a fost restaurată și modernizată, dar, prin origine, e cea mai veche. Istoria ei trebuie să amintească de Petru Mușat, Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare! Aici a fost catedrala mitropoliei, aici Domnii primeau mirul domniei și aici au stat întâiu moaștele Sf. Ioan cel nou. Părăsită și refăcută de mai multe ori în cursul secolelor, servind, într'un rând ca magazie pentru negustorii străini, lăcașul de azi e altul decât cel dela început. Cu tot turnul clopotniței alipit în secolul al 17-lea de corpul

bisericii, ceace-i dă un ușor aer de templu sau de mare locuință seniorială, și cu toate culorile îngrijite, dar cari nu excelează prin acea cuvioasă și resemnată încadrare în trecut, pe cari le-au dat restauratorii, făcându-o să aibă ceva dintr'un salon de pietate — simți aici misterul istoric și trăiești fragmente din gloria și vibrația vremurilor străvechi! Acest sentiment e întărit de faptul că biserica e la marginea târgului, într'o oarecare izolare impunătoare, inconjurată de ziduri și copaci înalți și cu o intrare regească. O căprioară, privind cu ochi de catifea, candidă și imobilă, vine întotdeauna în întâmpinarea vizitatorilor. Aproape, peste o râpă largă, este cetatea. Când un om din popor îți spune, cu acel aer de aderare totală la tradiții și legende, că, peste vale și prăpastie, Ștefan cel Mare venea pe un pod de piele de la cetate la biserică, farmecul istoriei se adună și mai deplin în suflet!

Biserica Sf. Dumitru e mare și dominatoare, fără lux, puțin cam golașă și cam părăsită, dar cu linii virile de arhitectură. Așezată în spațiu liber, pe un promontoriu de unde privirea admiră țara văii Sucevei, lângă un turn de clopotniță masiv și înalt, de pe care se vede minunata panoramă a orașului și care a servit ca foisor de foc, acest lăcaș e ctitorie a lui Petru Rareș. Cu două rânduri de firide, cu contraforturi puternice dar svelte și cu ogivele discrete dela ferestre și uși, biserica Sf. Dumitru e unitară și majoră. Iar ingerii din dreapta intrării și stema mare a Moldovii de pe partea răsăriteană a turnului, îi sunt ca două peceți de noblețe și de oficialitate voevodală.

Biserica Sf. Gheorghe, căreia toată lumea, și mai ales poporul, îi spune „mănăstirea Sf. Ioan“, e cea mai însemnată din Suceava. Ea este însăși maiestatea religioasă a acestui oraș. Așezată tot la margine, într'un decor patriarhal, aproape de drumul ce duce la cetate, are o curte vastă cuprinsă între ziduri, la mijloc înălțându-se biserica — una dintre cele mai mari din toată Moldova. Are în adevăr un aer de mănăstire. Dar poporul îi spune așa, afară de regimul ei canonic și administrativ, mai ales din cauza venerației celei mari, pe care el o are pentru mănăstiri. Între o biserică și o mănăstire, între un preot și un călugăr, poporul preferă întotdeauna pe cele din urmă. Renunță la un sobor de preoți, și chear la vlădici, pentru a se adresa unui simplu călugăr. Dar un alt motiv, pentru care poporul spune „mănăstire“, acestei biserici, e pentrucă aici sunt adăpostite, într'un frumos baldachin de piatră, moaștete Sf. Ioan cel nou. Țăranii au un mare cult pentru moaște. Dacă vrei să-ți dai cu adevărat seama de ce înseamnă credință religioasă, să vii aici, și nu numai la o zi mare, la Sânziene, dar în orice Duminică. Vei vedea țărani de toate vrăstele, suferinzi trupește și sufletește dar mai ales sănătoși, vei vedea femei și copii, așteptând cu toții să le vină rândul ca să intre sub baldachinul înegrit de vreme și lume câtă s'a perindat pe aici, și să-și plece adânc fruntea în fața relicvelor sacre, să sărute icoana și veștmintele din raclă, cari le acoperă! Vei vedea țărânci cu prunci în brațe având în ochi lucirea mată a credinței pozitive, vei vedea bătrâni liniștiți și înfloriți de nădejde, vei vedea însurăței festivi și cuviincioși și vei vedea copii ingenunchiați de multă vreme — parcă din veșnicie — cu fruntea pe marginea raclei, cu odăjdiile preotului pe cap, așteptând așa să li se citească îndelung din cărțile sfinte și să se mântuiască de răul, care îi posedează. Toată această lume cere să bea apă sfințită de lângă sicriul sfântului și-și trece, într'un rit de o rustică, anonimă și profundă solemnitate, aceeaș bărdăcuță de la gură la gură într'o obștească înfrățire și cufundare în miraculos. E ceva atât de vital în ceace vezi, simți că acești oameni — cu ceace este teluric și totodată înalt în ei, cu lipsa lor totală de îndoială, cu o speranță care nu mai e speranță ci o masivă certitudine liniștită, cu aerul lor hieratic și adânc esențial, cu forfotul acela moale și tăcut al primilor oameni sau primelor triburi, modelate de revelațiile dense ale divinității — sunt legați de realitate cu odgoane de participare directă, că sunt realitatea însăși... Și

atunci îți dai seama că, în aceste condiții, chiar un eres face mai mult decât o știință, un cult face mai mult decât o lege științifică, fiindcă introduc în realitate ori o prelungesc, pe când știința te scoate adesea din câmpul magnetic al existenței! Nimic mai impresionant decât un eres profund și intact: el nu mai e, de fapt, eres, ci e forma umană, nedesăvârșită, obtuză, în care divinul agită lănced spiritele imperfecte! Iar când eresul s'a spiritualizat, atunci pământul s'a unit cu cerul și evoluează împreună după o astronomie, pe care rațiunea n'o mai înțelege, dar în fața căreia se pleacă. Un raționalist ar trebui să vină aici, în această biserică, pentru a vedea limitele rațiunii...

Poporul crede atât de mult în moaștele sfântului de aici — și în orice moaște — încât chiar când e în biserica Mirăuți, nu invoacă pe Sf. Gheorghe, care e hramul bisericii, ci tot pe Sf. Ioan, biserica Mirăuți fiind dependentă de mănăstirea Sf. Ioan. De cum intri în curte, cerșetorii de la Mirăuți te imploră în numele Sf. Ioan. De altfel, acest sfânt a devenit spiritul locului, stăpânul lui. Istoria moaștelor lui îi dă drept la aceasta. Aduse cu sute de ani în urmă, dela Cetatea Albă, călătorind, după nevoia ori urgiile timpurilor, la Iași, apoi în Polonia, apoi iar la Suceava, apoi la Viena, zăbovind mult timp pe meleaguri străine pentru ca acum să-și reia locul aici, aceste moaște au ajutat norodului mai mult decât o domnie, iar odată a mântuit orașul de năvălirea tătarească, făcând să se reverse deodată năpraznic râul Suceava și să împiedice hoardele galbene de a-l trece. Întâmplarea amintește pe aceea a sfintei Genoveva și merită a fi amintită. Așa cum sfânta pariziană a scăpat Luteția de invazia Barbarilor, indemnând populația să rămână pe loc, Sf. Ioan a trimis celor de aici un semn: când au vrut să ducă în cetate ce era mai prețios în oraș ca să nu-l lase pradă Tătarilor, moaștele sfântului s'au făcut atât de grele, încât nimeni n'a putut să le urnească din loc. Sucevenii au înțeles că Dumnezeu e cu ei, că nu trebuie să transporte moaștele și că izbăvirea va veni. Ei au rămas locului, au pornit rugăciuni și minunea n'a întârziat să se ivească. Tătariii s'au întors fără a face nici un rău orașului-capitală. De atunci Sf. Ioan a devenit patronul acestei localități și chiar al Bucovinei întregi, așa cum sfânta Genoveva a devenit patroana Parisului. Cât de mult ținea poporul la aceste moaște, se mai vede și din începutul de târg, care pentru ei se creiază în fiecare Duminică și sărbătoare. Fundul străzii, până sub bolta turnului autentificat de stema cu bourul Moldovei, pe sub care intri în curtea mănăstirii, capătă un ușor aer de iarmaroc cuvîncios. Chiar și în curtea bisericii se așează ici colo câte un galantar, cu unele articole de trebuință mai ales sufletului. Iar într'o curte laterală, așteaptă căruțele și vitele deshămate, cu cari oamenii au venit de la mari depărțări să-și inoiască aici tainul de vântute.

Clădirea însăși a bisericii Sf. Gheorghe, lăsând la o parte acoperișul pestriț dat de restauratori, e parcă anume făcută pentru a da o supremă valoare de prestigiu acestui alaiu repetat de venerație. Ctitorie a lui Bogdan și a lui Ștefăniță, ea a fost ridicată pentru a da Moldovei crescute o nouă mitropolie la înălțimea ei. Arhitectura e de o rară eleganță, unind ideea de fragilitate cu aceea de rezistență: foarte subțire și foarte lungă, pare o vedetă prețioasă în călătorie spre locurile sfinte. Înaltă și suplă, cu multe firide sub streșini, având și intrări laterale, cu o pictură interioară bogată, care răspândește pe pereți o întreagă teologie, dar de o neasemănată dulceață, ceva mândru amestecându-se în tonalitatea discretă, în culorile domolite, agonizând ușor, cu arcade și numeroase cotloane prelungi și drepte în relief dinăuntru al zidurilor, pornind din înaltul bolților și până în pardoseală, biserica aceasta dă o impresie unică de *domnesc* și de *țărănesc* într'o scumpă sinteză. Domnească e ținuta arhitectonică și picaturală a lăcașului, țărănescă e mai ales comunitatea aceasta de închinare prezentă aici, toate aceste costume, cari nu sunt de expoziție națională, ci sunt o continuare a trupurilor și a pământului, țărănesc e tot inul,

cânepa și borangicul cari au supt seva plaiurilor și arborilor, toate aceste fețe cu expresia fixată într'o eternă mirare mulcomită, toate frunțile acestea femeiești acoperite de marginea broboadei, toate capetele sure sau pleșuve ale moșnegilor ca niște stânci sau coame de dealuri bătute de vânturi și ploii, învechite dar nemișcate, toată această rusticitate străveche sau umanitate a brazdei, care nu era decât aspectul popular al domnescului, mînereul cu implicări prețioase. E un plan țărănesc de viață aici de o adâncă seriozitate și de un legitimism tradițional înalt, care se vede și în felul cum lumea aceasta rurală își manifestă atributele ei esențiale de viață: ordinea în biserică o fac țărani însiși, după o organizare spontană; oamenii, în mantaua lor țărănească, ce le dă atâta prestanță organică, înaintează, statui ale locului, cu o veche și sigură demnitate prin mijlocul lăcașului până aproape de altar; iar spre fund și pe laturi, adastă copii, lângă lucrurile părinților, în timp ce alții, mai mici, ca niște păpuși rustice, bălăe și senine, stau în picioare, înmărmuriți de sfântă uimire, pe băncile de lângă ziduri, cu ochii măriți cuminte cât două ceruri de vară; alături de ei, ceea ce dă nota cea mai duioasă, se așează din loc în loc neveste obosite, cari-și alăptază pruncii, atunci când nu o fac în picioare, cu o mână închinându-și cu grije micile odrasle, într'o mare puritate și solemnitate iubitoare, ca niște măicuțe ale Domnului desfăcute din icoanele bisericii... Dubla înfățișare de domnesc și de țărănesc, pe care o realizează această biserică, sfârșește prin a deveni simbolică pentru tot trecutul românesc și mai ales al principatului Moldovei: Domnii și boierii, pe deo parte, poporul, pe de alta, într'o unitate funcțională istorică, susținând țara prin veacuri.. Domnii și boierii au pierit ori s'au rătăcit. Țărani au rămas. Ei au intuiția vagă, dar profundă, că alcătuiesc astăzi o vastă locotenență rurală a Domniei de altădată. Totuș, fără conducătorii și întregitorii lor firești de odinioară, se simt acum stingheri. Dar le-a rămas biserică. Și când sunt aici, se găsesc în istoria lor.

Biserica Sf. Neculai, ctitorie, de la 1611, a vistiernicului Nicoară Prăjescu, are o bună așezare, lângă liceu și într'o curte largă de poezie rustică, cu fânează și moale rutină de uitare, între trei străzi de pitoresc liniștit, pe cari palpită parcă sufletul bătrânesc jumătate rural și cu ceva cronicăresc, al unui secol trecut. Biserica e mai mică și mai puțin sveltă decât celelalte, modestă dintru început, cu streășină, firide și aceleași rezemători — dar mai late — de zid, cari-i măresc gospodărește talpa temeliei și-i dau un aer cinstit. Cu umezeală până sub ferestre, cu varul coșcovit, inspiră un aer de vechime mai mare decât celelalte biserici. Când pătrunzi înăuntru, impresia de vetustate rurală se mărește. Din cauza zidurilor groase și fiindcă, după stilul vremii când a fost ridicată, e îngustată la mijloc, pare și mai mică decât e în realitate. Zugrăveala e umilă și ruinită și deabea se vede din cauza luminii puține. Sfinții cari au mai rămas pe bolțile joase, sunt înconjurați cu câmpuri de var adumbrat, pe cari sunt presărate stelute stângace. Trâmba de iconostas aproape se pierde în fum și obscuritate. Ceva de bordeiu sacerdotal, de primitivă capelă a unei familii boierești, de cetățuie bătrânească, totul sub apăsarea vremii trecute, emană din lăcașul boierului Nicoară. Dacă pe dinafară acest lăcaș e încă destul de svelt, putând intra în linia bisericilor moldovenești clasice, înăuntru sensul lui se schimbă. Sunt biserici, cari fac totul, prin arhitectura lor, să se înalțe, să închidă cerul în ele, să navigheze în apele sîdefii ale văzduhului. Și sunt altele, cari vor parcă să alunge soarele, care-și îngroașe pereții și-și îngustează ferestrele, ale căror forme gravitează în jos, cași când ar voi să se îngroape sub pământ și să devină o peșteră. Biserica Sf. Neculai, pe dinăuntru, e mai mult din a doua categorie. Și nu știu de ce aceste biserici sunt tot atât de impresionante cât și celelalte: tainele pământului nu sunt mai puțin adânci ori mai puțin veșnice decât cele ale cerului.

Aerul, pe care-l închide biserică aceasta, își atrage și credincioși pe potrivă. Am

văzut înăuntru oameni simpli, bătrâni, țărani și țărance. Dacă Mirăuți și Sf. Dumitru sunt orașenești, dacă Sf. Gheorghe e domnească și țărănească, Sf. Neculai e numai populară și țărănească. Sătenii din jur vin la târg și la întoarcere, se opresc aici. Își lasă traistele și coșurile sub icoane, aprind lumânări de casă, sărută cu patimă umilă sfinții zugrăviți, își lipesc îndelung fruntea și buzele de lespezile de piatră de jos, se simt înfrățiți cu umbra și cu țărâna, se roagă cu nădejde la icoanele înconjurate de țesături țărănești și de flori puse de mâini asprite de muncă. Ei se simt bine și aici, fiindcă simt că se închină cerului, dar puțin și pământului. În tindă, lângă o piatră înflorată de mormânt, o țărancă stă de multă vreme sub patrafir și obrazul îi arată, într-o parte, o expresie de adâncă obidă, dar și de nădejde pornită din rărunchi. Preotul ce cădelnițează în biserică, seamănă el însuși cu un Sf. Neculai rustic, în odăjdii învechite. Miros de tămâie și de ceară, stăruind mult, se amestecă cu miros de busuioc și de straie și scoarțe țărănești. Totul se unifică într-o tendință de prosternare, de clarobscur, de dăruire puterilor cari conduc țările, de găsire a lui Dumnezeu prin misterul pământului.

Iar la poarta curții bisericii Sf. Neculai, mulți milogi, ciungii, ologii, idioții, toate acele goliciuni și hăzenii strâmbe, adevărate piese de muzeu anatomic, îngrozitoare apariții solfegiindu-și litanii stereotipe. Acești milogi și estropiați ai vieții nu sunt fără rost în preajma bisericilor. Ei sunt un memento grav. Te cheamă la realitate și te îndeamnă spre țărnul adăpostului divin. Te fac să ceri stăpânului atotputernic milă pentru semenii și milă pentru tine — cele două scopuri, pe cari le are rugăciunea. Milogii aceștia, adevărații și marii nenorociți ai vieții, ar trebui să stea întotdeauna lângă biserici, să facă parte oarecum din inventarul lor sacerdotal, având același rol, dar mai umanizat, cași himerele de la catedralele gotice din Occident. Milogul inspiră marile spaime ale existenței, dă cutremur și intuiția fatalității compacte și oarbe.. Căci pe lume e un fatum până la un punct autonom, întunecat și inexorabil, pe care Dumnezeu îl lasă în mare parte liber să lovească. Voința divină și acest fatum, conduc lumea. Țăranii au precis intuiția acestor două forțe. Milogii sunt victimele vieții și ale acestei fatalități, sunt deformații destinului. Fiindcă sunt ei așa, am scăpat noi și putem zămbi la soare. Fără ei, nu eram noi, așa cum suntem. Tăvălugul destinului i-a atins pe ei și i-a lăsat așa cum sunt, iar noi vedem astfel ce e viața și condiția omului. Milogii deci nu ne sunt străini, ci intimi nouă. Prin vaetul lor jalnic și întunecat, plânge viața generală. Căci milogii sunt ca să ne arate că pe lume nu există de fapt oameni, ci omul. Numai omul. Adică specia. O realitate unică, ce în unele locuri e atinsă, estropiată și blestemată. Milogii dau aer de fatum și de intimitate a nenorocirii, a marelui nenorociri fără nume, care paște omul de la leagăn și până la mormânt. Civilizația de azi a alungat pe milogi, i-a distrus sau i-a închis în aziluri — și a uitat astfel ce e omul. A mistificat realitatea. Milogii nu sunt superflui. Ei au ceva hidos și sacru. Căci dacă realitatea e, în fond, armonie, căci în ultima analiză e numai voință divină, ea nu e totuși lipsită de puternice elemente de oroare. Oamenii de odinioară, cari trăiau generalul și destinul, înțelegeau aceste lucruri. Noi am înlocuit cosmosul cu societatea și voința morală cu sistemul nervos. Deaceia nu mai avem nenorociri, ci mizerii individuale. Nu mai știm sensul religios și metafizic al nenorocirii.

Bisericile armenesti înseamnă un întreg capitol — din cele mai emoționante — din istoria Armenilor și chiar din istoria Moldovei. Cine-l va scrie? Acum nu mai sunt decât patru asemenea biserici în Suceava, destul ca să arate slava de altădată. În funcție, nu e decât una sau două. Comunități foarte reduse și câte un paznic sărac le poartă de grijă. Au fost ridicate întâia oară prin secolul al 16-lea sau și mai înainte. Cel mai impresionant monument armenesc din Suceava e așa numita „Zamca“ — ce înseamnă loc întărit — afară din oraș, într'un cadru de largă feerie geografică. Ca să ajungi acolo, mergi

pe „strada armenescă“, printre bisericile armenesti din oraș, probabil prin fostul cartier armenesc de odinioară. Cu totul izolată de oraș, în solitudine desăvârșită, în care auzi parcă numai glasul trecutului și distingi un fel de mândrie neînțeleasă, se profilează, într'un careu imens de ziduri înalte și foarte groase, conservate încă destul de bine, fosta capiște a puterii și credinței armenesc. Biserica de la intrare e cel puțin de pe timpul lui Ștefan cel Mare, cea din mijloc e ceva mai nouă. Un armean cheabur, Agopsin Vartan, a fost ctitor aici și mormântul lui se păstrează într'una din biserici. Aici, la Zamca suceveană, a fost reședința episcopatului armean din toată Moldova, mănăstire și școală de teologie. Cât de mare trebuie să fi fost deci prosperitatea și dârzenia unei vieți în formă proprie la acești Armeni ai trecutului, cari aveau, pe lângă aceasta, și o mănăstire la câțiva kilometri de aici, mănăstire ce se păstrează și azi și e considerată ca un fel de Meca a tuturor Armenilor din țara noastră! Astăzi Zamca nu e numai un loc armenesc, ci și ceva românesc, integrat peisagiului și istoriei noastre. Loc de plimbare pentru Suceveni, e un punct elocvent de poezie și filozofie a ruinelor și o revelație patetică a soartei și epopeii umane.

Dar Suceava nu e Suceava fără „cetatea lui Ștefan cel Mare“. Așezată într'o coastă a orașului, într'un loc ridicat, ușor de apărat, văzută, de la distanță, ca o îngrămădire de stânci și ruine, ca o puternică sedimentare de glorie și hermetism spiritual a unei vajnice rase dispărute, cetatea e punctul cel mai caracteristic și mai de fală al capitalei vevodate de altă dată! Iar văzută de aproape, e mult mai bogată și mai majoră decât apare de departe. Șanțuri adânci și ziduri masive ce o înconjoară, curți interioare, resturi de turnuri, felurite și parcă fără de număr încăperi al căror plan se păstrează uneori destul de clar, intrări și culoare, scări, instalații de serviciu, resturi de ornamente, pietre și cărămizi ca piatra căzute pe jos, spărturi capricioase și înghețate în forma de la început, gropi la diferite adâncimi, deschideri spre depărtatele zări din jur, ierburi și lujeri înfrâșiți cu piatra și cu inscripția... totul arată aici o concentrare de peisagiu, din care s'ar zice că fumegă istoria. Stând pe locul acesta și pornind de aici, un om priceput ar putea reface toată istoria Moldovei. Intemeiată încă din secolul al 14-lea și aproape soră gemene cu biserica Mirăușilor, cetatea aceasta a fost depozitarea gloriilor și restriștilor țării. Stând poate pe temelii unei și mai vechi cetăți — căci se poate vorbi de un fel de endemie a cetăților și bisericilor: unde este cetate de seamă, a mai fost, unde e biserică însemnată, a mai fost, mergând înapoi, în vremuri, până la întăriturile de pământ ale preistoriei și până la templele păgânești — făcând probabil parte dintr'un ansamblu de fortificații, pe care-l comanda, ea a fost întărită, mărită și oferită funcției istorice în stil mare de către organizatorul cetăților moldovene, peste tot prezentul Ștefan. De atunci, a suferit numeroase asedieri, turcești, tătărești, leșești..., a văzut istoria mai multor neamuri țesându-și configurația pe văile, câmpurile și poenile din jur, a cunoscut necunoscute drame lăuntrice și unele cunoscute, dar aproape întodeauna a rămas intactă și nesupusă, în timp ce orașul din față era ars și pustiit. Așa pe la sfârșitul veacului al 17-lea a fost sfărâmată cu multă trudă: a fost umplută cu pământ și lemne, iar acestora li s'a dat foc. Zidurile, neînvinse din afară, au crăpat și s'au prăbușit peste temelii străvechi și peste mândria țării, care se pregătea pentru epoca fanariotă. Mult i-au stricat apoi toți cei ce și-au făcut case din piatra cetății: aceste teribile termite ale istoriei. Orașul Suceava a devenit astfel și mai istoric, fiindcă s'a amestecat și în chip material cu cetatea, digerând-o în propria sa edilitate, până a venit vremea să se pună capăt acestei risipe de suflet istoric, căci pietrele cetății pot fi considerate ca tot atâtea ofrande de suflet concentrat.

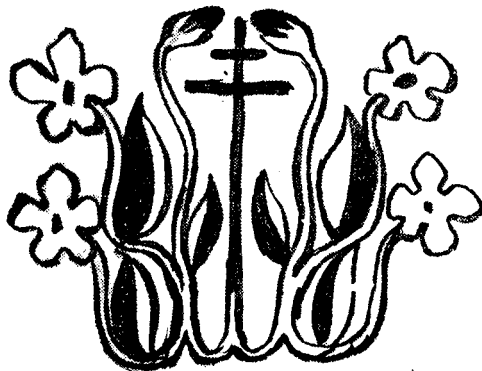
Ceeace încântă aici mai e ceva: este, dacă se poate spune, eroismul latent al acestor locuri. Când privești de pe cetate în jur și până departe, ai o stare sufletească, pe care

o verifică și la Zamca, dar care e mai pură aici și care constă într'o nevoie de evadare eroică. În orice caz, aici înțelegi mai ușor dinamismul și geneza eroicului. Căci e o relație între peisagiu și eroism. Nu orice peisagiu înlesnește eroismul și nu e o întâmplare că Moșii și Aromânii sunt eroi. Există până la un punct un fel de eroism geografic. Dealurile, de exemplu, sunt minore, iar Bărăganul e cosmic. Dealurile sunt adormitoare. Ele sunt un calmant, un cloroform metafizic și moral. Spiritul se închide într'un fel de minaret domestic, ce cântă arii drăguțe și foarte sociabile, dar fără neliniști metafizice și fără impetuoșități eroice. Iar Bărăganul spune prea mult. Stepa, balta, orizontul larg, spun prea mult. Personalitatea umană rămâne neconturată, se difuzează în spațiu. Pe Bărăgan, omul participă la nesfârșitul și adâncimea peisagiului — e în afara eroismului și a lașității. Omul de șes înfinit are un eu cosmografic. Psihologia nu e o știință exact pe potrivă lui. Geografia și astronomia trebuie să și-l revendice în oarecare măsură. Aici, în ținutul sucevean, nu sunt dealuri, dar nici munți. Sunt dealuri mari, ale căror linii prezintă mereu felii curbe de spațiu, cașcând globul s'ar dilata către bolta cerului: privirea e purtată pe acest peisagiu ca pe un lin tobogan geografic și sideral. Sufletul e deci dinamizat, e scos din crisalida obișnuințelor minore, e purtat pe linii energetice. Dar asta numai până la un punct căci, oricât ar fi de deschise aceste linii, nicăieri nu te depun în spațiul major pur: dacă ar face-o, ar fi ca la stepă ori ca pe piscul munților, unde eul psihologic e difuzat ori e strivit de grandoare. Deaceia aici rămâne ca ultimul salt să-l facă omul însuș: peisagiul te invită, te înalță pe liniile lui de forță, iar la urmă trebuie ca tu însuși să-ți dai ultimul zbor! Peisagiul e mai mult o trampolină. Adică e just ceea ce trebuie pentru a excita, pe deoparte, pentru a nu înăbuși, pe de alta. Cei mai mulți nu știu să-și deschidă la timp aripile și recad în obișnuit. Alții însă simt nevoia să continue peisagiul și să realizeze astfel eroicul. Pentru ei am vorbit de nevoia de evadare eroică. Mi se pare foarte natural că Ștefan cel Mare a apărut în acest peisagiu. E un suflu eroic în aceste locuri, un „leagăn de eroi“. Privind de sus și obsedat de istorie, te aștepti să vezi apărând plăieși de după largi coturi de pământ și de după clinuri de pădure, te aștepti să auzi șuerul săgeților și să-l zărești pe Ștefan ca pe un arhanghel al aerului, îndreptându-și oștile viteze și cumiți. Există desigur și un eroism independent de peisagiu: acesta e un eroism antropomorf, strict uman. Dar există și un eroism oarecum al peisagiului, un eroism quasigeografic: este, să zicem, eroismul Moldovei cronicilor, eroismul arcașilor și al acestei cetăți...

Dar cetatea își are și altarul ei creștin. E punctul de cea mai necuprinsă emoție. Nu e semnificativ că, atunci când focul a dărâmat zidurile cetății, ceea ce a rezistat mai mult a fost turnul capelei, care, de fapt, prin poziția lui, ar fi trebuit să cadă cel dintâi? Și astăzi se vede incinta fostei capele și o parte din turn, unde apar, la înălțime, în curgerea albă a spațiului nesfârșit, conture vagi de pictură aproape ștearsă, pe cari le deslușești mai mult cu ochii credinței. Ceva ca un spectru blând ce dispăre, sau ca o stelută din amurg, pe care într'un moment o vezi, iar în altul, nu. Nicăieri nu ai mai caracterizat și mai atingător ca aici, impresia evanescenței lucrurilor, sau impresia prezenței ființelor, cari de fapt s'au retras în altă lume, dar și-au mai lăsat aici, pentru un timp, o urmă și o părere. Cea mai mare emoție o dă însă intuiția ciudată că în această capelă — unde s'au închinat rânduri de Domni și domnițe, de boieri și jupânițe, cuprinse între grija sau teama urgiei de afară și nădejdea în Dumnezeu dreptății — e unul din acele rare centre din existența generală, unde istoria ajunge la confluența cu eternitatea, unde ordinea timpului capătă mirul transcendentului, unde timpul se concentrează suprem pentru ca la un moment dat să evadeze din el însuș, să treacă în împărăția eternității atemporale. Unde poate fi mai multă istorie decât în această cetate și mai ales în această ca-

pelă, ce a primit spaimele și speranțele a sute de ani, în care s'au auzit fără încetare bătăile inimii țării Moldovei, dar unde poate fi, pe de altă parte, mai multă perspectivă de depășire a tot ceea ce este eveniment și trecător, căci aici e biserică, iar biserica plasează înțelegerea dincolo de istorie? Această antinomie de istorie maximă și de anulare a ei, de timp intensificat, pe care-l simți aproape ca pe ceva solid, și de împărăție dincolo de timp, această îngemănare de suverane sensuri inverse, dar pe cari le simți legate prin nu știu ce intimitate neînțeleasă, contribuie să dea călătorului, ce a ajuns pentru câteva clipe pe vârful cel mai înalt al acestei cetăți, în capela domnească, o stare de suflet complexă și aproape inefabilă. Șueră vântul prin spărturile zidurilor, și, prin ferestrele zimțuite, scrutezi, cu strângere de inimă, orizonturile, între cari s'a reprezentat atâta istorie, dar, în alt tact al înțelegerii, atenția alunecă pe liniile și semnele atemporalului veșnic. Alternarea acestor două stări continuă multă vreme și nu o poți formula mai potrivit, decât privind încăodată sfinții ce dispar, cari sunt și cari nu sunt, cari, pe deoparte, stau în împărăția fără de timp, iar pe de alta, mai întârzie o vreme aici; prin ei curentul istoriei se varsă în oceanul eternității...

Suceava în întregime, ca oraș, e, de altfel, un loc unde poți trăi cele două sensuri principale ale realității: timpul istoric și eternitatea fără de timp. Unde poți trăi trecutul cu pitoresc organic, cu înceată și adâncă sevă vegetală în structura vieții și a lucrurilor, cu moravuri hieratice prelungire directă a liniilor și formelor din natură, a masivității munților și grației pline de cuviință a râurilor, cu acel larg anonim în care era totuși o adâncă responsabilitate, cu o viață colectivă pătrunsă de spirit biocosmic și evoluând madreporic ca un bloc unic... Și unde poți trăi eternitatea, care picură ca o ploaie de har, gravă și balsamică, prin turlile altarelor actuale și ale celor defuncte. Suceava e un cimitir de biserici și transcendentul se coboară mai des acolo decât în alte părți. De aceea acest orașel devine ca o sirenă, care te reține din ce în ce mai mult și-ți face trecerea grea în secolul de azi făcut din ireverențe. Imi plac oamenii metafizici, religioși și etnografici, oameni cari au ridicat altare și cetăți, cari s'au încorporat în natură, oameni cu spirit de procesiune, în cari simți mirosul reavăn și genezic al țărânei și prezența sensurilor veșnice, a luminilor cerești. Oameni totodată de biologie puternică, primordiale, de istorie vânjoasă, dar și de naivitate serafică, religioasă. Acești oameni însă nu-i mai întâlnesc azi. Câte un chip de-al lor mi se pare că-l zăresc încă uneori, apărând în aceste biserici de piatră, sub un zid ruinat ori pe după un pălc retras de arbori. Și așa vrea să-i întind mâna...

CANTILENA

DE

ȘTEFAN ION GEORGE

Vinul stelelor, rouă rece
căzută în grădinile mele.
Firele de iarbă să se plece
când săracul culege așchii și surcele.

Pământul nostru e blând
ca argintul din inima copiilor,
Paznicul nostru e domol la gând
și-și ține bunătatea în boabele viilor.

Trecutul e plin de porumbi.
Grăunțele, desenhuri neatînse,
Fețele celor scumpi
stau în fântânile roz prelinse.

E mult, de când mă duceai
de mână prin plețele rotunde
și, printre zăbrelele parcului îmi, arătai
uneori monstrul, care 'n apă se ascunde.

N'am văzut niciodată nimic,
dar mi-era frică, atunci când inoptam pe-alci,
Trecea un om pe pod, cocoșat și mic,
seara, când te rugam să-mi prinzi licurici.

Ceasul lunecă încet mai sus.
Geamurile reci plângeau în giurgiuvele,
Când ai venit tu, parcă cineva s'a dus.
Vinul chitărelor picură din stele.

MAICĂ BUNĂ, PACE ȚIE...

DE

MATEI ALEXANDRESCU

Maică bună, sufletul ți-a stat
Intre două vorbe și-un oftat
Și, pe negândite, într'o clipă
Te-ai topit cu spuza mea din pipă..

Vântul morții te-a țipat pe ușe
Ca pe-o mână rece de cenușe.
Și pe drumul, peste muntele zăpezit,
Porumbielul alb al bobotezii
Te-a cules într'un ștergar de in ;
Maică bună, ție mă închin !

Stele fie cât de luminoase,
Când le vine vremea, tot se rup
Și alunecă în noapte, peste case
Ca o frunte 'ntoarsă iar la trup..

Visul tău de oameni și moșie
L-am aflat și eu pe-un fund de ladă :
Dinți de cal, tămâie și leșie
Și-un descântec greu ca o plocadă.

Te-ai grăbit cu sufletul la vamă.
Slujitorii te-au luat în seamă ?
Ți-ai găsit loc bun la 'mpărăție ?
Maică bună, pace ție..

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I, F A P T E

„U M B R A“

Vreau să notez aci, mai întâiu pentru buna mea amintire, acea seară de Noembrie, când în fața unui public format în școala atâtor răi maestri, s'a reprezentat pentru prima oară Umbra, drama lui Vasile Voiculescu. A fost o ceremonie oficială și rece, delă care obicinuiții acestor întâlniri au putut pleca cu satisfacția de a fi îngropat o nouă speranță a teatrului nostru. Experții teatrului știu că răsunetul unei piese, în seara primei reprezentații, decide soarta ei, cei puțin pentru un anumit timp. O împrejurare cum nu se poate mai nedreaptă și mai păgubitoare. Căci cine sunt oamenii, care este compoziția forului ale cărui aplauze mai sgomotoase sau mai surde, se aud repetate de alte mâni, în toate celelalte seri care alcătuiesc viața glorioasă sau aceea umilă și anemică a unei piese? Nu există un public mai artificial decât al premierelor. Adunarea aceea de drămuilor ai laudei și veștejirii și tot cortegiul lor de acoliți blazați n'au poate dreptul să stabilească prețul unei drame noi. Criteriile care funcționează în această bursă a valorilor dramatice sunt în deobște ale unei burghezii perpetuând concepția filistină a teatrului digestiv, fără misiune, amputat de vechea lui rădăcină sacră. Până să atingă cercurile largi ale unei mulțimi mai autentice și mai spontane, orice piesă de teatru trebuie să străbată stratul izolator, refrigerent și diformant al publicului de premiere. Această rea întocmire a lucrurilor falsifică în fiecare moment adevărata configurație de valori a literaturii noastre dramatice, favorizând succesul unor improvizații imbecile sau obscene și lăsând să se prăbușească opere care ar merita o altă soartă.

Fără îndoială că știința acestei stări de lucruri și resemnarea față de ea a făcut pe autorul Umbrei să lipsească din sală și de pe scenă, în seara în care monstrul cunoscut devora frumoasa lui inspirație. Autorul știa totul mai dinainte. A doua și a treia zi n'a mai putut rămâne vreo îndoială nici pentru noi. Comentariile pe care le-am citit sau le-am ascultat dovedeau cu prisosință că piesa lui Vasile Voiculescu fusese rău pricepută și, în tot cazul, receptată de un

public care prin toată alcătuirea lui nu putea fi sensibil la ceea ce i se înfățișase.

Cine înțelege Umbra ca pe o dramă realistă, ca pe un tablou dinamic al conflictului dintre sat și oraș, cum am văzut de mai multe ori că lucrul a fost posibil, se găsește pe un teren care îi interzice accesul sensului ei mai adânc. Umbra este un mister tragic. Tot ce se înfățișează pe scenă operează până la urmă o trimitere către realități care rămân nereprezentate. Existența atâtor elemente de satiră nu trebuie să ne înșele nici decum. După cum tragediile antice erau urmate de jocuri de satiri grotești, tot astfel drama lui Voiculescu introduce în impletitura ei un fir de comedie răsunătoare. Compoziția lui Voiculescu dobândește astfel un larg spațiu interior. Arhitectura ei se arcuește într'o boltă care cuprinde mari contraste. Intre baba Savila (moștenitoarea temutei Sibylle a celor vechi) și falsul Iuliski, fiul ei renegat, se petrece drama surdă a semințiilor care își apără viața. Iulisky închipuise o stratagemă primejdioasă pentru a dobândi pământurile rămase în stăpânirea fratelui său, țăranul. Ideea de a se căsători cu propria lui nepoată, fata exaltată, neliniștită de spaima sacre și de arătări, trebuie împiedicată să se realizeze, ca un mare blestem față de legea sângelui. Savila decide, așa dar, să sacrifice pe fată, îngropând trestia cu care îi măsurase umbra. Căci ce mai putea întreprinde tragica păstrătoare a bunelor rândueli în neamul ei, împotriva planurilor aceleuia care știuse să câștige pentru el, nu numai pe ariviștii satului, dar și pe nenorocita fată bolnavă și pe solizii țărani, părinții ei? Trestia trebuia găsită înainte de a fi îngropată pentru totdeauna. Și cum îndărătnica vrăjitoare nu vrea să destăinuiască locul în care o ascunsese, mama fetei să hotărăște pentru mărturisirea supremă: fata este rodul unei legături în afară de căsătorie. Iulisky nu era unchiul fetei. Sângele lor se putea amesteca. De ce se decide atunci poetul la o întorsătură atât de neașteptată? La auzul acestei revelații, Savila paralizează și gura ei lovită de mușenie, brațul rămas nemișcat nu mai pot arăta locul în care

se ascunde trestia vrăjită. Fata va muri deci neapărat, ucisă de propria ei spaimă. De ce amuțește bătrâna? De ce trebuie să moară fata? Acestea sunt întrebările cărora judecătorii din primul ceas al dramei lui Voiculescu nu s'au priceput să le găsească un răspuns.

Evident, după toată logica omenească, Savila nu mai avea de ce să dorească moartea nepoatei ei. Sângele ei nu mai era amenințat de amestecul impur. După înțelepciunea poetului, fata trebuie totuși să moară pentru motive care scapă logicei omenești și de aceea gura bătrânei este împiedicată să pronunțe cuvântul de deslegare și mântuire. In economia piesei intervine atunci, pentru a desăvârși sentința de moarte, un personaj nevăzut și răsbunător, cumplita Eumenidă care pedepsește ființa blestemată și păcatul consumat, nu numai acel care se pregătește. Această soluție inumană și divină înalță ascuțișurile dramei lui Voiculescu într'un cer întunecat, din care adie suflarea înghețată a unei neobicinuite austerități morale.

Lucrarea lui V. Voiculescu nu trebuie înțeleasă în cadrul aceluia realism psihologic în care se dezvoltă majoritatea compozițiilor dramatice moderne. Acțiunea

ei este promovată nu numai de energia sufletești individuale, dar și de acele puteri mai largi pe care cei vechi le înglobau în termenul de destin și a căror voință misterioasă sacrifică pe individ, chiar atunci când libertatea și conștiința lor nu s'au făcut vinovate de vreun păcat. In toată producția dramatică românească nu cunosc o altă piesă care să sugereze în aceeași măsură, ca aceea lui Voiculescu, sentimentul tragic al destinului rânduind printre oameni și sancționându-i după criteriul unei ordine morale absolute a lumii. Drama lui Voiculescu, întrebându-ni un material omenească de țărani de-ai noștri și de situații care nu sunt decât prea actuale, răspândește un fior de tragedie antică, pe care nu este nici-o mirare că publicul obicinuit al premierelor noastre nu l-a înregistrat nici decum. Dar în mijlocul acelei adunări de drămuitori filistini ai succesului, perpetuând concepția unui teatru digestiv, s'au găsit poate și câțiva inși în rezervă față de reacția generală. Urările acestora din urmă întovărășeau drama lui Voiculescu pe drumuri mai lungi, spre ținte mai îndepărtate.

TUDOR VIANU

IN AMINTIREA LUI GIB

Acum când nu mai este, ne aducem aminte bine la acest negândit parastas, că Gib a trecut printre noi plin de respect pentru toți și fără nici-o apreciere despre sine. Ne-a lăsat întotdeauna să descifrăm singuri taina unor puteri aproape necunoscute până la el în epica noastră, căci i se părea de tot nefresc să se ocupe de sine, sau despre miracolul care a deslănțuit acei torenți de viață, în pagini ce vor rămâne o mare zestre a creierului românesc. Venise dela Drăgășani, adică din partea aceea a țării care, dacă a intrat în cultura noastră, în pasul întâi cu teascurile dela Govora, întârziase mult față de celelalte surate, unde condeie de meșteri puseseră în strălucire geniul unui neam ș'asa destul de întârziat.

Oltenia cu poveștile ei, cu șesul binecuvântat, dar mai ales cu seninul unui cer mai prietenos decât oriunde, nu isbutise să dea grai din seva ei, unui suflet care să-i lege nemurirea de tiparele noi. El s'a ivit încoace, din umbra dealurilor dela nord, de-acolo unde podgoriile coceau avânturi turburătoare și unde vâjâiau răsufliările de balaur ale unui Olt plecat la drum cu rostogoliri sălbatice. S'a zămislit în locuri aproape anonime și tocmai de-aceea, Gib mai luase de-acasă și modestia caracteristică ținuturilor sale fără renume în areopagul literaturii. Dar nu numai de-acolo veneau puterile lui misterioase. Răsboiul pe care-l trăise în planuri diferite, dar întotdeauna în mijlocul vârtejului, frământase viața de adolescent a lui Gib în al cărei aluat, sbuctumul acela își lăsase urmele lui de foc.

De câte ori îl vedeam singuratic și cu o ușoară înclinare a capului, pe care-l învăluia ca un amurg, zâmbetul de totdeauna din colțul buzelor, mi se părea că Gib aduce în chipul lui încremenirea vreunei emoții sau a unei mari resemnări trăite în viforul răsboiului. Era par'că o concentrare de duioșie, de suferință netălmăduită, pe care zâmbetul ce urmărea statornic s'o acopere, nu isbutea. Ochi de copil cu privire mihoasă, Gib aducea între noi ecoul întristător al zilelor înflorate cărora li să dăruise.

Când ne întâlneam, nu ne mai puteam despărți. De câteori am măsurat cu el în puterea nopții, Calea Victoriei, dela palat până în Boulevard, cercetând câteun petec de cer, asupra căruia îmi făcea lecții de astronomie, sau ascultând cum glasul lui legănat povestea amintiri din vremea când era elev la liceu, de făceam haz împreună pe socoteala unor profesori de pomână, pe care la aceeaș școală dar ceva mai târziu, îi apucasem și eu. Alteori, îmi vorbea despre studenția lui, din vremea când cunoscuse pe „studentul întârziat“ care — după cum îmi spunea, — nu fusese student veritabil, dar că făcea niște posne ca cele pe care mai târziu le-am citit în roman. Și cum îl furau amintirile, Gib nu lăsa nerăscolite nici drumurile pe care se risipise sub zodia de fulgere a anilor sângeroși. De câteori venim dela Cernăuți, căutam să-l întâlnesc. Ultima dată l-am văzut în luna Mai și nici-o presimțire nu mi-a oprit mîntea în loc, că 'n taina văzduhurilor se urzea drama lui. Zi după zi, mă duceam în strada Dionise, unde —

se știe — era slăbit să-și piardă vremea pentru un modest salariu.

Gib avea multe necazuri, dar le voala cu finețea lui, sau cu un spirit de ironie care niciodată nu era răutăcios.

L-am întrebat de ce nu mai face opere dramatice. După succesul „Pavilionului cu umbre“ mi se părea că se neglijează și pe sine și ne lipsește și pe noi de bucuria altor clipe, cu care atât de solemn îl angajase rampa naționalului.

— Ar însemna să le ții în sertar. Am dat una și mi s'a refuzat!

Pricepeți despre ce era vorba? Acolo unde Eftimiu și-a expus toate culorile imbecilității lui, i se oprise în cele din urmă intrarea lui Gib, fiindcă așa găsea de cuviință un mare analfabet al vremii, care pe-atunci era despotul teatrelor naționale.

Au fost cu puțință și asemenea dureri, înbușite în inima lui de aur. Dar noi, care prețuim cum se cuvine fiecare pagină înflorită de duhul genialului Gib, măsurăm astăzi cu suferință paguba făcută literaturii dramatice și nu găsim cuvinte destule de tari, pentru a cinși memoria celui care a produs-o.

Din lectura operilor sale, îmi dădusem seama că procesul de creație și tehnica lui Gib se diferențiau total de ale altor romancieri. Eram incredințat că el nu-și elaborează mai întâi un plan, fixat până în cele mai mici amănunte, ci că furat de o viziune și covârșit de profuzimea unei inspirații, s'așternea la drum, fără să știe unde va ajunge. Lucrul acesta mi l-a confirmat și el. Mi-a arătat chiar pe fila unui carnet de notițe, tot cuprinsul unui roman pe care se pregătea să-l înceapă. Era cu alte cuvinte scriitorul de geniu, acela care creiază nu cu luciditate, ci cu forțele ascunse ale subconștientului. Mă uitam la tâmpile lui să descopăr semnul misterios din care au isvorit atâtea vieți închegate în forme desăvârșite și dacă ochiul meu nu le putea afla, vedea însă toată distincția acestui om.

— Nu știu dacă-ți dai seama cât ești de mare, l-am spus atunci. Ești uriaș!

— Exagerezi, mi-a replicat el îndîmădat. Mă judeci prea orbește. Uite, mi se spune că n'am stil și eu recunosc acest lucru. ...Poate.. puțin realism..

Mi-era ciudă de felul cum se subprețuia, mai ales că Gib vorbea așa cu toată sinceritatea. L-am arătat că prin calitățile sale stă în punctul cel mai de sus și că obiecțiunea stilului fusese o pripită părere, a unora care nu l-au putut gusta. Opera lui Gib, nu e operă de mântuială sau de suprafață. Ea seamănă a fi fost durată în multe decenii, iar cuprinsul acela tumultos, are expresia cea mai caracteristică, sculptată pe dinlăuntru în mii de reliefuluri. Pentru un estetic, complexul acesta așa cum e realizat, ar prileji studii și concluzii de mare înțeles. Pentru că literatura lui Gib e operă naturală, fără nimic artificial, țășnită ca ca și apele de munți, din adâncurile imperceptibile

ale genului său. Orice pagină, mai ales din ultimele trei romane, e o plămadă densă, cu nervuri risipite în toate sensurile și cu neputință de a le aduna în același punct.

Această lipsă de geometrie — semn de marcă al adevăratei valori, — era cauza de căpetenie a admirației mele pentru opera lui, în afară de motivele acelea peste tot turburătoare. Am avut mulțumirea să constat din convorbirile purtate cu el, că Gib își dădea toată adevărată pentru acest fel de interpretare. Sub prisma ei, „Zilele și nopțile unui student întârziat“ își desvăluie toată înalta semnificație și strălucire, pe care în mare parte criticii noștri nu i-au văzut-o.

Despre această carte mi-a spus că a lucrat-o cu întreruperi. După ce a scris partea întâi, s'a oprit de a făcut „Rusoaica“ și pe urmă a continuat-o.

Dar îmi amintesc și o anecdotă în legătură cu ea și în care se conturează mai mult, sufletul bun și delicat al lui Gib.

Printre eroii ei, se află și un profesor de la Facultatea de Drept din București, atât de bine portretizat, că cine-l cunoaște îl descopere fără nici-o dificultate. Cu profesorul acesta eu mă întâlneam des, dar de cele mai multe ori nu prea aveam ce vorbi. L-am întrebat pe Gib, ce-ar zice dacă i-aș da o mică sugestie să citească și el cartea. Gib a râs și nu s'a arătat împotriva. A doua zi, întâmplarea a făcut să mă întâlnesc cu eroul său și cum treceam pe Calea Victoriei, în dreptul Ateneului ne iese în cale și Gib. Ne-am salutat și, văzându-mă el cu cine sânt, a început să-mi facă semne disperate când cu o mână când cu alta, să nu cumva să-i spun profesorului taina noastră. Dar insoțitorul meu, pe semne a rămas intrigat de gesturile lui, că m'a întrebat ce vrea „ăla“?

— „Ăla“, i-am spus eu, e celebrul romancier Gib I. Mihăescu.

— Nu știu, n'am auzit de el, mi-a declarat senin universitarul.

— Păcat. Asta nu se poate. Te rog să-i citești „Zilele și nopțile unui student întârziat“, te interesează și pe d-ta și toată Facultatea de Drept..

Mi se pare că, cu tot îndemnul meu, profesorul n'a consimțit la atâtea oboșală. A fost ultima dată când l-am mai văzut pe Gib și nu bănuiam, că peste câteva luni numai, ursitori negre ni-l vor smulge pentru totdeauna. Îl văzusem în ajun la birou ș'acum înțeleg, abea, de ce nu ne mai puteam despărți, dar mai mult, îmi dau seama de ce pe ultima carte a lui „Donna Alba“ mi-a scris între altele, cu condeiul apăsător, așa: „... cu cele mai călduroase urări de fericire trupească, sufletească... Eu nu știam că lui Gib îi lipsea mai ales fericirea dintâtu: sănătatea. Îmi povestise el în alte dăți, cum o pășise cu un medic nepriceput, evreu de neam, care-i stărnise din senin niște dureri la rinichi de era să-l doboare. Dar eu, fericit că se salvase atunci, îi prețuiam sănătatea și

eram convins că nu-și va încheia socotelile vieții decât încolo, departe, după ce va fi umplut cu cărțile lui un raft din bibliotecă și ar fi ajuns bunic.

Și iată că n'a fost așa.

Toamna aceasta a venit cu doleu pentru o familie a cărei durere ne slășie și mai mult pentru „Gândirea”, atât de scumpă lui și pentru Oltenia părinților săi. A săpat mormânt în inimile noastre de prieteni

pentru unul care era fala noastră și ne-a lăsat cu amintirea unui zâmbet trist, să-l căutăm printre nălucile care au dansat în jurul tâmplilor sale. Poate ele l-au jefuit de viață, cine știe... că prea nu sânt obosite de neastâmpăr..., de clocot... și ne spun că vor rămâne așa de-apururi.

PAN. M. VIZIRESCU

DESPRE MOARTEA ROMÂNEASCĂ

Vraja copilăriei noastre, crescută luminos cu ființa albă și fragedă ca un zbor de înger, a Cosânzenei și adâncită înflorată de jarul lui Gaiben de Soare și paloșul voinic al lui Făt-Frumos, s'a întregit cu macabră densitate prin prezența morții, acest sol înopțat, care-a colindat cu pași de negru mister, toate basmele întâilor noștri ani.

Moartea copilăriei noastre? Cine ar putea s'o desprindă, s'o smulgă din sine și s'o pipăie cu răceală de laborator? Atât de încălzit, atât de aprins arde această însvăpăiată vârstă, încât dogoarea sângelui mistue în sine tot ce înflorește miraculos de-asupra-i. Incerc să desprind din mine moartea auzită — cu câtă groază! — de toată fierbințeala copilăriei mele și neputința mi-e dărză. Mi-e cu atât mai dărză, cu cât o simt mai adâncă în mine. O pot totuși întui și astăzi, după crâncenă și regretată purificare, cu un nelămurit, dar atât de cald, atât de fremătător fior! Această intuiție însă este mai mult o șoaptă mută, venită din depărtări, pe care o aud cu toată ființa și pe care n'o pot rosti, dar aș putea s'o cânt într'un vârtej simfonic, dacă acest fior lăuntric s'ar preface în sonorități. Păstrez totuși limpede în amintire un schelet macabru, care când umblă, sună din incheeturi ca o toacă de mânăstire în greu de noapte, cu o pânză parcă de vânt, pe seceta capului și pe umeri cu o coasă lacomă de sânge. Toată această plâsmuire, secată de viață, este o justă și o profundă viziune a morții. Căci ce putea simboliza mai adânc, mai organic moartea, decât acest schelet cu coasă, bătut de însetarea de viață ca de-un vânt de sahară. Prin oasele deșirate ale acestui atât de simbolic schelet flueră vântul ca un sinistru prohod. Il auzeam în toate fernile copilăriei și tot jarul din vatră nu-mi putea istovi ghiața din sânge.

M'am întâlnit cu această moarte și cu alta în folclorul nostru.

Mă gândesc mai ales la *Ivan Turbincă*. Fără să-i fi căutat istoric geneza, pot afirma, fără nici-o rezervă, că acest basm, mai precis, esența și sensul lui nu sunt românești. Unor eventuale obiecții, fundate pe concluzii și date istorice, le-aș răspunde cu cea mai înrădăcinată realitate a spiritualității românești, anume, că nici-odată noi nu ne-am fertat impietatea de-a ridiculiza marile, eternele adevăruri

simțite permanent la rădăcina existenței noastre. Niciodată duhul românesc, crescut dintr'un pământ călcat de pașii puri ai lui Dumnezeu și sub un cer niciodată necreștin, nicidecum acest duh nu și-a schimbat sacralul său destin pe atitudini păgâne. Pentru că românul a fost întotdeauna de organic acord cu sine însuși și cu cerul. Acest fericit acord nu i-a îngăduit să rădă decât pios și să plângă decât cu suspine de duioase litanii. Toți cercetătorii folklorului nostru, dar absolut toți, n'au vrut sau n'au putut să întuiască acest unghiular adevăr național. Străduința lor s'a irosit în cercetări istorice și'n exegeză mitologică. Dincolo, sau mai adânc de această coajă uscată, secura lor raționalistă n'a putut pătrunde. Și cât belșug, câtă risipă de sevă spirituală svăcnește acolo!

Iată de ce am afirmat că *Ivan Turbincă* nu poate fi românesc și de ce am tot dreptul să aștept unele obiecții.

Intr'adevăr, esența și sensul acestui basm nu-s românești, cum am spus, pentru că unul din cele mai grave adevăruri de care am amintit, moartea, apare aici ca o făptură ridiculă. Această păgână necuviință a lui *Ivan Turbincă*, turbură puțin — doar ca un zbor de liliac linaștea unui amurg — cleștarul spiritualității populare. Acea burlescă înfățișare a morții, pe care *Ivan* o poate închide în turbinca lui, sau în cosciug, nu poate să aparțină organic spiritualității noastre. Iși trage substanța din alte pământuri, decât cel românesc și din alte sfere, decât cea ortodoxă. O slabă ispită mă îndeamnă s'o apropii de cea șagă a lui *Neğruzzi*, după *Prosper Merimée*, *Toderică*, dacă substanța ei n'ar fi mult mai frământată și mai adâncită de zig-zagul slav, al temperamentului lui *Turbincă*.

Dar nu numai în acest basm ne întâlnim cu această impietate la adresa morții, ci încă în câteva. Pentru că însă analiza lor n'ar sporii cu nimic aceste considerații, să le lăsăm de-oparte.

Scheletul macabru al morții, cu sensul pozitiv pe care îl-am subliniat mai sus, crescut cu un non sens, mistic-negativ, care te face să te descoperi fără murmur în fața ei, a pătruns, adesea în neagra tovarășie a satanei, în pictura bisericii noastre.

Acesta este *cealaltă* moarte, moartea autentică a folklorului nostru.

În lucrarea lui proaspătă, *De la destination de l'homme*, Paris („Je sers“) 1935, Nicolae Berdiaeff închină un capitol special, *morții și nemuririi*. Vrând să dea morții o cât mai plină realitate, se slujește de-o fericită analogie. Anume, afirmă Berdiaeff că moartea își află o simbolică experiență în procesul creației artistice. Într'adevăr, intuitiv subiectiv creatorul de artă face, în timpul elaborării viziunii sale, un totalitar salt spre piscuri iluminate. Acesta este sensul purificării catartice la Henri Bremond.

Intuit obiectiv, fenomenul artistic are o mult mai răscolitoare priză simbolică cu moartea. Este vorba de acea purificare, de acea transfigurare a substanței brute în operă de artă, la dogoarea celei mai înalte temperaturi spirituale din imboldul irezistibil al *prezenței de imensitate a lui Dumnezeu în lume* (Garrigou Lagrange). Această svăcnire în spirit și lumină — la dogorirea unui jar sacru, prin iluminare adâncă — a elementelor amorfe din anonim, oferă un simbol tare și multiplu al acelei creștine morți românești. Al acelei morți adânci din folklorul nostru, gândită și frământată, nu ca un sfârșit fără eshatologie ci ca un sfârșit, peste consumarea căruia, se așterne dealungul veșniciei, nădejdea *marei învieri*. Căci afirmă Berdiaeff, moartea nu este numai un fenomen *biologic* sau *psihologic*, ci și o realitate *spirituală*.

Poporul nostru a ocolit instinctiv fenomenul biologic al morții și s'a oprit la aspectul ei psihologic și spiritual.

Pentru o mai justă și mai plină înțelegere a morții românești, să răscolim puțin gândurile *tanatice* ale străbunilor noștri.

Martianus Capella spune că sufletul dac era veșnic fremătat, ca frunza unui plop tremurător, de un neistovit *appetitum maximum mortis*. Să adăogăm acestui suprem dor de moarte al Dacilor — cu precizarea că niciodată un dac nu vrea să moară decât eroic — cuvintele lui Herodot, care se miră că Geții nici n'au în vocabularul lor cuvântul *a muri*, ci — și închipue moartea ca o călătorie fără întoarcere, în împărăția lui Zamolxe. Daco-Geții credeau fanatic într'o *ad beatiora transire* (Pârvan). Deaceea daco-geții, cu această credință de piatră într'o altă lume, mai înflorită decât Dunărea și Carpații vieții lui, a stăruit aici cu rădăcini nici astăzi smulse. Și deaceea, în acea vreme orgiacă de acum mai bine de două mii de ani poporul dac stăruia ca o aspră jenă. Căci toată Dacia era un vast lagăr spartan, între zidurile căruia vinul curgea, nu la picioarele vr'unei Cleopatre, ci pe altarul sacru al eroismului; iar cântecurile nu se rosteau în ritm bahic și'n atmosfera roșie de desmăț bacant, ci în marș tare, din piept de piatră, în atmosferă războinică, sub sănătatea albastră a cerului, de unde poate ochiul lui Zamolxe nu-l slăbea.

Fiecare dac era aproape un ascel, în cadrul unor încordate năzuinți eshatologice, conturate stâncos în eroic naționalism.

Pe trunchiul de cremene verde al acestui spiritualism tanatic, s'a înfipt, altfel fecund, spiritualitatea creștină a morții noastre.

Din aceste străbune străfunduri și-a tras moartea folklorului nostru mult din ființa ei.

Zăbovînd printre pietrele mormintelor strămoșești și descifrându-le scrisul și rostul, cu patimă aprinsă, Vasile Pârvan a deslușit în ele mult din sufletul nostru. Inscripțiile acestor vremuri de plămădă românească sub tălăzuire creștină, stau ca o multiplă cruce la căpătăiul trecutului nostru. Căci spune Pârvan: „...morții cu viii la un loc deveneau, la *sărbătoarea trandafirilor*, o realitate. Această întâlnire cu răposaii le făcea moartea mai prietenă, iar viața mai senină“. Sau: „Nu simt pedeapsa morții — prin moarte mi s'a dat liniștea“. — O inscripție pe un mormânt dac: „Locuința aceasta mi-a plăcut s'o închin îndelungatei munci, — liniștea aceasta care să-mi adăpostească odată și odată mădularele oboșite“ (Pârvan, *Memoriale* p. 21).

A răzbit până la noi și-un scepticism tanatic, ca de pildă: „Celor morți nu mai li-e dor de nimic, ei nu mai au iubire, ci cel mort zace ca o piatră înțepenită în mijlocul câmpului.. Căci din apă și pământ și aer eram mai înainte alcătuit, dar murind zac dând tuturor toate... Iar mai mult ce e?... Din ce s'a născut, în aceeaș s'a și desfăcut trupul nostru slăbit de vârstă“. (O inscripție din Tomis).

Isbit în aceste realități ancestrale, ca amnarul în cremene, duhul creștin a scântecat o moarte dalbă ca o mireasă în folklorul românesc.

Tu să-i spui curat

Că m'am însurat,

C'o mândră crăiasă,

A lumii mireasă!

sau, foarte rar, gravă și apăsătoare ca greul unei nopți blestemate.

Aminteam mai sus, că érastică în sufletul poporului român este doar realitatea *psihologică* și *spirituală* a morții. Absența fenomenului biologic al morții din preocupările populare, nu-i deloc un indiciu de lipsa unui spirit de observație, sau o întâmplare, ci dovada tare a unei organice spiritualități, care nu-i îngăduie să turbure apele clare ale unei eshatologii pure, cu elemente nespirtuale.

Psihologia morții este o realitate ontologică și se traduce printr'o veșnic încrâncenată atitudine a omului față de viață. „Pe om... singură vederea morții e în stare să-l turbure și să-l silească a gândi asupra vieții“ (Pârvan — *Memoriale*, 12). Fără să aprobăm întru totul acest curios gând al lui Pârvan, desprindem din el, acel *memento mori*, care dă vieții un sens mult mai adânc.

Din toate tablourile lui Cezanne, m'a impresionat, în deosebi, un tânăr, adâncit în gânduri ca un ecou în hăuri, așezat la o masă pe care sunt câteva cărți și-un craniu, semnificativ cât o Golgotă. Tabloul acesta se cheamă: *Tânărul filosof*. Am intuit în sensul lui adânc adevărul spus de Platon, că filosofia, această supremă formă de trăire după el, este o ucenicie pentru moarte.

Gândul lui Platon întregește viziunea lui Cezanne și-ți impune constatarea, că niciodată o filosofie n'a fost mai consistentă și mai adevărată decât atunci când a fost străbătută de fiorul morții.

Și tot de-aceea, viața trăită sub imperiul unei luminoase viziuni tanatice e infinit mai adâncă și mai fecundă decât cea trăită sceptic, lângă o moarte biologică.

În cadrul acestor constatări, să spunem că sentimentul morții — care întotdeauna e creștină pentru român — a spiritualizat și a fecundat nespuse viața poporului nostru. În folklorul, oglinda aceasta cu ape adânci a românului, ne justifică întru totul afirmația. Să ne oprim la un singur exemplu. Iată basmul ardelean *Omul milostiv*. Eroul acestui basm, încredințat că moartea este o trecere la cele veșnice și râvnind setos veșnicia, a cerut lui Dumnezeu un singur lucru: puterea de-a face bine. Cu chipul acestei morți renăscătoare în suflet, toată viața și-a risipit-o în bogată jertfă pentru aproapele. În când Dumnezeu i-a cerut și suprema jertfă, ca altădată lui Abraham, sacrificarea pe rug a unicului său copil n'a șovăit o clipă măcar. Din această eroică și organică trăire a vieții, sub prestunea unei morți autentice creștine, "poporul român și-a clădit o spiritualitate în care surpindem mult mai riguros, infinit mai adâncit sensul metafizic, rostul spiritual al morții.

Definită scolastic și individualizată, viața este existența însului cuprinsă între scâlpirea stelei lui și între căderea ei. Este zăbovirea noastră, a fiecăruia din noi, între leagăn și prohodire.

Definită însă vizionar și colectiv — dacă se poate spune — viața este existența cuprinsă între gestul creator al lui Dumnezeu și între fulgerul apocaliptic. Este, altfel zis, o temporizare, un provizorat al eternității. Și aici surprindem sensul spiritual al morții.

Moartea este svăcnirea vieții înspre slavă, din cleștele acestui provizorat. Este, cum ar spune Emil Cloran, *nimicirea timpului*. Este împlinirea destinului pământesc și întâiul pas în eshatologie.

Căutată în folklorul nostru, spiritualitatea morții își găsește o cuprinzătoare simbolizare în insistența cu care imaginația populară bate în *tărâmul celălalt*, care întotdeauna e pur de orice suferință — fără îndotală când nu e al vr'unui smeu, sau al vr'unei vrăjitoare blestemată — e plin de lumină ca un soare răcoros și înflorit ca un zâmbet de heruvim. Trecerea din lumea pământeană pe acest tărâm, înseamnă ruperea de viața aceasta, ruperea de timp

și refugiarea în *tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*.

Această vagă simbolizare a morții o întâlnim mai ales în basme. În restul folklorului însă și chiar în multe basme, moartea este surprinsă în sens autentic creștin. Acest sens îi e dat morții de credința într'o altă viață. Că este așa, să ne gândim numai cum își închipuiau moartea popoarele cari nu puteau vedea, în nici-un fel, dincolo de răzoare pământești. Aceste popoare simbolizau moartea printr'un geniu adormit, cu nici-o tresărire mistică sau macabră în albul fără sens al nemișcării lui. Căci în nici-o religie, ca în creștinism, moartea n'a avut o realitate mai gravă și un sens mai înalt.

În folklorul nostru însă moartea este atât de familiară românului, încât adesea îi ia chipul. Astfel apare uneori ca un moșneag, alteori ca o babă cocărcăjată. Nici-o dată însă nu apare ca un sol al unei absolute negativități, ci doar ca un mistic mesager al trecerii în veșnicie. Căci moartea nu vine să *nimicească*, ci doar să *ia*. Întotdeauna când cineva moare, *se duce* doar, dintre noi. Căutat în tot vocabularul popular sensul morții este întotdeauna spiritual și niciodată biologic, căci în sens biologic, moartea înseamnă distrugerea formei unei realități concrete și să adăogăm, că pentru această concepție, singură realitatea concretă, materială, există. Dincolo de această realitate bate vântul pustiu al unei absolute neființe. În folklorul românesc acest sens biologic al morții l'am întâlnit, îngâlfat abia, într'o legendă ardeleană: „Când omul moare, vine moartea cu coasa de-1 taie și umple pereții de sânge“. Doar aici varsă moartea sânge. Dar, parcă dintr'o muștrare lăuntrică, legenda continuă: „Dacă-1 omul bun, vine Arhanghelul de-1 ia sufletul...“ Căci într'adevăr, tot ceea ce a creat poporul nostru, înfloresc în pietate și sens creștin. Gândul subțiat de nădejde caldă, prins atât de cucernic în pictura ortodoxă, își are o organică corespondență în religiozitatea folklorului.

Într'adevăr, folklorul nostru și-a stratificat substanța pe verticala înaltă a celei mai adânci realități românești: religiozitatea. La lumina tare a acestei realități a crescut atât de spirituală moartea românească, niciodată consumată fără prezența harică și luminoasă a bisericii.

Că moartea românească este o prelungire transfigurată a vieții și nu un fatal gest final, căzut pe un destin împlinit, să ne amintim de glasul subțiat de durere al Anei meșterului dela Argeș, care striga cu mistică articulație din lăuntru zidului, ca de dincolo de veac și care poate încă mai cântă, cu vâile și munții care l-au auzit atunci:

*Manole, Manole,
Meștere Manole,
Zidul rău mă strânge,
Trupușoru-mi frânge.*

Țărâniul nostru, atât de vecin meretu cu cerul, n'a văzut de multe ori coasa morții aburită de sânge, dar a auzit întotdeauna glasul morșilor lui. Suspînul Anei este un simbol al glasului morșilor noștri. Căci în conștiința românească străbunii din pământ viețuiesc în mistică comuniune cu urmașii lor. Legătura caldă între morși și vii o face iubirea, atât de bogat și luminos exteriorizată prin praznice și rugăciuni, care străbate mormintele cu freamăt mântuitor.

Aș fi vrut să încheiu aici dacă dorul unui alt mort nu-mi aprindea ispita de-a' l asculta și pe el. Ași ghicit poate că este vorba de *Miorița*. Ciobanul de aici se *cunună* cu moartea. Iar mamei lui, cere să i-se spună că el s'a însurat :

*C'o mândră crăiasă
a lumii mireasă.*

este îngropat în dosul stâni să-și *audă* câinii, să fie tot lângă oi, să-și *audă* doina cântată de vânt în

fluerele dragi. Dar nuntă e creștină și fastul ei e cosmic.

*Soarele și luna
Mi-au ținut cununa.*

Iată așa dar, cât de *viu* este un mort în folklorul nostru !

Ce intimă legătură între dorințele lui șoptite de zefir și de tăcerea din noi, și' între lumea dragă lui, rămasă în urmă...

*Iar la nunta mea
A căzut o stea*

Întotdeauna românul se naște sub ochiul aprins al unei stele și trăește sub zodia ei de foc.

Iar când fruntea îi cade rece pe căpătâi, din slavă i-se prăvale steaua ca un amin cosmic.

NITA MIHAI

C R O N I C A L I T E R A R Ă

IONEL TEODOREANU: LORELEI

Cartea aceasta — cu tot titlul ei de romanță — înseamnă totuși în evoluția literară a d-lui Ionel Teodoreanu ceva mai mult decât obicinutele sale povestiri poetice. D-l Ionel Teodoreanu încearcă aici — nu pentru prima dată de altfel, însă acum cu mai multă stăpânire de sine — să-și disciplineze efuziunile lirice, organizându-și creația prin apelul la tehnica literară. Îl simți parcă pe scriitor, acum deplin cunoscător al meșteșugului de a se încorda după voință la lucru, cum caută să-și înfrâneze tumultul interior. Mijlocul e simplu și a fost întrebuințat totdeauna, în orice fel de împrejurări, cu folos : impunerea voită a cât mai multor obstacole. Asta înseamnă că prozatorul moldovean nu vrea să renunțe la nimic din ceea ce îi e caracteristic. Substanța operei sale rămâne și de astă dată aceeași. Și de astă dată deci, d-l Ionel Teodoreanu rămâne, ca totdeauna, egal cu sine însuși. Ceea ce înseamnă că diferența e căutarea unei tehnici de creație — nu a unei tehnici proprii, fiindcă o are, impusă de însuși materialul său literar, nici nouă, fiindcă d-l Teodoreanu e unul dintre scriitorii cari sânt mai puțin frământați de dorința de a se înnoi. D-l Teodoreanu însă nu este încă stăpân pe tehnica sa de creație. Caută această deplină stăpânire dela început, dela „Medeleni” până la „Crăciunul dela Silvestri”. Aproape numai în acest sens se poate vorbi hotărît de o „evoluție”, așa cum pomeneam la început, la un scriitor atât de fidel stăpân ca d-l Ionel Teodoreanu.

Caută deci, nu să se schimbe, ci să se stăvilească. Evită mai întâi lumina aceea, plină și sănătoasă, de soare, caracteristică plămăuirilor sale isbutite de

până acum „Lorelei” e învăluită întreagă într'o penumbră de seară de vară. Nu e întunericul de artistic, de „grand guignol”, din „Golia”. Cel puțin acum, d-l Ionel Teodoreanu a renunțat la experiențe literare hazardate. Penumbra aceasta din „Lorelei” e mai puțin un dozaj abil de paletă, de cât nuanța adecvată a atmosferii în care poate trăi deplin personajul care umple această carte. Căci „Lorelei” nu e povestea imaterialei Luli — atât de hieratică în stilizarea ei — ci e istoria unui suflet, al lui Catul Bogdan — tot atât de stilizat, tot atât de îndepărtat de vremile noastre.

Luli — al doilea personaj de temelie a cărții — e văzut de cettor mai mult prin răsfrângerea sa în sufletul lui Catul Bogdan — ca în oglinda unei ape ușor mișcate.

Acesta a fost primul obstacol ce și l-a impus d-l I. Teodoreanu. Și nu e dintre cele mici. Căci în cartea aceasta se iubește mult și cu imense efuziuni lirice, ca în toate cărțile d-lui Teodoreanu, cu flori, cu versuri și cu bucurii atât de nestăvilite încât au tot farmecul nebuniei dragostei. Și totuși, toată lumina aceasta, venită în sufletul lui Catul Bogdan și pornită din sufletul lui, capătă acea nuanță de umbră care e caracteristică întregului roman.

Căci cartea aceasta închide soarta a doi oameni cari trebuiau hotărît să fie învinși de viață. E povestea a două suflete atât de pure, atât de hieratice în înălțimea lor de vis, încât trebuie să cobori adânc în timp, în lumea legendelor medievale, ca să le găsești semenul viu. Anacronismul lor trebuia să le aducă dela sine căderea — la prima îngenunchiere a

lor până aproape de viața de azi. Gabriela, fără a fi deloc o „femeie fatală“, ca acele atât de penibile popularizate de cinematograful, alăturându-se de soarta lor, isbutește să le-o fărâme, doar prin amestecul ființei sale de toate zilele în viața lor de extaz.

Prin această inaptitudine de a se integra în ritmul trafului de azi, a eroilor săi, moldovenismul visător al d-lui Ionel Teodoreanu nu se desminte.

Acest rol de aducătoare a poruncilor fatalității fără a avea nimic demonic în ea, al Gabrielei, așa cum a izbutit să-l contureze d-l I. Teodoreanu, indică o dificilă problemă literară soluționată frumos, fără artificii.

Dar inșeși cele două personaje de seamă indică o ecuație literară rezolvată. Cu tot anacronismul lor, ele se integrează nesilite în ritmul vieții moderne. Iau parte la ea, activează. Nu sânt inadaptabili în felul unor eroi ai d-lui Sadoveanu — cari nu pot trăi azi în niciun chip, chiar dacă vrea autorul să trăiască.

Marele, unicul lor anacronism, e puritatea lor de suflet. Cât timp și-o păstrează, ei trec senini și înalți, cot la cot cu vremea de azi.

Când însă din neliniștea noastră, din nostalgiiile noastre amare după fructul oprit, li se sirecoară și lor un fior în suflet, atunci se frâng, ca niște lujeri prea subțiri pentru statura lor.

Formula lor sufletească e complicată prin faptul că acest cavaler medieval rătăcit în vremile noastre, Catul Bogdan, — e romancier.

Lumea sa erotică se cumpănește cu lumea sa de ficțiune și nu-și găsesc echilibrul. E aici o problemă a creației literare îndrăzneț văzută și adecvat, deși ușor, prinsă în firul povestirii.

Prin iubire — singura și ireala lui iubire — scriitorul Catul Bogdan are dela un timp impresia unei despiritualizări. Nu-și mai regăsește climatul sufletesc prielnic creației.

Ca personaj caracteristic al prozei d-lui I. Teodoreanu, substratul creator al lui Catul Bogdan își are izvoarele în copilărie: poveștile mamei sale, moarte demult.

Până la marea sa iubire, el a trăit, a creat sub vraja acestei amintiri dominatoare în suflet.

Luli, cu făptura ei ca dintr'o veche estampă, s'a suprapus dela început imaginii mamei sale. Prin structura ei sufletească de scriitoare ce-și ignoră voit talentul, mai mult decât cea trupească, fi era ei aproape.

Catul Bogdan nu și-a dat seama deplin de aceasta. „Marele cântec“ din sufletul ei nu l-a înțeles. A privit-o, cu toată idolatria dragostei sale, numai ca femeie.

A simțit atunci, fatal, necesitatea unei alte înțelegeri pentru viața sa sufletească de scriitor, înțelegere pe care credea că n'o poate găsi alături de el.

Cea care îi sta aproape a priceput, însă prima și singura dată n'a avut curajul să se mărturisească deplin. Și a încercat trucul de a transforma pe banala sa prietenă Gabriela drept marele talent literar, femeia care vine să se prosterne la picioarele scriitorului Catul Bogdan. Scrisorile ei de dragoste, copiate de Gabriela și trimise de ea lui Catul Bogdan, încep însă un joc primejdios care nu mai poate fi oprit. El sfârșește prin moartea orgolioasei Luli, care preferă să se ascundă până la capăt.

Această taină e abil regizată și de scriitor: cetitorul e lăsat să creadă până aproape de sfârșitul cărții că scrisorile sânt ale Gabrielei. Această necunoscută în termenii obișnuiți ai cărții îl aduce pe cetitor adesea în fața unor situații cari i se par atunci absurde, îl enervează chiar, nelămurindu-se decât la urmă, când apare „cheea“

E o tehnică oarecum de roman polițist. Ceeace dovedește încă odată voința d-lui Teodoreanu de a-și stăpâni deplin meșteșugul scriitoricesc.

Pe deasupra acestor exerciții tehnice însă, cartea aceasta, care închide două din cele mai nobile siluete din câte au fost conturate de prozatorii noștri de până acum, își are deplin îndreptățită apariția.

Puritatea lor răscumpără cu bogăție de poveste toate greșelile celui ce le-a închipuit.

OVIDIU PAPADIMA

CRONICA SPECTACOLELOR

TEATRUL NAȚIONAL: *Umbra* de dr. V. Voiculescu; *Casa Hervey de Avery*.

TEATRUL REGINA MARIA: *Nunta de argint* de Paul Gerald.

Sunt convins că d-rul Voiculescu este un autor dramatic care nu-și caută subiecte „în viață“, dar e sigur poate mai mult că viața, ea însăși, caută subiecte și teme în el! E un nobil orgoliu, în care artistul trebuie să aibă dreptate — dacă e artist într'adevăr și dacă, astfel, e creator.

Repetăm lucrul acesta acum, de nu mai știm câte

ori, — dar tot nu va pricepe, sunt sigur, d-ra Archip de pildă, sau marele Tudor Mușetescu mai ales, toată lumea asta care adună dramele amoroase din mahalale și vine cu ele pe scena Teatrului Național!

D-rul Voiculescu a avut, cum vă închipuiți, un gând mai ambițios, — fiindcă d-rul Voiculescu e poet și e un mare poet. *Umbra* a fost scrisă, mi se

pare, undeva, departe de oraș, în munți și a luat astfel, cel puțin, toată grandoarea peisagiului.. O piesă „cu teză” poate, *Umbră* totuși nu are nimic didactic, ea încercând dimpotrivă să trezească numai cele mai adânci rezonanțe din om și izbutind, cu adevărat, odată cu ridicarea cortinei, să ne dea respirația unui orizont etern.

A fost, bănuiesc, toată ambiția poetului—și acum, când *Umbră* o simt în fața mea din nou și o plimb iarăși prin mine, sunt conștient că d-rul Voiculescu n'ar avea prea mult să regrete. El ne-a dat, lângă *Avram Iancu* al lui Lucian Blaga, cea mai de seamă operă din literatura dramatică de azi: *Umbră* nu este o piesă care ar putea să treacă, nici să se uite ușor. Obsesia ei, eu o păstrez dimpotrivă și azi ca în primul ceas după spectacol, când simțeam că se petrecuse, cu această piesă de o stranie lumină aruncată în lăuntrul nostru, se petrecuse într'adevăr un eveniment considerabil în teatrul și în poezia noastră dramatică.

Toată lumea, poate, nu a simțit — ar fi fost greu firește, — dar *Umbră*, pentru multe lucruri ale ei, înseamnă o dată care va trebui reținută. Nu cred că mai e util să discutăm în jurul ei despre sat și oraș și mi s'ar părea mediocru să desgropăm cu acest prilej vechi polemici semănătoriste. *Umbră* e poezie numai, e, adică, esență inalterabilă de o viață mereu revelatoare — și nimic nu ar putea să fie mai mult.

Primejdiiile unor astfel de încercări sunt capitale în teatru. „Literatura” izbutește de foarte multe ori să răpească spectacolului orice înțeles, ca să-l exileze într'o relativă stimă literară. D-rul Voiculescu a înconjurat cu o magistrală siguranță aceste dificultăți — și abia dacă un singur minut ne-a făcut să ne temem. Dar după acest minut el a izbutit tot timpul să rămână sus, fără totuși să dispară din raza de vedere, acolo unde interesul nostru căutându-l, nu l-ar mai fi găsit. Vibrantă de o viață care ni se revela par'că la fiecare tablou, *Umbră* s'a ridicat biruitoare, cu gravitate, cu magnificență, obligându-ne să trăim cu ea pe seducătoarele înălțimi unde ne-a chemat.

Pornim din biroul unui ministru, cu glumele și măruntele mulțumiri ale unei lumi în care de obicei ambițiile sunt modeste și viața se suportă ușor. Aici îl găsim pe Jorj. Sunt 25 de ani de când și-a părăsit satul iar o ascensiune mediocră l-a făcut impiegat în biroul acestei administrații. Se va mulțumi să rămână aici? Jorj nu e un târgoveț însă și în omul dela țară trăește încă, sălbatec aproape, un instinct de putere care nu s'ar mulțumi cu slujba lui de impiegat. De altfel țaranul din Jorj nu se mai trădează decât aici. Totul a murit în el, până și amintirea satului, la care se gândește însă cu pasiune în ziua când află întâmplător că se găsește acolo bogății de care el ar putea să profite. Se va duce astfel după 25 de ani în satul lui natal, el însuși feroce, străin de satul care nu-i

va fi mai mult apropiat și care, până la sfârșit nu-i va primi.

Un duel, patetic într'adevăr, se ridică acum între desrădăcinat și între aceste locuri părăsite, devastate de singurătate și dezolare. Și chiar dacă oamenii mai tineri s'ar lăsa târșiți din legea veche, care se clatină, stăpânește însă ca un destin peste satul cutremurat bătrâna Savilla, mama lui Jorj. Ea se ridică prestigioasă, sigură de toată autoritatea mormintelor, interpretă a acestor superbe singurătăți care numai prin ea se vor apăra. Satul se clatină, doborât puțin... Singură baba Savilla rămâne inflexibilă pe crestele înalte ale acestor locuri jefuite de atâta sulet, umbră vie, la toate răscrucile dureroase — până când Jorj va trebui să fugă, să cedeze puterilor misterioase ale unui pământ care a rămas mai curat, apărat, așa cum a fost, de morți și de umbre.

„Umbră” aceasta, să fie oare baba Savilla mai mult, un strigol viu, un fior al unei lumi întregi care nu se resemnează să moară, care se apără și care rezistă? Sau poate numai „umbră” fetei care va trebui să-și împlinească destinul, învinsă de sfintele ei păcate...

Toată drama d-rului Voiculescu, cu surprinzătorul ei dinamism pentru o temă atât de generoasă și de ingrată în același timp, se construiește din aceste adânci și delicate emoții, care ne cheamă frenetic la izvoarele cele mai pure ale vieții.

Pateticul acestei lupte și toată imensa lui frumusețe, ca o defensivă a sufletului ofensat care se apără de barbarie — căci aceasta este *Umbră* d-rului Voiculescu, aceasta este toată „teza” și toată problema lui cum spun primarii și cei mediocri — eu l-am urmărit cu un fior pe care n'am să-l uit, pe care n'ar fi posibil să nu-l simt și acum. Aș vrea ca d-rul Voiculescu să tace o singură replică a babei Savilla — știe el, care... — să găsească altfel, altceva și atunci totul ar avea par'că pecetea rară a lucrului definitiv. D-rul Voiculescu știe bine că este acesta un punct unde nu ajung decât cei mari: pentru noi ar fi astfel aproape irreverențios să i-o spunem.

Interpreții și-au făcut datoria tot timpul mulțumitor iar câteodată au izbutit să fie deopotrivă mari, pur și simplu, ca d-l Ion Manu.

Va trebui să ne oprim un minut. D-l Ion Manu, cu *Umbră*, și-a trecut glorios examenul lui de mare actor. Talentul lui nu ne-a dat niciodată vre-o în-doiială, e adevărat. Dar țaranul acesta din *Umbră* trebuia să fie rolul care să-l claseze definitiv. A stălizat tot, a înțeles, a aderat adânc de tot la rolul pitoresc pe care-l avea, a jucat ca un mare artist.

D. Ion Sârbu, într'un rol care nu era al lui, a arătat totuși că este incapabil să fie altfel decât așa cum îl știm. Va trebui să prețuim astfel cu atât mai mult o creație de virtuozitate a unui artist pentru care niciun elogiu nu-mi apare disproportionat.

Ne-a plăcut mai puțin d-na Aura Buzescu. Nu

mai am timp să spun dece — dar ajunge atât. E drept că și rolul ei a fost poate cel mai îngrat. D-na Irina Nădejde, emoționată, simplă și, deci, frumoasă. Foarte bine și pitoresc d. Victor Antonescu. Dar insuportabil acest bariton al *Teatrului Național*, care e d-na Ana Luca.

Casa Hervey a oferit Teatrului Național prilejul unui mic succes, poate, de curiozitate. Cu piesa aceasta, care nu prezintă nicio deosebită importanță, evadăm în orice caz puțin din repertoriul francez. Dacă numai aceasta s'a urmărit — atunci nu e rău cutoatecă în repertoriul englez presupunem că s'ar fi găsit și ceva mai bun. În sfârșit...

Eu am pierdut intrarea în *Casa Hervey*, am ajuns cu un tablou mai târziu — și la ieșire m'am grăbit. — am ieșit cu un tablou mai de vreme. Totuși n'aș împiedica pe nimeni să viziteze *Casa Hervey*, Nu e imposibil de ascultat, e obositor puțin — dar atât (cine pleacă mai devreme, are avatajul că scurtează piesa). În *Casa Hervey* se dă spectatorilor o lecție de stil englez — și e probabil că la noi se găsesc destul amatori. Spectacolul, e drept, că are distincție și că e frumos prezentat.

Nici interpretarea n'a fost mediocră — și chiar d. Vraca a fost bine, cu toate că... prea frumos! Noi admirăm temperamentul patetic al d-nei Voiculescu, dar mărturisim că ne obosesc clipele ei din ochi. D-na Elvira Godeanu a fost sentimentală cât trebuia, elegantă — și acesta era rolul ei.

Dar salutăm cu emoție reapariția d-lui Ovid Brădescu, în care regăsim același proaspăt și vîguros talent, prea mult risipit până acum: Teatrul Național și-a făcut datoria adunându-l din prîbiegie și dându-i un loc pe deplin meritat. D-nii Soreanu și Bulfinsky au fost în rolurile lor de ansamblu discipinați și foarte autentici englezi...

NUNTA DE ARGINT este o piesă de interior familial care nu pretinde, bănuiesc, ca toată literatura lui Paul Gerald, decât duioșie. Poetul din *Toi et moi* cunoaște destul acest secret al inimii omenești și știe să se servească de el cu noblețe. De aceea fără salturi, fără exaltări, viața lui e aproape întotdeauna a căminului liniștit, în jurul lămpii cu abat-jour și a *cheminéeului*, unde eroii lui se bucură de obicinutele satisfacții, suferă și mai ales se iubesc. Firește „Intimismul“ lui Paul Gerald are câteodată destul strop..

*A qui demander justice
Lorsque tu n'as pas raison!*

Își întreabă el undeva iubita. Lucrurile acestea însă nu sunt dintre cele mai rele, și nu s'ar putea nega în niciun caz o anumită temperatură confortabilă pe care o găsim în toată literatura lui Gerald.

Nunta de Argint e una din cele mai fericit inspirate între toate lucrările lui. Nu ne indoim că și la noi, unde se bucură de onorurile *Teatrului Regina Maria* piesa aceasta tandră și bună va avea același succes pe care l-a cunoscut pretutindeni.

Este aici vorba de această despărțire a părinților de copii, când vârsta acestora din urmă aleargă și după alte iubiri. Egoismul dragostei părintești, cruzimea, pe de altă parte, cu care tinerii își apără zvăpăiata lor libertate, iată fără îndoială o temă turburătoare. Gerald a prins tot omenescul unei situații pe care poate a dramatizat-o cu oarecare exces.

Teatrul Regina Maria a asigurat o excelentă distribuție în frunte cu d-na Bulandra, Maria Moșor, Marietta Deculescu, și d-nii Storin, Fiftinji (care merită de data asta un elogiu deplin).

TOMA VLĂDESCU

CRONICA MĂRUNTĂ

VASILE MUNTEANU, camaradul nostru de redacție, pe care cititorii îl întâlnesc atât de rar în paginile *Gândirii*, e un tip de intelectual curios. Stabilit de ani de zile la Paris și aprofundat în studii de literatură comparată, prețuit enorm de maestrul său universitar, stăpânind ca un francez vorba și scrisul, colaborând cu studii de uluitoare erudiție la marea *Revistă de literatură comparată*, el n'a uitat că e român și ține, mai presus de toate, să fie român. Când nevoile mă poartă prin Paris, întâiul lucru pe care îl îndeplinesc aproape ca pe un ritual e să văd pe Vasile Munteanu și, dincolo de vechea noastră prietenie, să mă bucur de înalta formă pură de românism, realizată în personalitatea lui. Credințele și frământările noastre de-acasă, plămăzurile și viziunile

noastre trăiesc, toate, în această personalitate, esențializate și contopite într-o puternică sinteză.

Elogiind pe Alexandru Pușchin, în faimosul discurs dela 1880, Dostoievski vedea în el două trăsături temelnice ale sufletului rusesc: puterea de a-și asimila culturile străine și puterea de a da expresie fondului original propriu. Procesul asimilării, la intelectualii noștri transplantați la Paris s'a sfârșit de multe ori prin anexarea lor servilă la forme de viață ce nu ne aparțin. Vasile Munteanu s'a adâncit în românism în măsura unei vaste asimilări a culturii străine.

Activitatea lui publicistică e dublă: studii erudite de specialitate și studii de prezentare a scriitorilor și gânditorilor români în specificul reprezentativ al creației lor. De ani de zile, Vasile Munteanu înde-

plinește această nobilă slujbă de interpret în limba franceză al fenomenului literar românesc. Activitatea lui în acest sens se desfășoară mai ales în revista *Europe Centrale*, și numărul articolelor publicate ar putea constitui câteva volume. E drept că aici acasă, n'avem o critică literară. Nici măcar o critică de cenaclu n'a mai rămas. Reclama editurilor a degradat critica la o simplă recenzie laudativă, după care tot ceace se tipărește e genial și unic.

Vasile Munteanu judecă fenomenul literar românesc în afară de considerații lăturale. Pregătirea sa de specialitate și împrejurările streine în care scrie, îl fac să judece fenomenul românesc raportându-l comparativ la străinătate și reliefându-i astfel fondul original specific. Simțul său critic, rafinat de adâncă cultură, a devenit parcă un gust instinctiv aristocratic și fără greș. Forma luminoasă e aceea a unui condeiu de rasă. Nu e nicio exagerare să recunoaștem că, dacă există astăzi un critic imparțial, competent și sigur, al literaturii noastre contemporane, trebuie să-l căutăm peste hotare, la Paris, în studiile lui Vasile Munteanu. Să nu vă speriați: faptul că aparține grupării *Gândirea* nu-i atinge cu nimic suveranitatea seninei judecăți. Precum această revistă n'a tăgăduit niciodată vreun talent din afară de sfera ei. Verificați această afirmație cu articolele din *Europe Centrale* și veți vedea că nu e scriitor reprezentativ de azi pe care Vasile Munteanu să nu-l fi prezentat în substanța lui străinătății.

Ultimul studiu pe care ni-l aduc trei numere din pomenita revistă (Octombrie-Noembrie), e închinat lui „Lucian Blaga, metafizician și poet al misterului“, și e dintre puținele foarte bune ce s'au scris despre autorul *Censurei transcendente*.

VOINȚA DE ORIGINALITATE e mult mai mare la tinerii versificatori de azi decât la cei din epoca *Sămănătorului*. Dacă răsfoiți revistele de-acum 20 ani, găsiți o diferență considerabilă între simplismul de-atunci și complicația verbală a versului de azi. Dar această complicație, calculată uneori cu îndemănare, alteori cu o comică trudă, nu izbutește aproape deloc să ne dea expresia originalității. Sânt câteva sute de versificatori și încă niciun poet afară de d. Ștefan Stănescu și d. Gh. Tuleș. Apar zeci de volume de versuri, trâmbițate prin notițe de ziar ca evenimente cosmice; le citești—asa cum le citim noi: cu nemărginită dragoste de a semnala talente—și nicio viziune nouă nu se ridică dintre foile puține. Cuvinte, expresii ingenioase câteodată, asprimi triviale în care te împiedici ca'n buturugi, obscurități savante sub care zace neantul, versuri destrămate și invalide, arare o strofă ca un luminis, un fragment de melodie fugerată scurt în pauza dintre cacofonii.

E un proces de dizoluție a poeziei, asemănător cu cel petrecut până acum vreo zece ani în literatura germană când domina obsedant și furibund „expresionismul“. Azi nimic n'a mai rămas din tumultul haotic de-atunci decât o tendință spre esențial.

Ce va rămâne din sutele de versificatori români de azi, cari diluiază cu gravitate hermetismul lui Ion Barbu sau simulează cu îndușetoare persistență ingeniositatea verbală a lui Arghezi? Căci voința de originalitate se reduce la imitația unui model pe care-l au în față vrând nevrând, și din ale căruia exagerări ei își fac norme estetice.

Am sub ochi două fascicule noi de versuri: unul, *Năvodar de stele*, al d-lui Constantin Salcia; altul' *Eleșteu înghețat*, al d-lui Traian Ionescu. Un scris, parcă mai organizat ca de obicei. O iubire de simetrie, în orice caz, care e lucru mai rar. Un vers frumos ici și colo:

Câteun pește mușcă din cămașa apei...

(C. Salcie)

Dar îndată ce a mușcat, apele se turbură și nu se mai vede dacă sânt adânci sau scunde. E un fond sufletesc ce refuză să răspundă voinței de originalitate și lasă strofele să alerge la infinit, ușoare de semnificație. N'are ceace se numește *ethos* o asemenea poezie.

D. Traian Ionescu e mai obscur, dar uneori cuvintele sale au miros de poezie. Iar când își îngăduie să fle și om în această alchimie torturată a verbului, atunci ies încheșări ce se pot cita cu satisfacție:

Fetița încercă să meargă:

Mi-am așternut sufletul prin casă

Să nu cadă, să se lovească.

Ia'o: pornită din chin

Se clatină, mielușel în soare.

Tremur de frică: face un pas,

Mușchii se pipăie să se cunoască.

Celălalt picioruș se mușcă cum s'a visat

A căzut: mă arde fruntea-i aurută;

Plânge: șovăiesc prin lacrimi,

Dar n'o pot ridica în gingășii:

Tatăl să nu-și alinte copiii decât în cer.

Somnul mi-o apropie;

Atunci, mângâierea-i chiot oprit.

Doamne, fetița încearcă să meargă:

Trimite-ți îngerii prin casă,

Să nu cadă să se lovească!

FAMILIA, revista orădană, se înfățișează cu numărul de Noembrie, mult mai încheșat ca de obicei. D. Ovidiu Papadima evoacă în primele pagini figura înfocatului doctrinar naționalist care a fost Simion

Bărnauț. E unul dintre marii premergători ai curentului de azi. Și dacă multă vreme a fost uitat, faptul se datorește criticii prestigioase pe vremuri, a lui Titu Maiorescu, francmason marcant și om care făcuse din zeflemisirea lucrurilor sacre ale acestui neam o regulă a eleganței academice. Atitudinea lui Maiorescu s'a moștenit ca o stupidă prejudecată în învățământ și contra acestui lucru se ridică drept și generos d. Papadima.

Intr'un, probabil, fragment din viitorul volum de estetică, d. Tudor Vianu semnează luminoase considerații pe tema „geniu și talent“.

D. Mircea Eliade scrie în marginea „contemplației“ socotind-o numai ca exercițiu spiritual pentru îmbogățirea vieții sufletești; autorul știe bine însă că nu e numai atât contemplația spirituală. În publicistica de azi, d. Mircea Eliade e o raritate: aproape singurul scriitor care a aprofundat și militează pentru problemele vieții spirituale, atât de necunoscute la noi.

Se continuă publicarea piesei „Alt glas“ a d-lui Victor Papilian.

Interesante răspunsuri ale scriitorilor maghiari și români pe tema fără capăt a colaborării culturale româno-maghiare.

La cronică, care sânt numeroase, d. Octav Șuluțiu subscrie un panegiric cu accente adânc omenești pentru scumpul Gib. I. Mihăescu.

FOLKLOR DIN RÂMNICUL-SĂRAT e al doilea volum pe care îl publică profesorul Ion Diaconu. Jumătate din el, 94 de pagini, sânt ocupate de o introducere asupra „aspectelor și direcțiilor în folklorul românesc“ întemeiată pe o extrem de bogată bibliografie română și străină. D. Ion Diaconu, care ne-a dat câteva foiletoane de critică literară la ziarul „Calendarul“ se dovedește încă odată o minte ascuțită, cu vederi originale, dar întemeiate. Asupra acestui însemnat studiu, pe care ar fi fost mult mai bine să-l fi tipărit în volum separat, *Gândirea* va reveni.

REVISTA TEOLOGICĂ dela Sibiu (Nr. 11-12) comentează cu îndreptățit entuziasm, prin pana d-lui Nicolae Colan, cele două adevăruri rostite prin fraza Regelui: „Biserica este a lui Dumnezeu, dar și a poporului“ din discursul ținut la investirea noului ierarh al Bucovinei, Visarion Puiu. Un studiu de precizie în termeni și remarcabilă ținută intelectuală este al d-lui D. Belu despre „Păcatul original la Origen“. Origen e poate cea mai genială minte a filosofiei creștine și abordarea problemelor amănunțite ridicate de el, cum e aceasta a creației spiritelor și a căderii lor, constituie cel puțin o fecun-

dare a inteligenței care încearcă să le interpreteze. În acelaș număr, d. N. Terchilă continuă expunerea foarte interesantă a „Misticismului lui Solovieff“, lucru ce se face, mi se pare, întâia oară în românește.

RAMIRO ORTIZ, profesor astăzi la Universitatea regală din Padova, ne trimite, în semnul unei vechi prietenii, lucrarea sa cea mai recentă, — o elegantă broșură care tratează despre *Riflessi d'arte italiana in Rumania*. E o conferință foarte documentată pe care a ținut-o în cursul anului 1934 la Padova, la Roma, la Rovigo și Milano. Am citit-o pe nerăsuflăte ca pe o scrisoare personală. Ramiro Ortiz e acelaș, pe care l-am cunoscut noi dintr'o activitate profesională de un sfert de veac la Universitatea din București! Și tema pe care o tratează aici, aceea a vechilor relații italo-române și a influenței geniului italian în România ne e familiară. Autorul a pus ani de mîgală studioasă în adâncirea acestor raporturi, în care inițiază azi pe italienii cum ne-a inițiat până ieri pe noi. Broșura de față e rezumatul unor astfel de cercetări.

Ramiro Ortiz nu e un erudit rece, ci unul dublat de un poet. El aderă la lucrurile pe care le cercetează, fiindcă se apropie de ele cu iubire. Câtă vreme a trăit printre noi, dela catedra de literatură italiană, pe care el a însușit-o cel dintâiu, și din cărțile pe care le-a scris în românește, ne-a propovăduit dragostea pentru geniul italian. Astăzi, dela Universitatea din Padova, el propovăduiește dragostea pentru țara pe care a lăsat-o la țărnul Dunării. Pe sub datele istorice ale broșurii de față circulă un nobil element de nostalgie, și când el vorbește de România, o face, cum zice singur, „cu afecțiunea ce mă leagă de aceasta nobilă țară latină, unde am petrecut o atât de mare parte din viața mea, și poate cea mai bună“. Cuvântul lui totdeauna colorat sună acum ca o evocare mufată în duioșie pentru țara care i-a fost a doua patrie.

Ingratitudinea e sărăcie morală, dar înaintea de toate e uitare. Ramiro Ortiz, dimpotrivă, are cultul amintirii care e frumusețea sufletească a unui om. Dar el știe să facă din amintire un element viu de propagandă și de raliere a celorlalți. Va trebui să existe odată — și timpul e foarte aproape, — o prietenie definitivă între România și Italia. Naționalismul nostru, care urcă tot mai cuceritor și vrea un stat românesc de tip nou și eroic, privește la fascismul italian ca la modelul de viață politică pe care Roma eternă, cu ale ei virtuți neistovite, îl pune magnific în fața unei lumi desorientate încă. Ramiro Ortiz va fi atunci un precursor fericit. Și noi — la fel cu el.

NICHIFOR CRAINIC